

КЕРІВНИКИ
УКРАЇНСЬКОЇ
ЗОВНІШНЬОЇ
РОЗВІДКИ

Під час підготовки видання використано матеріали галузевого державного архіву Служби зовнішньої розвідки України, галузевого державного архіву Служби безпеки України, Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, Служби зовнішньої розвідки Російської Федерації

КЕРІВНИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ РОЗВІДКИ

Автори-упорядники:

В. Д. Хоменко, О. В. Скрипник, І. М. Шиденко,
І. В. Білоконь, В. О. Романюк

За редакцією Голови Служби зовнішньої розвідки
України Г. О. Ілляшова

2-ге видання, перероб. і доповн.

Київ 2011

У дослідженні вперше зібрано й систематизовано інформацію про керівників української зовнішньої розвідки від часів утворення і діяльності національних розвідувальних структур 1917 — 1921 років до сьогодення.

Залучення великого масиву раніше невідомих архівних матеріалів і документальних джерел дає змогу відтворити інформацію про тих, хто в різні історичні періоди стояв на чолі підрозділів зовнішньої розвідки в Україні, відповідав за особливий і специфічний напрям діяльності спеціальних служб, робив свій внесок у становлення, розвиток, зміцнення зовнішньої розвідки, зростання її авторитету.

Видання розраховане на істориків, професіоналів і ветеранів спецслужб і всіх тих, хто цікавиться маловідомими сторінками української історії.

© В. Д. Хоменко, О. В. Скрипник,
І. М. Шиденко, І. В. Білоконь,
В. О. Романюк, 2011

© І. Женченко, художнє оформлення, 2011
© Видавництво «Ярославів Вал», 2011

ВСТУПНЕ СЛОВО

Здійснюючи розбудову в Україні принципово нового розвідувального органу європейського типу, осмислюючи сьогодення та будуючи плани на майбутнє, ми мимоволі переносимо погляд у минуле. При цьому невідворотно постає питання: а якою була українська розвідка раніше, які традиції, фундаментальні засади, професійний досвід необхідно переглянути й використовувати в сучасних умовах.

Це добре, що сьогодні, докладаючи зусиль до зміцнення української зовнішньої розвідки, визначення її ролі й місця в державі та серед споріднених спецслужб у світі, ми приділяємо увагу осмисленню своєї історії, діяльності попередників. Незважаючи на те, що Служба зовнішньої розвідки України не є правонаступницею підрозділів розвідки радянської України та інших спеціальних служб української держави у різні періоди, сучасна розвідка не може існувати без усвідомлення своєї минувшини.

Безперечно, що весь досвід роботи національних спецслужб, аналіз їх діяльності на різних історичних етапах можуть стати в нагоді у нових умовах існування нашої незалежної держави. Кращі професійні здобутки необхідно брати на озброєння, на помилках вчитися.

У зв'язку з цим дослідження персоналій керівників української зовнішньої розвідки ми розглядаємо як важливу складову відтворення і відродження національної пам'яті.

Фаховий аналіз архівної спадщини є важливою темою, яку необхідно розробляти. Ми маємо надати об'єктивну оцінку конкретним подіям і

особам, за фактичними матеріалами зробити висновки з перебігу історії, уникаючи будь-яких штампів і стереотипів.

Неупереджений погляд на біографії керівників підрозділів зовнішньої розвідки України у різні часи її існування засвідчує, що їхній життєвий і професійний шлях був непростий, сповнений багатьох подій, досягнень, злетів і падінь. У конкретних історичних умовах вони робили свій внесок у становлення, розвиток, зміцнення зовнішньої розвідки, підвищення її авторитету. Вибудований фундамент дає нам можливість сьогодні зводити цілісну, міцну і надійну споруду, покликану служити національним інтересам Української держави.

Г. ІЛЛЯШОВ,

Голова Служби зовнішньої розвідки України

ПЕРЕДМОВА

Діяльність спеціальних служб завжди була переважно «табу» для суспільства, вони залишаються найбільш закритими структурами будь-якої держави. Специфіка та важливість їхніх завдань, використання негласних джерел, що вимагає виключної конфіденційності, втаємничення як факту, так і змісту роботи, іноді делікатність і гострота проблем, які вирішуються в інтересах держави, природно потребують засекречення відповідних відомостей. Передусім зазначене стосується зовнішньої розвідки, діяльність якої зачіпає найбільш чутливі та «болісні» аспекти зовнішньої політики, життєдіяльності й розвитку суспільства, а нерідко має вирішальне значення у прийнятті стратегічних рішень на найвищому рівні. Майже вся історія цивілізованого людства є виразним тому підтвердженням.

Цілком зрозуміло, що архіви спецслужб вкрай рідко розкривають свої таємниці. Лише окремі матеріали стають відомі вузькому колу — переважно науковцям і дослідникам, коли через низку обставин це стає можливим, зокрема з міркувань доцільності та безпеки.

Водночас архівні документи зовнішньої розвідки, як показує сьогодення, дедалі частіше стають об'єктом особливої уваги не лише фахівців, а й широких верств суспільства, одним із основних, іноді єдиним джерелом фактів, вірогідної інформації тощо у дослідженнях подій минулого. Без усвідомлення свого коріння та аналізу розвитку чи власного родоvodu, чи еволюції цілих націй, найбільш доленосних подій навряд чи можливо побудувати майбутнє, уникнути гіркоти помилок, вплинути на перебіг подій, усвідомити єдність світу та взаємозв'язок минулого із майбутнім.

У пропонованому увазі широкого кола читачів виданні «Керівники української зовнішньої розвідки»

відтворено сторінки біографії людей, які у період з 1918 року по 1991 рік керували в Україні найбільш утаємниченим підрозділом у структурі органів державної безпеки — зовнішньою розвідкою, а також тих, хто очолював розвідувальні органи після набуття нашою державою незалежності. Це відкрите видання Служби зовнішньої розвідки України є документальним, воно позбавлене ідеологізмів минулого, поділу на «своїх» і «чужих», є своєрідним поглядом на особистості та події вітчизняної історії без будь-яких оцінок, висновків, узагальнень.

Історія українського сегмента зовнішньої розвідки у зазначений період донедавна була справжньою «білою плямою». Потреба всебічного, зокрема наукового, забезпечення розбудови національної спецслужби вимагає ґрунтового аналізу історичної спадщини та професійного досвіду попередників. На жаль, не всі відомості щодо окремих подій та особистостей, які відіграли в них помітну роль, збереглися до сьогоднішніх днів. Через об'єктивні чинники частина з них була втрачена, зокрема за межами України. Але активна робота Служби зовнішньої розвідки України з опрацювання наявних архівних і фактичних матеріалів дала змогу зробити ще один крок до подальшого вивчення та систематизації історії розвідувальних органів України.

Під час копіткої роботи над виданням автори уникали стереотипів щодо відтворення окремих сторінок історії української спецслужби, які існували як за радянських часів, так і після розпаду СРСР. З позовк-лих сторінок архівних документів перед нами постають біографії людей, чиє життя було пов'язане із забезпеченням державної безпеки на різних ділянках службової діяльності, а протягом певного часу вони очолювали підрозділи та органи зовнішньої розвідки в Україні. За цими біографіями — долі здебільшого простих людей — колишніх селян, робітників, службовців, котрі у доволі молодому віці стали свідками та безпосе-

редніми учасниками подій, з яких формувалася історія спецслужб. Згодом, незважаючи на високий соціальний статус і численні заслуги, багатьох з них не оминула доля мільйонів репресованих, несправедливе забуття. Непоодинокими були й арешти, й ув'язнення, й вища міра покарання. Інші керівники розвідувальних органів пройшли фронтами Великої Вітчизняної війни й залишали службу за станом здоров'я.

На сучасному етапі розвитку української державності згадані у виданні нинішні ветерани-розвідники є живими свідками історії, невичерпним джерелом її правдивого відтворення та висвітлення. Неоціненними є й зусилля тих керівників, хто в теперішніх умовах спрямовує зовнішню розвідку на вирішення поставлених завдань, у складних умовах сьогодення забезпечує досягнення конкретних результатів у інтересах держави.

На сторінках видання узагальнену інформацію стосовно керівників підрозділів української зовнішньої розвідки викладено у вигляді документальних біографічних статей енциклопедичного характеру.

Таку спробу комплексного дослідження історичних коренів і своєрідного родоводу української розвідки здійснено вперше. Вищезазначені відомості хронологічно поділяються на чотири періоди та містяться у відповідних розділах. Перший присвячено керівникам національних розвідувальних структур 1918 — 1921 років (Центральна Рада, Українська держава гетьмана Скоропадського, Українська Народна Республіка за часів Директорії та Державного Центру УНР в еміграції у 1922 — 1936 роках). У другому розділі йдеться про керівників підрозділів розвідки органів держбезпеки Української РСР (1922 — 1991 роки). Третій містить матеріали щодо керівників зовнішньої розвідки у складі органів держбезпеки суверенної Української держави (1991 — 2004 роки). Наступний, четвертий розділ присвячено періоду створення Служби зовнішньої розвідки України. У заключному, п'ятому розділі наведено додатки (зокрема, список усіх керівників

підрозділів української зовнішньої розвідки із зазначенням термінів перебування на посаді за хронологією, назви підрозділів української зовнішньої розвідки, схеми організаційної побудови підрозділів, документи, ілюстрації тощо).

Сьогодні Служба зовнішньої розвідки України продовжує вивчення наявного архівного масиву, що дає змогу відкривати нові й нові сторінки не лише власного минулого, а й усього українського суспільства. У цьому напрямі останнім часом вже була відібрана, розсекречена та оприлюднена значна кількість матеріалів галузевого державного архіву СЗР України, які визнані фахівцями унікальними, такими, що мають історичну та наукову цінність. Сталий розвиток співпраці з вітчизняними архівними, науковими, музейними установами, фахівцями та дослідниками дає змогу проводити цю роботу на якісно новому рівні. Отже, попереду — нові відкриття та зустрічі з минулим, оскільки існує ще безліч тем, які заслуговують на увагу, потребують продовження пошуків та дослідження.

Розділ I

КЕРІВНИКИ НАЦІОНАЛЬНИХ РОЗВІДУВАЛЬНИХ СТРУКТУР 1918—1921 РОКІВ

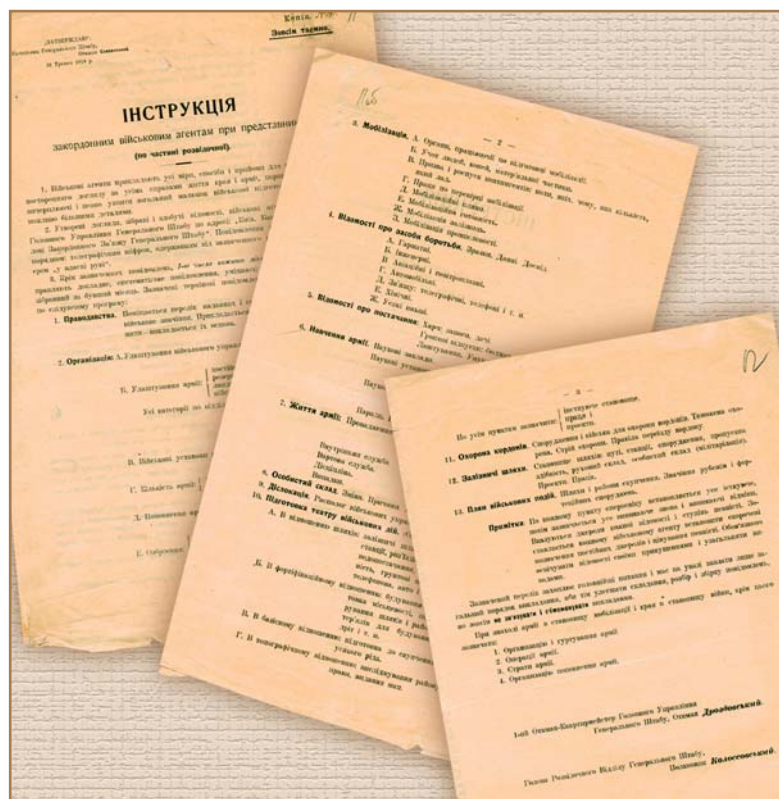
Створення і становлення розвідувальних структур у спеціальних службах українських національних державних формацій 1917 — 1921 років було закономірним явищем розвитку Української революції й стало складовою частиною розбудови національної держави. Потреба у їх формуванні зумовлювалася необхідністю протидії специфічними методами і засобами численним зовнішнім і внутрішнім загрозам у боротьбі за незалежність України й створення належних умов для функціонування її державних інституцій.

Перші кроки на шляху створення вітчизняної розвідки були зроблені за часів Центральної Ради. Саме тоді у складі Генерального штабу Армії Української Народної Республіки був створений розвідочний відділ. Закономірно, що з самого початку розвідка була військовою і переважно зосереджувала свою увагу на вивченні становища на фронтах, а також здобуванні інформації про плани та наміри армій інших держав стосовно України. Такі пріоритети збереглися і за часів Гетьманату, Директорії УНР та Західноукраїнської Народної Республіки. Це пояснювалося тим, що весь цей час не припинялося збройне протистояння як усередині республіки, так і на зовнішніх фронтах, що потребувало регулярного надходження розвідувальних даних стосовно противника, передусім військового характеру.

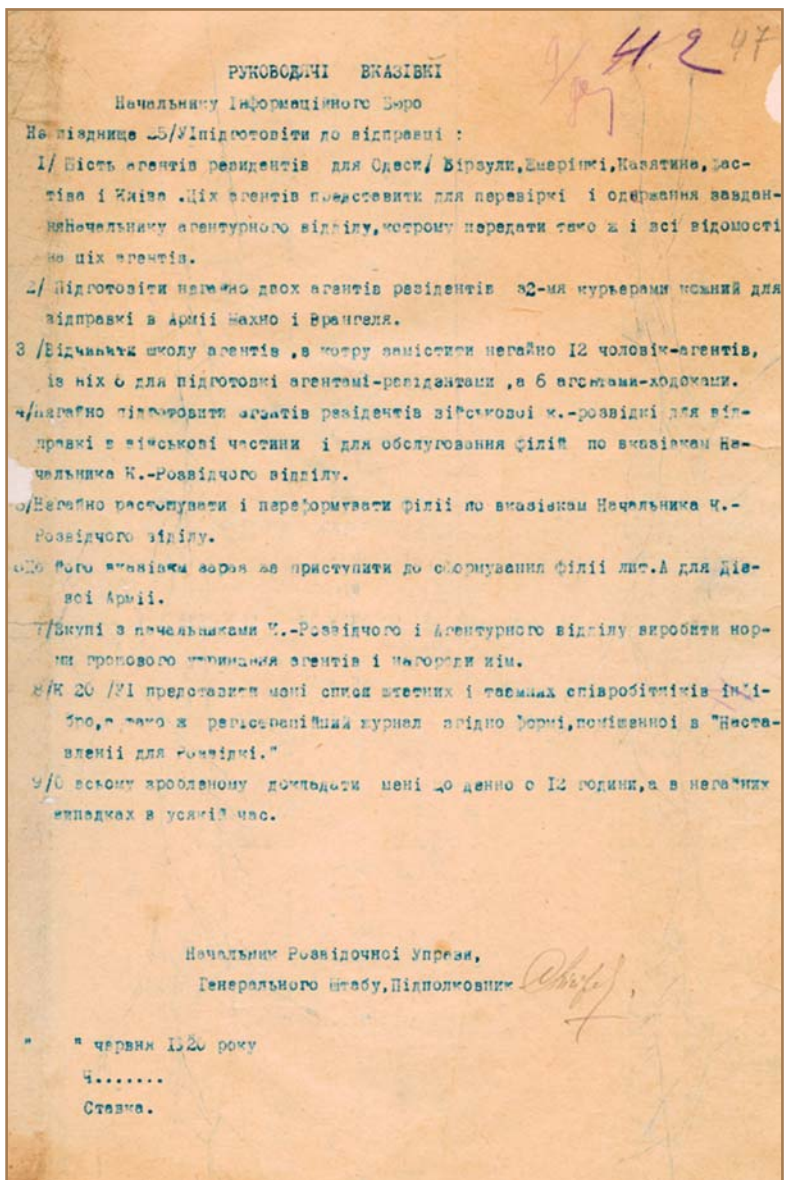
Згодом на військову розвідку почали покладати функції й загальнодержавної політичної розвідки: добування, збирання і вивчення відомостей про політичну ситуацію в країнах, котрі були об'єктами зацікавленості, їх військово-економічний потенціал, створення позицій впливу з метою пошуку союзників у справі визнання й гарантування суверенітету Української держави. Найбільшою мірою це проявилось за часів Директорії УНР, коли була створена достатньо розгалужена структура спеціальних служб: загальнодержавна розвідка і контррозвідка, військова розвідка і контррозвідка, допоміжні підрозділи, школа підготовки розвідників. Розвідка ж Державного Центру УНР в еміграції, хоч і входила до складу Генштабу Військового міністерства, поступово втрачала ознаки, притаманні суто військовій розвідці, й радше виконувала функції політичної розвідки.

Ефективність діяльності розвідувальних структур у період існування українських національних державних формацій 1917 — 1921 років була різною. За Центральної Ради слабка боєздатність військових формувань і новостворених спецслужб у сукупності з несприятливою розстановкою політичних сил, залежністю уряду від іноземного впливу зрештою призвели до поразки. На цьому етапі до структур розвідки у представників українського уряду ставлення взагалі було ще недостатньо серйозним.

Керівництво Гетьманату зберегло кадри військової розвідки, призначивши начальником розвідочного відділу Генштабу Збройних Сил УНР В. Колосовського, який обіймав таку саму посаду і за часів Центральної Ради. Тоді ж відбувається вдосконалення розвідувальної системи. Для добування розвідувальної інформації широко застосовують різні форми агентурної роботи, технічні засоби, зокрема радіоперехоплення, військово-авіацію, налагоджують діяльність закордонних резидентур.

У період Директорії розвідувальна діяльність набула ще більшого розвитку. Були сформовані агентурні мережі в головних стратегічних регіонах довкола України, активно почали використовуватися закордонні дипломатичні представництва для добування розвідувальної інформації, а також діаспора та представники зарубіжних суспільно-політичних кіл, які співчували боротьбі України за незалежність. Підрозділом так званої загальнодержавної розвідки — відділом закордонної інформації політичного департаменту Міністерства внутрішніх справ УНР у цей час керували А. Ткачук, Д. Левицький та Теодорович. На жаль, докладних відомостей стосовно них збереглося дуже мало.

З метою вдосконалення структури центрального апарату військової розвідки і створення регіональних органів з широкомасштабним планом дій у 1920 році при Розвідочній управі Генштабу було створене Інформаційне бюро (скорочено «ІНФІБРО») на чолі з М. Красовським. Це був свого роду окремий центральний розвідувальний орган, який завдяки професійному підходу до справи його керівника відзначався високою ефективністю роботи. Також досить результативно діяв у цей період і розвідувальний відділ Української Галицької Армії на чолі з Р. Ковальським.

Пізніше, за часів еміграції, розвідувальні структури Партизансько-Повстанського Штабу та Генштабу Військового міністерства Державного Центру УНР в екзилі хоч і проводили активну діяльність, та все ж ні з організаційного, ні з технічного, ні з кадрового, ні, тим більше, з фінансового погляду не могли конкурувати з потужнішими спецслужбами, котрі їм протистояли, передусім радянськими. До того ж існувало багато обставин об'єктивного і суб'єктивного характеру, які не давали їм можливості всебічно реалізувати свій потенціал. Свідченням цього може слугувати майже двадцятирічна історія унерівської розвідки еміграційного періоду, яка увібрала в себе й романтично-утопічні плани, й наміри щодо повалення радянської влади та створення незалежної України, і трагічно-песимістичні реалії, пов'язані з необхідністю здійснювати свою діяльність на кошти іноземних спецслужб, погоджуватися на їхні правила гри, долати внутрішні суперечки й протиріччя.

Попри всі негаразди, розвідка доби Української революції 1917 — 1921 років і періоду існування в еміграції зробила багато для становлення та захисту народженої в боротьбі державності, а її керівники залишили помітний слід в історії вітчизняної розвідки.

ТИМЧАСОВИЙ ШТАТ

У РОЗВІДЧОЇ УПРАВИ Г.У.Г.Б.

Назва посади.	Кіль- кість осіб.	Платня на рік в грив.	Клас поса- ди.	Примітка.
Начальник Управи Булава Старшина о. Генер. Хорунжий	I	30,000		1/ Генерального Штабу.
Помічник його Булава Старшина	I	24,000		2/ Оден по справам повстання другий завідує агент. м.б. урядовою.
<u>ЗАГАЛЬНИЙ ВІДДІЛ.</u>				3/ Оден по справам агітації і цензури.
Начальник Відділу Булава Старшина	I	21,600		4/ Призначається для обслугову- вання к.-розвідки і агенту- ри від Корпусу Польової Жан- дармерії
Обер-старш. Геншт.	I	19,200		5/ По окремим штатам.
Діловод	I	13,200		6/ Призначається в мірі потреби
Плянщик	I	14,400		
<u>АГЕНТУРНИЙ ВІДДІЛ.</u>				
Начальник Відділу Булав. Старшина I/	I	21,600		
Помічник його	2/ 2	19,200		
Діловод	1	13,200		
<u>К. РОЗВІДНИЙ ВІДДІЛ.</u>				
Начальник Відділу Булав. Старшина	I	21,600		
Помічників його	3/ 3	19,200		
Ексеконсульт	I	19,200		
Старшина для доруч.	5/ 3	16,800		
Діловод	I	13,200		
Філії К. Розвідки по окремим штатам.				
<u>ВІДДІЛ ПОЛЬОВОЇ ЖАНДАРМ.</u>				
<u>ЗАКОРДОННИЙ ВІДДІЛ.</u>				
Начальник Відділу I/	I	21,600		
Старшин знавчих закор- дону мову	4	19,200		
Військ. аташе	5/ 4	19,200		
Пом. Військ. ат.	5/			
Пом. військ. ат. старшина для зв'язку з Польськ. Команд.	6/			
Булав. Старшина	6/	19,200		
Молодша Старшина	6/	19,200		

Начальник Розвідної Управи
ГЕНЕТАБУ ПІДПОЛКОВНИК

Володимир КОЛОСОВСЬКИЙ

Полковник
Колосовський Володимир
Володимирович очолював
з березня 1918 року
по червень 1918 року
розвідочний відділ
військової розвідки
України періоду
Центральної Ради,
а з червня 1918 року
по грудень 1918 року —
розвідочний відділ
військової розвідки
Української Держави
гетьмана
П. Скоропадського.

Народився 6 березня 1884 року. Закінчив другу Київську гімназію, Михайлівське артилерійське училище (1906), служив у 4-му стрілецькому артилерійському дивізіоні (Одеса). У 1913 році закінчив Імператорську Миколаївську військову академію за 1-м розрядом. В. В. Колосовський брав участь у Першій світовій війні. Служив помічником начальника оперативної частини штабу Південно-Західного фронту. Останнє звання у російській армії — підполковник. Після проголошення Української Народної Республіки підтримав ідею самостійної незалежної України і був залучений до участі у створенні українського війська. На початку 1918 року після структурної реорганізації Генерального штабу Армії УНР В. Колосовський був призначений начальником розвідочного підвідділу (з 10.03.1918 року). Згідно з наказом військового міністра УНР від 11 квітня 1918 року

розвідувальний підрозділ отримав статус відділу 1-го генерал-квартирмейстерства. Він мав такі штатні посади: начальник, його помічник, два офіцери для доручень, два перекладачі та один урядовець.

Цього періоду головна увага української розвідки була зосереджена на вивченні становища на фронтах радянських військ у районі Дону і Кубані, враховуючи безпосередню наближеність цих регіонів до кордонів України. Також здійснювалася розвідка Румунії, керівництво якої не приховувало своїх намірів щодо окупації Північної Буковини й Південної Бессарабії. Ці напрями роботи розцінювалися як пріоритетні, в другу чергу велася розвідка армій інших держав. Здобута відділом секретна інформація щодня включалася до розвідувальних звітів для командування Армії УНР. Водночас відділ розробляв рекомендації для військових аташе УНР за кордоном. Безпосередньою ж організацією роботи аташату займався підвідділ закордонного зв'язку під керівництвом генерала О. Березовського, який функціонував у Генеральному штабі окремо.

Поступово окреслилися основні методи діяльності розвідувального відділу: здобування інформації агентурним шляхом, через опитування полонених і громадян, які перебували на території потенційного противника, обробка іноземних видань, де містилися відомості, що могли зацікавити українську спецслужбу. Як один із методів оперативної роботи розглядався обмін конфіденційною інформацією з розвідками союзних на той час з Україною держав — Австрії та Німеччини. Але рівноправного обміну домогтися так і не вдалося. Про це підполковник В. Колосовський неодноразово наголошував у своїх доповідях керівництву Генштабу, а також вносив низку пропозицій щодо вдосконалення роботи розвідвідділу, розширення спрямувань, збільшення штатів, поліпшення матеріально-технічних умов роботи.

12

ТИМЧАСОВИЙ КОМПЮСИС

Обрахунок видатків по дослідному / розвідувальному / відділу Головного Управління Українського Генерального Штабу на строк з 1-го Червня с.р. по 1-го Січня 1919 р.

№ по спр.	Посада і ранг	Кіль- кість	Платня з карбо- нанти:		З якої час підстава.
			Місяця	Річка	
1	Голова відділу, Отаман бригади / з вищою освітою /	1	900	10.800	Згідно наказу по Військовій Обіцці від 24 Квітня с. с. за ч. 118 / п. п. 5, 8, 7, 10 і 13 /.
2	Помічник Голови, Полковник / з вищою освітою /	1	800	9.600	
3	Старшина до доручень, Осав'юм / з вищою освітою /	2	1.400	16.800	
4	Томіачів	2	800	9.600	
5	Писар 1-го Розряду	1	250	3.000	
6	На випис часописів та інших літератур з розвідувальною метою	-	250	3.000	Згідно приближно- му обрахунку. Згідно військового зва- сім таємному докладу.
7	На таємну розвідку	-	70.000	840.000	
			74.400	892.800	

Голова Дослідного Відділу
Генерального Штабу

В. Колосовський

Старшина до доручень
Генерального Штабу

Осав'юм М. М. Колосовський

1108

Після проголошення Української держави на чолі з гетьманом Павлом Скоропадським і чергової (у червні 1918 року) реорганізації Генерального штабу Збройних сил України В. Колосовський вже у званні полковника був призначений начальником розвідочного відділу (з 21.06.1918 року згідно із затвердженням штатом).

Відділ мав три частини, розмежування діяльності яких дає уявлення про пріоритетні напрями спрямувань Гетьманату. Перша частина — Румунія, Туреччина, Болгарія, друга — Росія, Кавказ та інші регіони, що утворилися після розпаду Російської імперії, третя — зв'язок із союзними арміями та їх командуванням. Перша та друга частини організовували добування, збір і вивчення даних про воєнно-політичну ситуацію в країнах, котрі були об'єктами зацікавленості, їх збройні сили, військово-економічний потенціал, склад, розташування, стан, спосіб дій та наміри їхніх військ. Головними напрямками розвідувальних зусиль були Радянська Росія і Румунія.

З-поміж нових форм і методів розвідувальної роботи цього часу вирізняються періодичне відправлення за кордон таємних агентів з особливими дорученнями, використання постійних особливих агентів за кордоном, придбання таємних документів за гроші. Розвідка також застосовувала технічні засоби для здобування інформації, насамперед радіоперехоплення. Для контролю радіопереговорів радянських військ була змонтована станція радіоперехоплення на даху будинку Генерального штабу. Для її обслуговування залучали фахівців спеціальної школи підготовки персоналу станцій радіоперехоплення для російської армії, яку було відкрито у Миколаєві ще у період Першої світової війни. За часів Гетьманату у сфері військової розвідки під керівництвом В. Колосовського здійснювалася аналітична обробка розвідувальної інформації, відбулося більш чітке розмежування функцій між військовою розвідкою та військовою дипломатією, розроблялися плани активізації роботи шляхом створення закордон-

них резидентур, які мали поєднувати збір інформації з акціями політико-пропагандистського впливу та іншими заходами в інтересах Української держави.

Після поразки Гетьманату полковник В. Колосовський у добу Директорії УНР також залучався новою владою до розвідувальної діяльності. З 12.01.1919 року він — військовий експерт делегації УНР на мирних переговорах у Парижі. Станом на 09.05.1919 року — військовий аташе УНР у Франції, Бельгії, Іспанії, Португалії з дислокацією у Парижі. З 1920 року перебував в еміграції у Німеччині, редагував журнал «Война и Мир». Деякий час з 1929 року входив до складу військового штабу Проводу українських націоналістів. Помер під час Другої світової війни у 1944 році.

Використані джерела:

- Сідак В. С. Національні спецслужби в період Української революції 1917 — 1921 рр. (невідомі сторінки історії) : монографія. — К. : Альтернативи, 1998. — С. 104.
- Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917 — 1921) : наукове видання. — К. : Темпора, 2007. — С. 210 — 211.

А. ТКАЧУК

А. Ткачук (біографічних даних не збереглося) очолював з січня по другу половину 1919 року відділ закордонної інформації політичного департаменту Міністерства внутрішніх справ УНР.

З поваленням гетьманського уряду і приходом до влади Директорії Української Народної Республіки новим керівництвом держави з-поміж першорядних було поставлено питання щодо здійснення розвідувальної роботи в інтересах України. Це завдання було покладено на Міністерство внутрішніх справ, зокрема на створений у його складі Політичний департамент. Тимчасовий штат Політичного департаменту був затверджений 24 січня 1919 року. Він передбачав наявність у складі департаменту відділу закордонної інформації для проведення розвідувальної роботи щодо активно діючих проти УНР ворогів (штаби Червоної і Добровольчої армій, Повстанської армії Махна), а також стосовно країн — потенційних противників республіки й можливих союзників. Відділ складався з 13 осіб. Його начальником був призначений А. Ткачук.

Відділу закордонної інформації за короткий час вдалося налагодити агентурну мережу в Одесі (сфера діяльності Антанти, Добровольчої та польської армій), Києві (Червона армія), Харкові (стосовно спеціальних відомств і військових формувань Українського радянського уряду) та Румунії. Крім того, через оперативні можливості відділу Голова Директорії С. Петлюра вивчав ставлення урядів, політичних й ділових кіл ряду західних держав до проблем України та реалізовував задуми щодо відповідного впливу на них і ймовірного використання.

Розвідувальний підрозділ використовував класичні для спецслужб того часу методи і засоби діяльності, основними з яких були таємна агентура та її конспіра-

тивне впровадження і використання. З цією метою була розроблена інструкція для агентів «політичної розвідки і контррозвідки». Про активність відділу закордонної інформації свідчать неодноразові згадки про нього в документах Всеросійської надзвичайної комісії.

Для отримання необхідних відомостей відділ активно використовував можливості дипломатичних представництв та інших закладів УНР за кордоном, а також українську діаспору й зарубіжні суспільно-політичні кола, які співчували боротьбі України за незалежність, а інколи і допомагали конкретними діями.

Після А. Ткачука відділ закордонної інформації очолювали Д. Левицький (1919 рік) та Теодорович (1920 рік). Більш докладних відомостей стосовно них не збереглося.

Використані джерела:

Сідак В. С. Національні спецслужби в період Української революції 1917 — 1921 рр. (невідомі сторінки історії) : монографія. — К. : Альтернативи, 1998. — С. 141.

ПЕТРО ЛІПКО

*Генерал-хорунжий
Ліпко
Петро Іванович
очолював упродовж
лютого —
березня 1919 року
Розвідочну управу
Генерального
штабу
Збройних сил
УНР.*

Народився 3 грудня 1876 року у м. Бірючеську Воронізької губернії. Закінчив Тифліське піхотне юнкерське училище (1899). Служив у 2-му Закаспійському стрілецькому батальйоні, 108-му піхотному Саратовському полку (Ковно), 2-му Східносибірському стрілецькому полку (у складі якого брав участь у Російсько-японській війні), 17-му стрілецькому полку. Закінчив Миколаївську академію Генерального штабу за 1-м розрядом (1911). Брав участь у Першій світовій війні. У 1915 — 1916 роках — старший ад'ютант штабу 3-го кавалерійського корпусу. У 1917 році — начальник штабу 43-ї піхотної дивізії. Був нагороджений орденом Святого Георгія IV ступеня та орденом Святого Володимира IV ступеня. Останнє звання у російській армії — полковник (з 15.08.1917 року).

З 01.12.1917 року — начальник українізованого 10-го армійського корпусу. З 08.06.1918 року —

в. о. начальника 2-ї пішої дивізії Армії УНР. З 16.11.1918 року — начальник Волинського добровольчого офіцерського загону, що воював проти військ Директорії. 18.12.1918 року потрапив у полон, перебував під арештом та постав перед судом за спротив УНР. З 12.02.1919 року, після звільнення, служив у військовій розвідці армії УНР, де згодом очолював Розвідочну управу Генерального штабу.

У період Директорії УНР військова розвідка України мала таку організаційну структуру: функціонував її центральний апарат, регіональні органи, відповідні підрозділи штабів військових з'єднань (дивізій, корпусів, бригад), підрозділи польової розвідки. До складу Розвідочної управи входили начальник (посада генерал-хорунжого) та його помічник, окремі відділи: загальний, агентурний, контррозвідувальний, польової жандармерії, закордонний.

Основним розвідувальним підрозділом у цей період був агентурний відділ. Щотижня він мав подавати начальнику Розвідочної управи Генштабу комплексний інформаційно-аналітичний матеріал, підготовлений на основі повідомлень агентури, польової розвідки, радіоперехоплення і матеріалів преси. Ця доповідь повинна була містити відомості про дислокацію і загальний стан військ Червоної армії, збройних формувань «білого» генерала Врангеля, отамана Махна. Цей підрозділ також займався організацією збройних повстань на запллі ворога.

З 01.06.1919 року П. Ліпка призначають членом (а з 17.07.1919 року — керівником) військової делегації УНР на переговорах з польським командуванням про укладення перемир'я. З 14.09.1919 року він — штаб-старшина для доручень при штабі Головного Отамана. 18.11.1919 року перейшов на територію, окуповану польською армією, перебував у таборах для інтернованих українських вояків. З 18.05.1920 року — начальник штабу Армії УНР. З 27.11.1921 року — командувач Запасних військ УНР.

У 1921 р., після інтернування Армії УНР, за нез'ясованих обставин звернувся у радянське посольство в Польщі, заявивши про своє бажання повернутися до Радянської Росії. На початку жовтня 1922 року виїхав до Радянської Росії. Подальша доля невідома, слідів перебування П. Ліпка в Радянському Союзі виявити не вдалося. Серед інтернованих військ УНР у Польщі поширювалася чутка, що одразу після перетину радянського кордону П. Ліпка був заарештований і відправлений до концтабору.

Після П. Ліпка військовою розвідкою у різні часи керували Б. Снігірів (квітень — вересень 1919 р.), С. Греців (вересень — грудень 1919 р.), О. Кузьмінський (грудень 1919 — серпень 1920 р.) та інші.

Використані джерела:

Сідак В. С. Національні спецслужби в період Української революції 1917 — 1921 рр. (невідомі сторінки історії) : монографія. — К. : Альтернативи, 1998. — С. 148.

Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917 — 1921) : наукове видання. — К. : Темпора, 2007. — С. 119 — 120.

БОРИС СНІГІРІВ

З 1 квітня по вересень 1919 року розвідувальний підрозділ очолював Борис Євгенович Снігірів. Протягом деякого періоду у 1919 і 1920 роках він був виконуючим обов'язки начальника Розвідочної управи.

Б. Є. Снігірів народився 24 липня 1890 року у Києві. Закінчив 5-ту Київську гімназію, Київське військово училище (1910 р.). Брав участь у Першій світовій війні. У 1917 році закінчив два курси Військової академії Генерального штабу. Останнє звання у російській армії — капітан. З червня 1918 року він — молодший осавул, а з серпня того ж року — старший осавул штабу 2-го Подільського корпусу Армії Української держави (згодом — Дієвої армії УНР). З 1 березня 1919 року — начальник розвідчого відділу штабу Східного фронту Дієвої армії УНР. З 1 квітня 1919 року — начальник розвідчої частини (інша назва — Розвідочна управа) штабу Дієвої армії УНР. Наприкінці 1919 року був інтернований польською владою у Рівному. У 1920 році займав різні посади у Генеральному штабі УНР — начальника відділу організаційної управи, начальника закордонного відділу Головного управління, начальника мобілізаційно-призовного відділу, начальника військово-історичного управління. Влітку 1921 року був призначений начальником оперативного відділу Партизансько-Повстанського штабу Ю. Тютюнника. Напередодні Другого Зимового походу перейшов на радянську територію. Подальша доля Б. Снігіріва невідома.

Використані джерела:

Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917 — 1921) : наукове видання. — К. : Темпора, 2007. — С. 250 — 251.

СЕРГІЙ ГРЕЦІВ

Греців (Грецов) Сергій Сергійович керував Розвідочною управою Генерального штабу Збройних сил УНР з вересня по січень 1919 р.

С. С. Греців народився 21 серпня 1881 року в м. Ізюм Харківської губернії, закінчив 3-ю Харківську гімназію, Єлисаветградське кавалерійське училище (1906), Миколаївську військову академію за 1-м розрядом (1914). Учасник Першої світової війни. У 1917 р. — начальник штабу 15-ї кавалерійської дивізії. Останнє звання в російській армії — підполковник. У 1918 році перебував у складі Армії Української держави на посаді начальника штабу 4-ї кінної дивізії. Станом на 24.09.1919 року керував розвідувальним підрозділом Генштабу Збройних сил УНР. З 11.01.1919 року — начальник штабу Південно-Західного району Дієвої армії УНР. З 17.01.1919 року — начальник штабу 7-ї пішої кадрової дивізії Дієвої армії УНР. З 06.03.1919 року — працівник оперативного відділу штабу Дієвої армії УНР. Згодом перейшов до Збройних Сил Півдня Росії. Подальша доля невідома.

Використані джерела:

Сідак В. С. Національні спецслужби в період Української революції 1917 — 1921 рр. (невідомі сторінки історії) : монографія. — К. : Альтернативи, 1998. — С. 148.
Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917 — 1921) : наукове видання. — К. : Темпора, 2007. — С. 413 — 414.

МИКОЛА КРАСОВСЬКИЙ

Полковник Красовський Микола Олександрович з травня 1920 року по кінець 1921 року очолював «Інформаційне бюро» Розвідочної управи Генерального штабу Армії УНР.

М. Красовський народився у 1871 році в сім'ї київського православного священика. Службову діяльність почав у 1903 році помічником поліцейського пристава у м. Ніжині Чернігівської губернії. З 1908 року працював у Київській міській поліції спочатку наглядачем, а згодом виконуючим обов'язки начальника розшукового відділення. Зарекомендував себе грамотним і принциповим професіоналом в оперативно-розшуковій роботі. Брав участь у розкритті низки резонансних злочинів. У грудні 1911 року звільнений з поліції.

Центральна Рада УНР залишила його на службі як офіцера, який прийняв ідею національної державності. У березні 1917 року він був призначений комісаром кримінально-розшукового відділення міліції м. Києва. Столичний кримінальний розшук очолював до червня 1918 року. Був членом підпільної організації, яка боролася зі спецслужбами австро-німецьких військ,

Після еміграції українського уряду і військових частин «ІНФІБРО» ще протягом деякого часу продовжувало діяти упродовж 1920 — 1921 років у нових умовах з позицій Польщі. Однак за відсутності коштів на утримання підрозділ згодом був виведений зі складу Генштабу Армії УНР. Окремі його співробітники, серед них і М. Красовський, за взаємною домовленістю керівників двох союзницьких військових відомств продовжили службу у II відділі Генштабу Польщі, який займався питаннями розвідки і контррозвідки. Протягом деякого часу обов'язки начальника Інформбюро виконував поручник Шевчук. У листопаді 1921 року М. Красовський був поновлений на попередній службі, отримав надзвичайні повноваження щодо організації розвідувальної й контррозвідувальної діяльності, а його співробітники активізували роботу, зокрема в таборах перебування українських вояків. Подальша його доля невідома.

Використані джерела:

Сідак В. С. Національні спецслужби в період Української революції 1917 — 1921 рр. (невідомі сторінки історії) : монографія. — К. : Альтернативи, 1998. — С. 150 — 153.
Владимир Чисников. Начальник петлюровской ЧК. — В мире спецслужб, май 2006. — С.41 — 49.

РОДІОН КОВАЛЬСЬКИЙ

*Поручник Родіон Ковальський
з січня 1919 року по березень 1920 року
очолював розвідчий відділ
Української Галицької Армії (УГА).*

Розвідчий відділ структурно підпорядковувався Начальній Команді — вищому органу управління УГА, формування регулярних частин якої з метою захисту своєї державності почалося одразу після створення у листопаді 1918 року Західноукраїнської Народної Республіки. Ініціатором створення розвідки галицького війська був керівник УГА полковник Дмитро Вітовський.

До складу відділу входили підрозділи, які займалися як розвідувальною, так і контррозвідувальною діяльністю (їхні співробітники називалися детективами). Крім цього, функціонували розвідувальні відділи оперативних відділів штабів корпусів, офіцери розвідки штабів бригад, підрозділи польової розвідки, авіаційна розвідка, «пропагандивний» відділ, який організовував агітаційно-пропагандистські заходи.

У цей час робота розвідки за етапами діяльності поділяється на два головні періоди: галицький, під час якого тривала війна з поляками, і наддніпрянський, коли точилися бойові дії з Червоною та Добровольчою арміями. Розвідники УГА збирали інформацію і про своїх союзників — Дієву армію УНР.

Одним із вагомих успіхів начальника розвідного відділу поручника Р. Ковальського у цей період був арешт у Вінниці шефа польської розвідки капітана Ковалевського, котрий повідомив дуже цінну інформацію стосовно дій польської армії на східному фронті.

Загалом же розвідка УГА, хоч і мала деякі успіхи, все ж не могла рівнятися з польською, радянською або денікінською розвідками через брак кваліфікованих фахівців, коштів і недостатню увагу керівництва армії

до цієї важливої справи. Також розвідувальну роботу ЗУНР на окупованій території Галичини ускладнював жорсткий контррозвідувальний контроль спецслужб Польщі.

Зрештою примусове злиття УГА з Червоною армією призвело до ліквідації розвідки галицького війська, оскільки більшовики намагалися насамперед підпорядкувати співробітників розвідного відділу і розстрілювали їх без суду. Був заарештований і поручник Родіон Ковальський, але під час конвоювання до Москви йому вдалося вискочити через вікно вагона і, незважаючи на зламану ногу, втекти. Подальша його доля нам невідома. Ще 26 співробітників розвідки спробували перебратися за кордон через Польщу й Румунію.

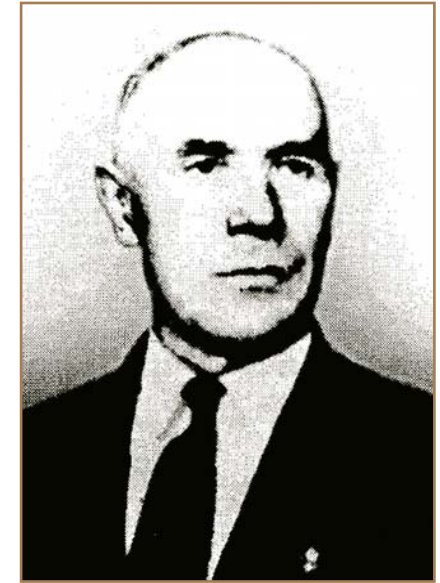
Навесні 1920 року УГА та її спецслужби фактично припиняють регулярну діяльність. При цьому більшість армійських старшин і стрільців, співробітників розвідки і контррозвідки переходять у підпілля, поповнюють лави повстансько-партизанських формувань та національно-визвольних рухів і продовжують боротьбу за самостійність і соборність Української держави.

Використані джерела:

Сідак В. С. Національні спецслужби в період Української революції 1917 — 1921 рр. (невідомі сторінки історії) : монографія. — К. : Альтернативи, 1998. — С. 187 — 190.
Вислоцький І. Спомини розвідника з часів першої світової війни. — Львів : Галицька видавнича спілка, 2007.

ОЛЕКСАНДР КУЗЬМІНСЬКИЙ

*Генерал-хорунжий
Кузьмінський
Олександр Хомич
з кінця 1919 року
по серпень 1920 року
очолював Розвідочну
управу Генерального
штабу Збройних сил
УНР,
а з 1921 року —
розвідувальний
відділ Партизансько-
Повстанського
Штабу Державного
Центру УНР
в екзилі.*

Народився 30 серпня 1884 року. Походив з міщан Тульчина Подільської губернії. Закінчив Тульчинську духовну семінарію, Одеське піхотне юнкерське училище (1908), служив підпоручиком у 75-му піхотному Севастопольському полку (Гайсин), у складі якого брав участь у Першій світовій війні. У 1917 році закінчив один курс Військової академії Генерального штабу. Останнє звання у російській армії — капітан.

З 04.12.1917 року — начальник штабу 64-ї Української дивізії. З 02.04.1918 року — у резерві старшин Генерального штабу військ Центральної Ради. З 20.04.1918 року — молодший ад'ютант штабу 2-го Подільського корпусу Армії УНР. З 30.05.1918 р. — обер-старшина для доручень штабу Сердюцької дивізії Армії Української держави. З 16.12.1918 року — штаб-старшина оперативного відділу штабу військ Директорії. З 30.07.1919 року — помічник начальника

оперативного відділу штабу Дієвої армії УНР. Станом на 04.08.1920 року — булавний старшина 3-го генерал-квартирмейстерства Генерального штабу УНР. Підполковник Армії УНР (генерал-хорунжий в еміграції). З кінця 1921 року — головноуповноважений Українського центрального комітету у Галичині. У 1939 року виїхав до Австрії. У 1951 році емігрував до Канади. Помер у Торонто у 1975 році.

О. Кузьмінський ще 1919 року очолював Розвідочну управу Генерального штабу УНР і мав досвід ведення цієї роботи. В умовах еміграції ж розвідувальна діяльність була спрямована передусім на здобування різнопланової інформації про дислоковані в Україні сили Червоної армії, органи державної безпеки УСРР, стан охорони державного кордону, політичну й економічну ситуацію в країні. Відбувалося вивчення території України як майбутнього театру збройного повстання.

У 1921 році керівним органом розвідувальної роботи Партизансько-Повстанського Штабу був його 2-й відділ (розвідувальний), до складу якого входили три секції: офензиви (розвідки), дефензиви (контррозвідки) та пресова секція. Розвідувальна секція вела агентурну роботу, здійснювала добір і навчала розвідувальні кадри, а також готувала документи для легальної роботи в УСРР. Крім цього, вона була своєрідним інформаційно-аналітичним центром, який обробляв одержану різними каналами інформацію. Внаслідок поступового зростання досвіду розвідувальної роботи було підготовлено «Проект організації розвідки на терені України», спрямований передусім на уніфікацію та вдосконалення організаційної структури розвідапарату повстанського руху в Україні. Поряд з цим у ньому віддзеркалювалися тогочасні погляди на завдання, форми і методи розвідки, призначеної для оперативного забезпечення бойових дій.

Під час підготовки до Другого Зимового походу розвідка мала об'єктивну інформацію про концентрацію

військових частин Червоної армії в прикордонних районах з Польщею, про спад повстанського руху в УСРР та інші відомості, які не завжди збігалися з тими даними, котрі приносили зв'язкові Штабу. На цьому ґрунті у О. Кузьмінського склалися напружені відносини з керівником ППШ Ю. Тютюнником. Зрештою, спільні прорахунки розвідки, контррозвідки, Штабу і особисто його керівника стали причинами поразки Другого Зимового походу і загалом національно-визвольних змагань на цьому етапі.

Крім того, не вдалося налагодити достатньо ефективну роботу Закордонного (розвідувального) відділу, який діяв у складі Департаменту політичної інформації МВС Державного Центру УНР в екзилі (інформація про керівництво відділу відсутня). Це була спецслужба загальнодержавного рівня. За допомогою закордонних джерел ДПІ ретельно вивчав політичну й економічну обстановку в УСРР. Конфіденційна розвідувальна інформація надходила й опрацьовувалася за такими напрямками: ставлення населення до більшовиків, до уряду УНР, рівень національної свідомості громадян, стан повстансько-підпільного руху в Україні, культурно-освітня ситуація, економічне становище країни, розташування і склад військових частин. Об'єктами зацікавленості та впливу закордонного відділу були й війська Врангеля, розташовані в Туреччині та Сербії, а також емігрантське середовище в цих країнах. Іншим напрямом діяльності була пропагандистсько-інформаторська робота на території УСРР. Вона проводилася спеціальними емісарами-маршрутниками, котрі з необхідною літературою, газетами і листівками переправлялися через кордон в облаштованих місцях.

Безперечно, це були потрібні й корисні заходи, однак за умови вимушеної діяльності на чужій території, відсутності достатніх коштів і кваліфікованих кадрів, суттєвої залежності й підконтрольності від польських спецслужб і активної протидії набагато організованіших

радянських органів держбезпеки розвідувальні підрозділи Державного Центру УНР в екзилі на цьому етапі не могли фахово протистояти іншій стороні.

Використані джерела:

Сідак В. С. Національні спецслужби в період Української революції 1917 — 1921 рр. (невідомі сторінки історії) : монографія. — К. : Альтернативи, 1998. — С. 148, 222.

Гинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917 — 1921) : наукове видання. — К. : Темпора, 2007. — С. 227 — 228.

ВАСИЛЬ НЕДАЙКАША

Сотник Василь Недайкаша з початку 1927 року по липень 1934 року був керівником першого (розвідувального) сектора II секції (розвідка і контррозвідка) Генштабу Військового міністерства Державного Центру УНР в екзилі.

Василь Недайкаша народився 21 березня 1896 року у с. Глодоси Єлисаветградського повіту Херсонської губернії. Служив у російській царській армії, де отримав звання поручика.

Наприкінці 1917 — навесні 1918 року Недайкаша — один із керівників Вільного Козацтва у рідному селі Глодоси. У червні 1919 р. він вступив до загонів Махна, звідки через три місяці перейшов до Дієвої армії УНР. Був командиром кулеметної сотні 14-го полку Низових Запорозжців 5-ї Селянської дивізії. У листопаді 1919 року за наказом Ю. Тютюнника повернувся додому для організації селянських повстань проти білих та червоних. У квітні 1920 р. на чолі загону своїх односельців приєднався до Дієвої армії УНР, яка рейдувала у Першому Зимовому поході. Згодом цей загін було перейменовано на курінь. В. Недайкаша командував ним упродовж 1920 — 1922 років.

Відомо, що він прибув до Польщі на початку 1927 року, нелегально перейшовши радянсько-польський кордон. У цьому ж році був призначений керівником першого (розвідувального) сектора II секції Генштабу Військового міністерства Державного Центру УНР в екзилі.

За кордоном на першому етапі загальне керівництво уенерівською спецслужбою здійснював полковник Микола Чеботарів. У цей час (1922 — 1925 роки) розвідувальна діяльність спецслужб Уряду УНР в екзилі не була чітко оформлена організаційно та структурно, але все-таки існувала, хоча й у дещо звуженому обсязі.

У дослідженнях польських науковців, які опрацьовували архівні документи Військового міністерства Польщі, зокрема II відділу його Генштабу, згадується Микола Чеботарів як людина, котра очолювала діяльність уенерівської розвідки та контррозвідки. На той час М. Чеботарів перебував на посаді керівника особистої охорони Головного Отамана.

Після вбивства Симона Петлюри у травні 1926 року відбулася структурна реорганізація уряду і пожвавлення роботи. Першорядна увага у цей період приділялася роботі спецслужби військового відомства Державного Центру УНР — II секції Генштабу. До неї входили розвідувальний сектор під назвою «Наступ», контррозвідувальний («Оборона») і так званий «сектор досліджень» («Студії»).

Розвідувальна робота здійснювалася за такими напрямками: агентурне проникнення до урядових та партійних структур радянської України з метою вивчення політичного курсу; здобування інформації про боездатність, технічне оснащення, розвиток окремих родів військ, тактику дій великих армійських з'єднань; активні заходи пропагандистського спрямування на терені України; з'ясування становища у прикордонні для успішного перекидання агентів. З цією метою були створені розвідувальні пункти у європейських країнах, котрі мали спільний кордон з СРСР, — Румунії, Чехословаччині, Туреччині, Болгарії, а також у Персії і навіть на Далекому Сході. Фінансування розвідувальної роботи, як і всієї уенерівської спецслужби, загалом здійснювалося польською спецслужбою, що накладало серйозний відбиток на спрямування діяльності й зобов'язувало до врахування інтересів Польщі під час планування конкретних операцій.

Після Миколи Чеботаріва уенерівську спецслужбу очолював (до розформування 1 січня 1936 року) генерал-хорунжий Всеволод Змієнко. На посаду керівника розвідувального підрозділу замість Василя Недайкаші він згодом призначив сотника Володимира Шевченка.

В. Недайкаша після того, як перестав займатися розвідувальною діяльністю, переїхав до Франції. У 1939 році проживав у м. Сансі, брав активну участь у діяльності Українського Народного Союзу. У роки Другої світової війни разом зі своїми колишніми побратимами з Армії УНР був ініціатором вступу українських добровольців до Французького іноземного легіону для боротьби з німецькими загарбниками. Після війни був одним із керівників Товариства колишніх вояків-українців у Франції. Помер В. Недайкаша у 60-х роках XX століття у Франції.

Використані джерела:

- ГДА СЗР України. — Ф. 1. — Спр. 12628. — Т. 3.
ГДА СЗР України. — Ф. 1. — Спр. 1812. — Т. 1.
Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917 — 1921): наукове видання. — К.: Темпора, 2007. — С. 295 — 296.

ВОЛОДИМИР ШЕВЧЕНКО

*Сотник Шевченко
Володимир Якович
з липня 1934 року
по січень 1936 року
очолював перший
(розвідувальний)
сектор II секції
(розвідка
і контррозвідка)
Генштабу Військового
міністерства
Державного Центру
УНР в екзилі.*

В. Я. Шевченко народився 15 липня 1897 року в с. Пісочин Пісочинської волості Харківського повіту. Закінчив Харківську гімназію, Одеське артилерійське училище (1917 рік). До Армії УНР був мобілізований 20 грудня 1918 року. У 1920 р. командував кінним полком Гайсинсько-Брацлавської бригади отамана Волинця, легкою кінною батареєю 9-го артилерійського куреня 3-ї Залізної дивізії Армії УНР. Під час еміграції перебував у таборі інтернованих у м. Каліш (Польща) до 1923 року. З 1924 року проживав у Варшаві. Був одним з ініціаторів створення у 1926 році Товариства колишніх вояків Армії УНР в Чехословаччині. Закінчив агрономічний відділ Української господарської академії у м. Подєбради (1930).

Листи В. Шевченка цього періоду, які збереглися в архівах, свідчать, що він уже тоді залучався до органі-

зації роботи зі створення уенерівської спецслужби. Протягом 1924 — 1926 років у листах до нього майбутній керівник спецслужби УНР Микола Чеботарів викладав свої засадничі позиції щодо таємної сфери діяльності в умовах закордону, становлення розвідки і контррозвідки та їхнього майбутнього. Не виключено, що цього часу В. Шевченко уже безпосередньо брав участь у здійсненні розвідувальної діяльності.

Наприкінці 1929 року Володимир Шевченко був призначений спочатку керівником третього сектора («Студії») II секції Генштабу. Це був так званий сектор досліджень, який вивчав радянську Україну, спеціально висвітлюючи стан сільського господарства, промисловості, фінансів, освіти, Комуністичної партії, комсомолу, адміністративних органів. Джерелами такого вивчення була радянська преса, різні статистичні, пропагандистські та інші друковані видання, що різними шляхами надходили до Польщі та інших країн осідання уенерівської еміграції. Фактично третій сектор спецслужби здійснював аналітичну роботу і постачав, паралельно з розвідувальним сектором, до пропагандистської секції Генштабу Військового міністерства ДЦ УНР в екзилі матеріали для виготовлення пропагандистської літератури. У подальшому все це переправлялося до УСРР та розповсюджувалося на міжнародних форумах і серед української еміграції.

З липня 1934 року В. Шевченко очолив розвідувальний сектор «Наступ» уенерівської спецслужби. Для проведення окремих розвідувальних операцій виїздив до Луцька, про що свідчать архівні документи. Після ліквідації II секції він став ад'ютантом Військового міністра генерала В. Сальського. Але скасування інституції, яка забезпечувала розвідувальну та контррозвідувальну діяльність екзильного уряду, не стало остаточною крапкою у цій сфері. Ще певний час, фактично до початку Другої світової війни, під керівницт-

твом Військового міністра та колишнього керівника II секції Генштабу проводилась відповідна розвідувальна робота, однак вона зводилася до окремих заходів локального характеру.

У 1944 р. В. Шевченко виїхав до Німеччини, а звідти емігрував до США. Помер та похований у США.

Використані джерела:

ГДА СЗР України. — Ф. 1. — Спр. 7544.

ГДА СЗР України. — Ф. 1. — Спр. 1812. — Т. 1.

Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917 — 1921) : наукове видання. — К. : Темпора, 2007. — С. 492.

Розділ II

НА ЧОЛІ ПІДРОЗДІЛІВ РОЗВІДКИ ОРГАНІВ ДЕРЖБЕЗПЕКИ УРСР 1922—1991 РОКІВ

Упродовж 1922 – 1925 років, ще до офіційного ухвалення рішень і директив про розгортання розвідувальної діяльності органами держбезпеки Української СРР і створення відповідного окремого підрозділу, деякі операції розвідувального характеру здійснювалися Контррозвідувальним відділом ДПУ УСРР. У зазначений період цей напрям роботи не був чітко структурно виділений і організаційно унормований в рамках діяльності саме іноземного відділення.

20 лютого 1925 року вийшла Директива Державного політичного управління Української СРР № 15 щодо організації Одеським, Подільським та Волинським губернськими відділами інформаційного «обслуговування» 50-верстної прикордонної смуги з Польщею та Румунією.

До Директиви додавалась затверджена Головою ДПУ Балицьким Інструкція з інформаційного обслуговування прикордонної смуги, яку підписав, окрім Карлсона та Бистрих, також начальник КРВ ДПУ Української СРР Добродицький.

4 березня 1925 року до ДПУ Української СРР надійшла вказівка Іноземного відділу (зовнішня роз-

відка) Об'єднаного ДПУ при Раді Народних Комісарів СРСР за № 26094/і щодо організації розвідувальної роботи силами ДПУ Української СРР, в якій йшлося про таке: «І. ДПУ УСРР приступає до створення закордонних резидентур в Польщі та Румунії».

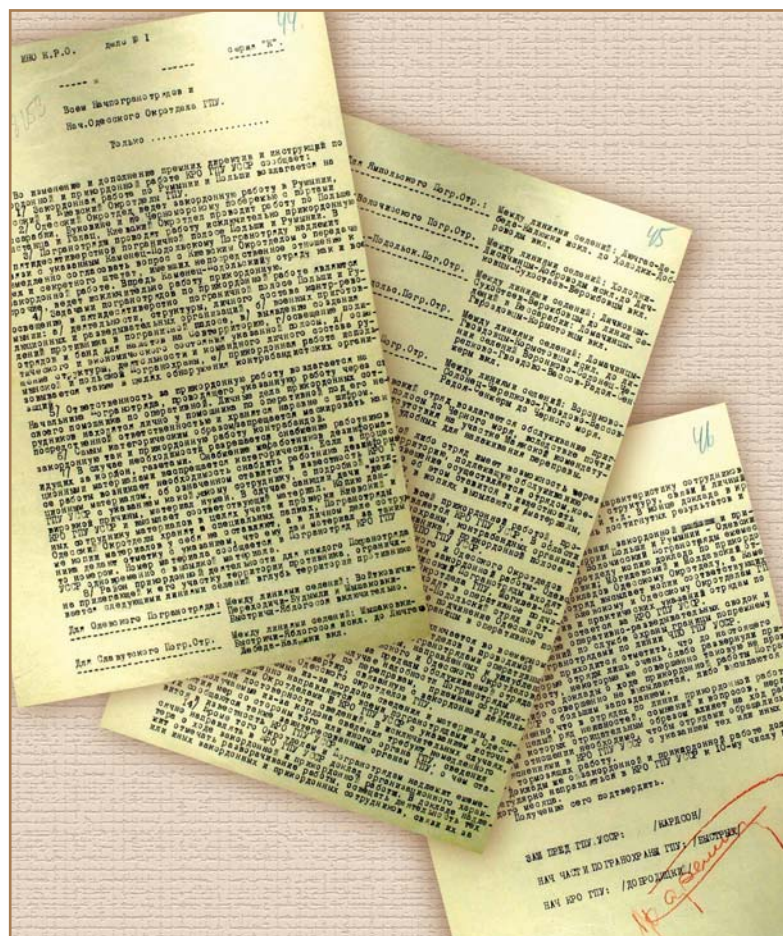
У цій директиві також зазначено, що «розвідувальна робота у вказаних районах у Польщі та Румунії повинна вестись самостійно, без будь-якого зв'язку з резидентурами ІНВ ОДПУ. Наявні зв'язки у Вашу схему розвідки не включаються, Ваша мережа будується заново».

5 червня 1925 року відбулась нарада оперативної секції з'їзду ДПУ Української СРР, на якій було ухвалено резолюцію: «Закордонна робота в цілому ведеться в КРВ ДПУ Української СРР, для чого КРВ виділяє спеціального Уповноваженого. На місцях закордонна робота ведеться відповідними окружними відділами за дорученням ДПУ Української СРР. ДПУ Української СРР доручається розробити деталізовану інструкцію і дати на місця конкретні вказівки про ведення закордонної та прикордонної роботи».

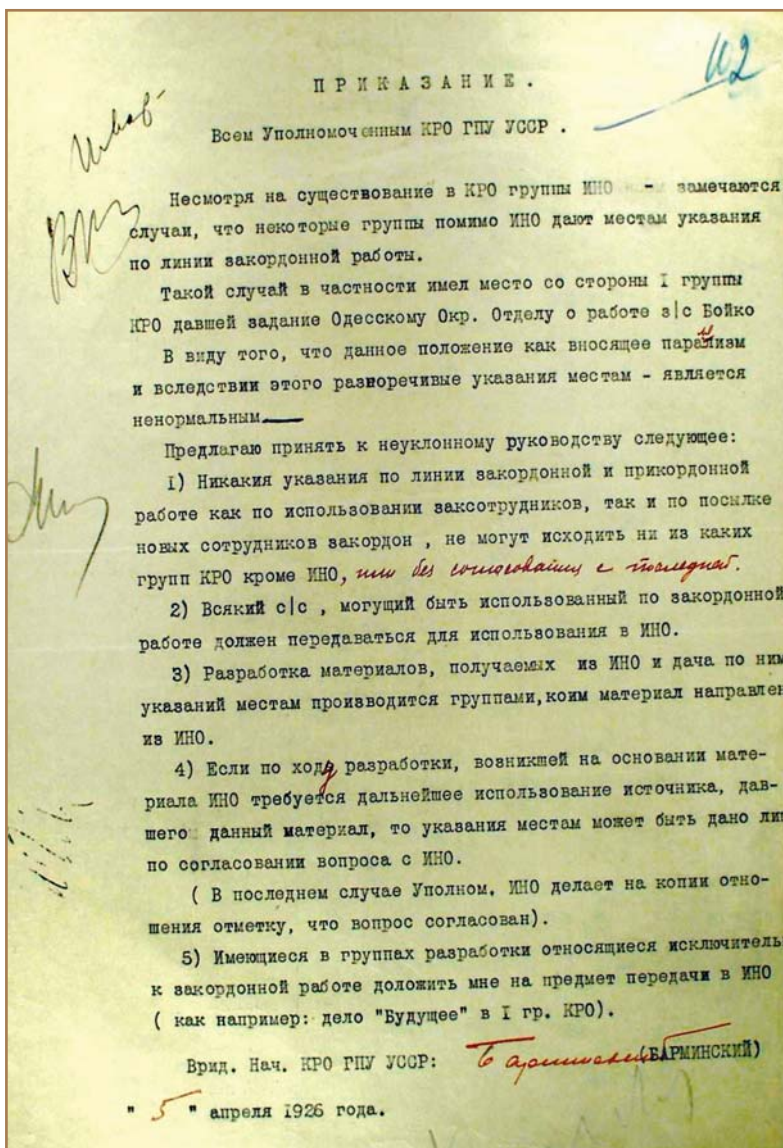
30 червня 1925 року за № 966 ц/т начальникам прикордонних загонів і начальникам прикордонних окружних відділів ДПУ направлена Інструкція, підписана Головою ДПУ Балицьким, начальником СОЧ Івановим, начальником Частин прикордонної охорони Бистрих та начальником КРВ Добродицьким, в якій наголошується: «...ведення глибокої закордонної роботи на території Польщі та Румунії покладається на відповідні відділи контррозвідки...».

17 грудня 1925 року, на доповнення до Директиви № 15, проведення закордонної роботи по Польщі та Румунії за вказівкою КРВ ДПУ Української СРР № 98153 було покладено на Одеський та Київський окружні відділи.

Лист підписали: заступник Голови ДПУ Карлсон, начальник Частин прикордонної охорони ДПУ Бистрих, начальник КРВ ДПУ Добродицький.

До грудня 1925 року у складі КРВ ДПУ Української СРР не було призначено працівника, який би відповідав за координацію розвідувальної роботи. Лише після переведення з м. Одеси до м. Києва та призначення на посаду Уповноваженого КРВ Кареліна (Білоуса) Володимира Петровича ця ділянка була зорганізована. Разом із співробітником Луньовим Зиновієм Григоровичем вони утворювали групу, яка мала назву «група ІНВ».

5 квітня 1926 року всім уповноваженим КРВ ДПУ Української СРР віддається таке розпорядження: «Ніякі вказівки по лінії закордонної та прикордонної роботи не можуть надходити ні з яких інших груп КРВ, окрім групи ІНВ».

У серпні 1926 року у складі КРВ ДПУ Української СРР створено 2-ге відділення, до обов'язків якого входила організація і координація закордонної та прикордонної роботи в Польщі та Румунії. Начальником відділення наказом від 15 серпня 1926 року призначено В. П. Кареліна.

Після переведення П. Кареліна на посаду помічника начальника Особливого відділу Українського військового округу ДПУ Української СРР (1930 рік) 2-ге відділення очолив А. В. Самір.

Службові документи, листи щодо розвідувальної роботи, які надходили у той час з КРВ ДПУ Української СРР, підписувались начальником 2-го відділення не інакше як «начальник ІНВ КРВ ДПУ УСРР».

18 січня 1928 року відбулося закрите засідання Колегії ДПУ Української СРР, на якому розглядалося питання закордонної роботи. З доповіддю виступив В. П. Карелін. У постанові з цього питання було зазначено:

«1. Відмітити відмінну постановку роботи ІНВ ДПУ
УСРР та позитивні результати цієї роботи, а особливо
стосовно Румунії.

2. Підняти питання перед ОДПУ про дозвіл ІНВ ДПУ УСРР вести більш поглиблену закордонну роботу по Польщі та розпочати роботу по Болгарії, маючи на увазі наявність можливості поставити цю роботу зі сторони ДПУ УСРР <...>

7. ІНВ ДПУ УСРР зайнятися закордонною роботою щодо українських націоналістичних угруповань <...>

10. З метою систематичного і поглибленого керівництва прикордонною роботою просити ОДПУ про введення штатних посад уповноважених для роботи по ІНВ при всіх прикордонних загонах».

Г. Т. Карелін - Голова 28.6

П Р О Т О К О Л № 5/107
ЭКСТРЕННОГО ЗАКРЫТОГО ЗАСЕДАНИЯ КОЛЛЕГИИ ГПУ УССР
от 18 января 28 года.

П Р И С Т У П О В А Л И: Пред. ГПУ УССР тов. ВАЛИЦКИЙ,
 т.т. КАРЕЛИН, ВАСИЛЬЕВ, БЛАТ,
 ИВАНОВ, ШЕРЕМЕТСКИЙ, ДОБРОДИЦКИЙ,
 КИМ, ПОРОЖАН, ГАРЯН, КАРМЫШ,
 Нач. ИНО ОГПУ т. АРТУЗОВ и
 Секретарь Президиума ГПУ
 ПИСЬМЕННИЙ.

Заседание начато - 12ч.15м. Окончено - 14ч.25м.

С л у ш а л и: **П о с т а н о в и л и:**

0. Закордонної роботи ГПУ УССР.
 /т.КАРЕЛИН/

1. Отметить хорошую постановку работы ИНО ГПУ УССР и серьезные результаты этой работы, особенно по Румынии.
2. Поднять вопрос перед ОГПУ о развитии ИНО ГПУ УССР вести более углубленную закордонную работу по Польше и начать работу по Болгарии, в виду наличия возможности эту работу поставить со стороны ГПУ УССР.
3. Просить ОГПУ об увеличении ассигнований для ГПУ УССР на работу по Польше в чье-то при разрешении вести работу по Болгарии - об отпуске для этого необходимых средств.
4. Просить тов. АРТУЗОВА принять меры к тому, чтобы ИНО ОГПУ командировало в распоряжение ГПУ УССР работников и кроме того, чтобы посланные в ГПУ УССР работники в распоряжение ОГПУ для работы по Украине, не использовались не по назначению.
5. В виду готовности аппарата ИНО ГПУ УССР к работе, связанной с прикордонной и закордонной работой, просить т. АРТУЗОВА напомнить Зам. Пред. ОГПУ т. МОДЕ его обещание о присылке для указанной работы средств.
6. В виду согласия Командующего УВО тов. ЯКИРА по практическим вопросам деятельности, просить тов. АРТУЗОВА урегулировать этот вопрос в ОГПУ с военным командованием.
7. ИНО ГПУ УССР заняться закордонной работой по украинским "национальным группировкам".
8. Считать необходимым иметь специального уполномоченного ИНО ГПУ УССР в Венгрии-Польше для усиления работы по Польше.
9. Тов. ДОБРОДИЦКОМУ при поездке в Киев обратит внимание Киевского Округа ГПУ на усиление закордонной работы.
10. В целях систематического и углубленного руководства прикордонной работой просить ОГПУ о введении этих должностей уполномоченных для работы по ИНО при всех пограничных.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ /ВАЛИЦКИЙ/
СЕКРЕТАРЬ /ПИСЬМЕННИЙ/

19 червня 1928 року у зв'язку з тим, що при проведенні розвідувальних заходів по Румунії Одеський контррозвідувальний відділ ДПУ повинен був використовувати молдавсько-румунський кордон, постало питання про взаємодію зазначеного відділу з Молдавським прикордонним загonom. З метою врегулювання цього питання на адресу начальника Одеського Особливого відділу та Молдавського прикордонного загону була направлена Директива № 63896, в якій зазначалося:

«Молдавський прикордонний загін виконує усі завдання Одеського КРВ ДПУ з прийому та виведення закордонних співробітників, створення для них явок в прикордонній полосі;

усі завдання комендатурам Одеський ВКР повинен давати через управління Молдавського загону чи з відому останнього;

вказівки та керівництво з прикордонної роботи Молдавський загін отримує виключно від КРВ ДПУ УСРР;

про всі недоліки роботи, випадки недотримання потрібної конспірації Одеський КРВ ДПУ та Молдавський прикордонний загін повинні негайно повідомляти один одному, а також копії повідомлень направляти до КРВ ДПУ УСРР».

Приблизно в серпні 1931 року ІНВ виділяється як самостійний підрозділ. Його начальником до жовтня 1932 року був Леопольд (Ройтман) Даниїл Самуїлович.

У серпні 1933 року (орієнтовно) створюється вже новий розвідувальний підрозділ — Іноземний відділ. Начальником Іноземного відділу ДПУ Української СРР призначається В. П. Карелін, який очолює підрозділ до часу його призначення у лютому 1935 року до Особливого відділу Управління державної безпеки Народного комісаріату внутрішніх справ Білоруської СРР. Іноземний відділ у складі УДБ НКВС Української СРР з червня 1935 року очолив А. В. Сапір.

У 1934 році замість ліквідованого ДПУ створюється НКВС, до складу якого увійшло УДБ. Розвідувальний відділ почав іменуватися ІНВ УДБ НКВС Української СРР.

Протягом грудня 1936 року — січня 1937 року з метою конспірації відділам УДБ були присвоєні умовні номери. У зв'язку з цим підрозділ зовнішньої розвідки стає 3-м відділом УДБ НКВС Української СРР.

Після переходу А. В. Сапіра на роботу в Молдавську Автономну РСР відділ розвідки в Україні очолювали: Соколинський Давид Мойсейович (січень — квітень 1937 року), Чердак Мойсей Григорович (травень — липень 1937 року), Стирне Володимир Андрійович (липень — жовтень 1937 року), Самойлов Самуїл Ісаакович (жовтень 1937 року — лютий 1938 року), Лістенгурт Михайло Олександрович (лютий — березень 1938 року).

У червні 1938 року замість УДБ створюється Перше Управління, а розвідувальний відділ стає 5-м відділом Першого Управління НКВС Української РСР. Його начальником з червня по серпень 1938 року був М. Л. Тимошенко.

У жовтні 1938 року була відновлена колишня структура НКВС. У його складі знову з'являється УДБ. Відділ розвідки перейменовано на 5-й відділ УДБ НКВС Української РСР. Короткий час виконуючим обов'язки начальника 5-го відділу був Є. Ф. Громовенко. У зв'язку з тим, що в Москві його кандидатуру не було затверджено як керівника 5-го відділу, обов'язки начальника підрозділу до травня 1939 року виконував Левенець Петро Романович, який до цього був начальником відділення у тому ж відділі. В травні 1939 року начальником 5-го відділу призначено М. Г. Шевченка, який до цього працював начальником Особливого відділу Київського Особливого Військового округу. На цій посаді він пропрацював до жовтня 1940 року. У подальшому керівником 5-го відділу був призначений С. Р. Савченко.

У березні 1941 року для роботи по лінії зовнішньої розвідки у складі сформованого Народного комісаріату державної безпеки Української РСР створюється Перше Управління. Його першим начальником став С. Р. Савченко. Коли в квітні 1941 року його було призначено заступником наркома держбезпеки Української РСР, він продовжував одночасно виконувати обов'язки начальника Першого Управління.

Перше Управління збереглося і після чергової реорганізації — об'єднання НКДБ з НКВС, яке відбулось в серпні 1941 року.

Начальником Першого Управління з листопада 1941 року став В. І. Леонов. У березні 1942 року після його загибелі обов'язки начальника були покладені на Ф. А. Цветухіна, який на цей час був заступником начальника Першого Управління. Влітку 1943 року він очолив цей орган НКВС і зазначену посаду обіймав до червня 1944 року.

З липня 1945 року обов'язки начальника Першого Управління НКДБ УРСР виконує Погрібний Микола Павлович, а з жовтня він призначається начальником цього підрозділу.

У травні 1946 року НКДБ перейменовується на Міністерство державної безпеки, в структурі якого зберігається Перше Управління.

У червні 1950 року (орієнтовно) в складі МДБ Української РСР замість Першого Управління створюється 1-й відділ, на який покладаються завдання з організації розвідувальної діяльності за кордоном. Начальником цього відділу призначено Г. Ф. Бурлаченка.

У березні 1953 року відбувається об'єднання органів державної безпеки та внутрішніх справ. Створюється Міністерство внутрішніх справ Української РСР, в якому функції зовнішньої розвідки покладаються на 2-й відділ, а його начальником призначається колишній начальник Першого Управління НКДБ М. П. Погрібний. Але вже в серпні 1953 року його звільняють, а відділ очолює А. К. Ткаченко.

У березні 1954 року створюється Комітет державної безпеки при Раді Міністрів Української РСР, в якому 1-й відділ виконує функції зовнішньої розвідки. Цей підрозділ очолює А. К. Ткаченко.

У серпні 1959 року приймається рішення про створення Першого (розвідувального) Управління КДБ при Раді Міністрів Української РСР. Перше Управління очолювали: П. Д. Савчук (серпень 1959 року — вересень 1966 року), В. О. М'якушко (березень 1967 року — січень 1971 року), П. В. Тимофеев (січень 1971 року — травень 1984 року), Л. О. Макаров (липень 1984 року — серпень 1989 року), В. П. Повжик (серпень 1989 — листопад 1991 року).

У 1978 році спецслужба в Україні почала іменуватися Комітет державної безпеки УРСР (до цього — КДБ при Раді Міністрів УРСР).

ВОЛОДИМИР КАРЕЛІН

Майор держбезпеки Карелін (Білоус) Володимир Петрович у грудні 1925 року проходив службу на посаді уповноваженого Контррозвідувального відділу Державного політичного управління Української СРР (відповідав за координацію закордонної розвідувальної роботи). У серпні 1926 року він очолив 2-ге відділення зазначеного відділу, на яке було покладено функції зовнішньої розвідки, де пропрацював до липня 1930 року. У серпні 1933 року призначений заступником начальника Особливого відділу Українського військового округу та начальником Іноземного відділу Державного політичного управління Української СРР, а з липня 1934 року по червень 1935 року очолював Іноземний відділ УДБ НКВС Української СРР.

Народився В. П. Карелін (у 1920 році змінив прізвище Білоус на Карелін) 15 вересня 1897 року в місті Одесі в родині вчителя. У 1914 році закінчив Одеське комерційне училище. У 1915 році служив рядовим у 40-му піхотному запасному полку, був звільнений за станом здоров'я. У тому ж таки 1915 році вступив на юридичний факультет Міжнародного інституту в Одесі, але повний курс навчання не пройшов. З 1917 року по 1918 рік В. П. Карелін працював у місті Одесі,

спочатку фактичним контролером Всеросійського союзу міст, у 1919 році — контролером губернського фінансового відділу, а згодом — бухгалтером Раднар-госпу.

Протягом 1920 року В. П. Карелін працював старшим слідчим Одеської комендатури, а з листопада 1920 року — на такій самій посаді в Губкомдезі (Губернському комітеті боротьби з дезертирством).

Службу в органах державної безпеки В. П. Карелін розпочав у 1921 році. З квітня цього року по 1922 рік обіймав посади помічника уповноваженого Одеської губернської надзвичайної комісії, а згодом, до 1923 року, — уповноваженого Секретного відділу зазначеної комісії.

З 1923 року по 1924 рік в Одеській губернській надзвичайній комісії він очолював Контррозвідальний відділ і був помічником її начальника з охорони кордонів. З 1924 року працював помічником начальника Частин прикордонної охорони з оперативних питань, а з 1925 року по 1926 рік — заступником начальника Контррозвідального відділу Одеського Окремого відділу Об'єднаного державного політичного управління.

У грудні 1925 року В. П. Кареліна призначено уповноваженим Контррозвідального відділу Державного політичного управління Української СРР. Цей підрозділ відповідав за координацію закордонної розвідальної роботи. Зі створенням у серпні 1926 року у складі зазначеного відділу 2-го відділення, на яке покладали функції зовнішньої розвідки, В. П. Карелін очолює його.

У липні 1930 року його призначають помічником начальника Особливого відділу Українського військового округу і Державного політичного управління Української СРР, а в 1932 році підвищують за посадою до заступника начальника цього ж підрозділу.

Пізніше, у 1933 році, його посаду змінено на заступника начальника Особливого відділу Українського військового округу — начальника Іноземного відділу

Державного політичного управління Української СРР, а у 1934 році В. П. Карелін очолив Іноземний відділ Управління державної безпеки Народного комісаріату внутрішніх справ УСРР.

У червні 1935 року В. П. Карелін обіймає посаду начальника Особливого відділу Управління державної безпеки по Управлінню Народного комісаріату внутрішніх справ Білоруської СРР. Згодом, у 1937 році він стає заступником начальника 5-го відділу Управління державної безпеки Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР.

За час служби в органах державної безпеки В. П. Карелін нагороджений срібним портсигаром від Колегії Всеукраїнської надзвичайної комісії (1921 рік), срібним годинником (1923 рік), у 1927 та 1929 роках — бойовою зброєю (пістолет системи «Маузер»), знаком «Почесний працівник ВНК-ДПУ» (1931 рік), орденами: Трудового Червоного Прапора (1932 рік), Червоної Зірки (1936 рік), «Знак Пошани» (1937 рік).

29 липня 1937 року В. П. Карелін був заарештований, у листопаді цього ж року звільнений зі служби у званні майора держбезпеки (звання було присвоєно у 1935 році). У вересні 1938 року його розстріляно.

Використані джерела:

ГДА СЗР України. — Ф. 2. — Спр. А-378.

Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи. — К. : Абрис, 1997. — С. 484.

АБРАМ САПІР

*Капітан держбезпеки
Сапір Абрам Володимирович
очолював 2-ге відділення
(відділення виконувало
завдання зовнішньої
розвідки) Контррозвіду-
вального відділу
Державного політичного
управління Української
СРР з липня 1930 року
до травня 1931 року
та з червня 1935 року
по грудень 1936 —
Іноземний відділ
Управління державної
безпеки Народного
комісаріату внутрішніх
справ Української СРР.*

Народився А. В. Сапір в листопаді 1900 року у м. Блудень Пружанського повіту Гродненської губернії (нині Польща) у родині працівника залізниці. У домашніх умовах пройшов програму навчання за 1 клас середнього навчального закладу. З жовтня 1915 року розпочав трудову діяльність різноробом на залізничній станції Блудень.

Подальша його доля пов'язана зі службою в органах державної безпеки. З березня 1919 року він працював слідчим прикордонної транспортної надзвичайної комісії станції Барановичі, а згодом, по 1920 рік, — слідчим Головної транспортної надзвичайної комісії Бердичівського напрямку.

Після цього він проходив службу на різних посадах у підрозділах Надзвичайної комісії та Державного політичного управління в місті Одеса. У 1920 році його призначено секретарем Воднотранспортної надзвичайної

комісії «Одеса-порт», а у 1921 році — начальником агентури Особливого відділу Чорного і Азовського морів (м. Одеса). Того ж самого року А. В. Сапір стає уповноваженим Особливого відділу при Одеській губернській надзвичайній комісії, згодом — заступником начальника відділу надзвичайної комісії «Одеса-порт». У 1922 році він — помічник уповноваженого дільниці № 3 Особливого відділу, а з 1923 року по 1926 рік — помічник уповноваженого Контррозвідувального відділу ДПУ Української СРР.

З лютого 1926 року А. В. Сапір використовується на керівних посадах. Зокрема, по травень 1927 року обіймає посаду начальника Контррозвідувального відділу Одеського окружного відділу ДПУ, а у подальшому, до грудня 1929 року, керує Контррозвідувальним відділом Київського окружного відділу ДПУ. У грудні 1929 року він очолив 1-ше відділення Контррозвідувального відділу ДПУ Української СРР. З липня 1930 року обіймає посаду начальника 2-го відділення (зовнішня розвідка) Контррозвідувального відділу ДПУ УСРР, на якій працював до травня 1931 року.

Згодом А. В. Сапіра призначено начальником Особливого відділу Одеського оперативного сектора ДПУ. У подальшому, з листопада 1932 року, він обіймає посаду заступника начальника Одеського обласного відділу ДПУ, а у березні 1933 року — начальника Особливого відділу — заступника начальника Управління НКВС у Дніпропетровській області.

1935 року А. В. Сапіру присвоєно спеціальне звання капітана держбезпеки, а у червні того ж року він знову очолює Іноземний відділ Управління державної безпеки НКВС УСРР і керує ним до кінця 1936 року.

Наступна ділянка його роботи — Управління НКВС по Молдавській Автономній СРР, яке він очолює близько трьох місяців — з грудня 1936 року по лютий 1937 року. Згодом А. В. Сапіра повертають в Україну й призначають помічником начальника 3-го Контррозвідувального відділу УДБ НКВС Української СРР.

За період служби А. В. Сапір нагороджений знаком «Почесний працівник ВНК-ДПУ» (1939 рік), іменною зброєю та двічі — годинниками.

У лютому 1938 року А. В. Сапіра заарештовано за звинуваченням у антирадянській, троцькістській терористичній змові, активній підривній діяльності в органах НКВС, а також у співробітництві з німецькою розвідкою. У квітні того ж року його звільнено з органів державної безпеки. У вересні 1939 року Військовий Трибунал Військ НКВС Київського округу його виправдав.

Пізніше, за поновленою кримінальною справою А. В. Сапіра заарештовано у 1941 році, у 1943 році засуджено на 5 років позбавлення волі, а в 1945 році звільнено з Актюбінського табору.

У 1955 році Кримським обласним судом А. В. Сапір знову засуджений на 15 років позбавлення волі за статтею «Розкрадання державного і громадського майна». У 1957 році він помер в одному з таборів у Казахстані (Павлодарська область).

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Спр. 2380.

Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи. — К. : Абрис, 1997. — С. 546 — 547.

Дегтярев К., Колпакиди А. Внешняя разведка СССР. — М. : Яуза: Эксмо, 2009. — С. 559 — 560.

ДАНИІЛ ЛЕОПОЛЬД

*Капітан держбезпеки
Леопольд (Ройтман)
Даниїл Самуїлович
очолював Іноземне
відділення Державного
політичного управління
Української СРР
з серпня 1931 року
по жовтень
1932 року.*

Народився Д. С. Леопольд 7 жовтня 1901 року в с. Сесени Бравичеської волості Бессарабської губернії. У 1912 році закінчив третю групу єврейської школи у містечку Рашків Подільської губернії, після чого вже у підлітковому віці працював учнем гравера, фрезерувальником, слюсарем-підручним та слюсарем на машинобудівному і механічному заводах м. Одеса. У неповних 17 років, з липня 1917 року, Д. С. Леопольд вже проходить військову службу рядовим у 300-му стрілецькому полку. У січні 1918 року він вступає до лав червоногвардійського загону ім. Рошаля, а в березні цього ж року стає червоноармійцем 1-го Дніпровського полку. У травні 1918 року повертається до Одеси, де до квітня 1919 року працює слюсарем у гравірувальній майстерні.

Усе подальше життя Д. С. Леопольда пов'язане зі службою в органах державної безпеки, яку він розпочав співробітником Одеської губернської надзвичайної комісії. Від квітня 1920 року до червня 1921 року він працює в розвідувальному управлінні Робітниче-Селянської Червоної Армії України в Криму. У подальшому,

до липня 1925 року, службова діяльність Д. С. Леопольда проходить у різних прикордонних підрозділах Подільської губернської надзвичайної комісії: м. Могилеві-Подільському (1921 рік), Новоушицькому повіті (1922 рік), особливих прикордонних постах у м. Гусятині та с. Гукові (1923 рік), а також у підрозділі Державного політичного управління Кам'янець-Подільського повіту (кінець 1923 року — 1924 рік).

З липня 1925 року по квітень 1929 року Д. С. Леопольд працює у відділах контррозвідки Кам'янець-Подільського, Чернігівського (1925 рік) та Київського (з 1926 року) Державного політичного управління.

З серпня 1931 року до жовтня 1932 року він обіймає посаду начальника Іноземного відділення Державного політичного управління Української СРР.

Після цього, до жовтня 1932 року, Д. С. Леопольд — співробітник Вінницького відділу Державного політичного управління. Тричі у цей період (1927, 1929 та 1932 роки) його нагороджено бойовою зброєю, а у 1934 році — знаком «Почесний працівник ВНК-ДПУ».

У наступні два роки він очолює Особливий відділ Вінницького обласного відділу Державного політичного управління, а з березня по липень 1934 року такий саме підрозділ Донецького обласного відділу Державного політичного управління Народного комісаріату внутрішніх справ. У Донецьку, де на той час було створено вже Управління Народного комісаріату внутрішніх справ, Д. С. Леопольд перебуває на службі до 1937 року на посаді помічника начальника Управління. У цей період йому присвоєно спеціальне звання капітана держбезпеки.

У липні 1938 року Д. С. Леопольд заарештований за звинуваченням у шпигунській діяльності. 19 квітня 1939 року Військовою Колегією Верховного Суду СРСР засуджений до розстрілу, і у той же день вирок був виконаний.

Використані джерела:

Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи. — К. : Абрис, 1997. — С. 500.

Дегтярев К., Колпакиди А. Внешняя разведка СССР. — М. : Яуза: Эксмо, 2009. — С. 482 — 483.

САМУЇЛ САМОЙЛОВ

*Майор держбезпеки
Самойлов (Бесидський)
Самуїл Ісаакович
очолював Іноземне
відділення Державного
політичного управління
УСРР з жовтня 1932 року
по липень 1933 року,
з січня 1937 року
по березень 1938 року
виконував обов'язки
начальника 3-го відділу
Управління державної
безпеки Народного
комісаріату внутрішніх
справ УСРР (з метою
конспірації Іноземному
відділу було присвоєно
номер 3).*

Народився С. І. Самойлов 23 серпня 1900 року у с. Кривці Буцької волості Уманського повіту Київської губернії в родині службовця. Початкову освіту С. І. Самойлов здобув у 1917 році після закінчення 4-класного вищого початкового училища у с. Розкішне. У 1918 році він навчався в Уманському середньо-будівельно-технічному училищі та на загальноосвітніх курсах при Тельшивській гімназії, яка була евакуйована із Польщі до міста Корсунь Київської губернії.

З 1919 року по 1920 рік С. І. Самойлов працює службовцем у лісовому господарстві м. Таращі Київської губернії, як співробітник Таращанського ревкому тричі заарештовувався повстанськими загонами, де йому загрожував розстріл.

У 1920 — 1921 роках С. І. Самойлов добровільно вступав на військову службу, де перебував червоноар-

мійцем 25-ї маршової роти 1-го запасного батальйону 365-го полку 179-ї бригади 60-ї дивізії 14-ї армії, воював на польському фронті, був поранений. Після цього він працює військовим слідчим військово-контрольного пункту № 1 Особливого відділу та військовим слідчим Особливого відділу цієї ж армії. На слідчій роботі С. І. Самойлов працює й надалі, у 1921 — 1922 роках — обіймає посади військового слідчого та старшого військового слідчого пункту № 4 Особливого відділу Київського військового округу.

Від травня по листопад 1922 року С. І. Самойлов — співробітник розвідувального управління штабу Українського військового округу Робітничо-Селянської Червоної Армії. Саме у цей період, після роботи у військовій розвідці, він змінив прізвище та до травня 1923 року готувався до вступу у військово-інженерне училище. Але його доля склалася інакше.

Службу в органах державної безпеки Української СРР С. І. Самойлов розпочав у 1923 році позаштатним помічником уповноваженого Контррозвідувального відділу Проскурівського окружного відділу Державного політичного управління. У цьому ж відділі, до серпня 1925 року, він обіймає посаду помічника Уповноваженого секретно-оперативної групи.

Наступні майже сім років — до лютого 1931 року, С. І. Самойлов проходить службу у контррозвідці — спочатку уповноваженим, а з лютого 1928 року — уповноваженим 2-го відділення Контррозвідувального відділу ДПУ УСРР. У жовтні цього ж року його підвищено по службі та призначено старшим уповноваженим 3-го відділення вищезазначеного відділу.

У 1931 році С. І. Самойлова призначено на керівну посаду — начальника 1-го відділення Особливого відділу Державного політичного управління УСРР.

У жовтні 1932 року С. І. Самойлова призначено начальником Іноземного відділення Державного політичного управління УСРР, а з липня 1933 року по червень 1934 року він обіймає посаду заступника началь-

ника Іноземного відділу Державного політичного управління УСРР. У січні 1936 року йому присвоєно спеціальне звання капітана держбезпеки. У подальшому, до січня 1937 року, С. І. Самойлов працює на посаді помічника начальника Особливого відділу Державного політичного управління Української СРР.

У січні 1937 року С. І. Самойлова призначено заступником начальника 3-го відділу Управління державної безпеки Народного комісаріату внутрішніх справ Української РСР, де до березня 1938 року він обіймав також посади помічника та тимчасово виконуючого обов'язки начальника цього відділу.

У листопаді 1937 року йому присвоєно спеціальне звання майора держбезпеки, цього ж року він нагороджений орденом Червоної Зірки.

Також С. І. Самойлов нагороджувався: знаком «Почесний працівник ВНК-ДПУ», двічі — бойовою зброєю від Державного політичного управління Української РСР.

У березні 1938 року С. І. Самойлова відкликано до Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР, невдовзі, 25 квітня 1938 року заарештовано. 27 вересня 1938 року С. І. Самойлова засуджено на смерть і розстріляно.

Використані джерела:

Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи. — К. : Абрис, 1997. — С. 545 — 546.

ДАВИД СОКОЛИНСЬКИЙ

*Старший майор
держбезпеки
Соколинський
(Гімельман) Давид
Мойсейович очолював 3-й
відділ (розвідувальний)
Управління державної
безпеки Народного
комісаріату внутрішніх
справ Української РСР
з січня по квітень
1937 року.*

Народився Д. М. Соколинський у червні 1902 року в м. Одесі в родині бондаря. Закінчив трикласну початкову школу в 1914 році та два класи реального училища в Одесі. Розпочав свою трудову діяльність у жовтні 1916 року розсильним контори торговельної справи та вугільного складу в Одесі. Від квітня 1919 року Д. М. Соколинський проходить військову службу червоноармійцем окремого будівельного батальйону військ Всеукраїнської надзвичайної комісії. У липні 1920 року його призначено заступником завідуючого Організаційного відділу Балтського повітового комітету КП(б) України, заступником голови Балтської повітової Ради профспілки.

Військову службу в органах державної безпеки Д. М. Соколинський розпочав у липні 1921 року уповноваженим Політичного бюро Балтської повітової

надзвичайної комісії. У травні 1923 року його призначено уповноваженим Миколаївського окружного відділу Державного політичного управління, а у серпні 1925 року Д. М. Соколинський очолив вищевказане відділення. У квітні 1927 року він обіймає посаду помічника начальника Сталінського окружного відділу Державного політичного управління.

З квітня 1928 року Д. М. Соколинський працює помічником начальника Особливого відділу Українського військового округу, а у травні того ж року його призначено начальником відділення Інформаційного відділу Обліково-організаційного управління ДПУ при Раді Народних Комісарів Української СРР. З 1930 року по 1931 рік він виконує обов'язки начальника Інформаційного відділу ДПУ при Раді Народних Комісарів УСРР, згодом, до травня 1932 року обіймає посаду помічника начальника Особливого відділу ДПУ Українського військового округу.

У травні 1932 року Д. М. Соколинський очолив Молдавський обласний відділ ДПУ, а у грудні цього ж року — Вінницький обласний відділ Державного політичного управління, де пропрацював до липня 1934 року. Наступне його призначення — начальник Управління Народного комісаріату внутрішніх справ по Вінницькій області. Згодом, протягом нетривалого терміну (грудень 1936 року — січень 1937 року) очолював Управління НКВС по Дніпропетровській області.

Від січня по квітень 1937 року Д. М. Соколинський керував 3-м відділом (розвідувальним) Управління державної безпеки Народного комісаріату внутрішніх справ Української РСР. У квітні 1937 року він очолив Управління НКВС по Донецькій області, а з лютого 1938 року — обласне управління в м. Челябінську (Росія).

За час служби в органах держбезпеки Д. М. Соколинський нагороджений орденом Леніна (1937 рік) та знаком «Почесний працівник ВНК-ДПУ» (1932 рік), а також бойовою зброєю від Колегії ДПУ УСРР (1927 рік),

бойовою зброєю від ДПУ УСРР (1930 рік). Обирався депутатом Верховної Ради СРСР 1-го скликання.

У квітні 1938 року його переведено для подальшої роботи до Наркомату водного транспорту СРСР та призначено начальником Центрального управління морського нафтоналивного флоту, де він пропрацював до арешту у січні 1939 року. У подальшому Д. М. Соколинський був засуджений та 21 січня 1940 року розстріляний.

Використані джерела:

Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи. — К. : Абрис, 1997. — С. 550 — 551.

Петров Н. В., Скоркин К. В. Кто руководил НКВД 1934 — 1941. — М., 1999.

МОЙСЕЙ ЧЕРДАК

*Майор держбезпеки Чердак Мойсей Григорович очолював 3-й відділ (розвідувальний)
Управління державної безпеки
Народного комісаріату внутрішніх справ
Української РСР з травня по липень 1937 року.*

Народився М. Г. Чердак у січні 1900 року в с. Ляхове поблизу м. Вознесенська Одеської губернії в родині службовця. Освіта незакінчена вища (інженерна).

З 1921 року починається його служба в органах державної безпеки, спочатку з 1921 по 1922 роки — помічником уповноваженого ОВ Одеської губернської надзвичайної комісії, уповноваженим Маяцького та Троїцького прикордонних постів. У 1923 році його призначено помічником уповноваженого контррозвідувального відділення Одеського губернського відділу ДПУ, в 1924 році — уповноваженим контррозвідувального і секретного відділень губернського відділу ДПУ. У 1925 році М. Г. Чердака переведено до секретного відділу ДПУ УСРР (помічник уповноваженого, уповноважений). З 1927 по 1929 рік він працював на посаді начальника 1-го відділення секретного відділу ДПУ УСРР.

У 1930 році його призначають начальником ЕКВ Сталінського (Донецького) оперативного сектора Державного політичного управління, а з квітня 1931 року — начальником СПВ Київського оперативного сектора Державного політичного управління. У лютому 1932 року М. Г. Чердак очолює СПВ Київського обласного відділу Державного політичного управління, а з 1934 року обіймає посаду заступника начальника Київського обласного відділу Державного політичного управління.

У липні 1934 року він стає заступником начальника Управління Народного комісаріату внутрішніх справ Київської області. У 1935 році йому присвоєно звання майора держбезпеки та призначено заступником

начальника Управління НКВС Одеської області, де він працює до травня 1937 року.

У подальшому продовжує службу в Центральному апараті органів держбезпеки в Україні. Так, протягом травня — липня 1937 року М. Г. Чердак очолював 3-й відділ (розвідувальний) Управління державної безпеки НКВС Української РСР. Після цього його призначають начальником Контррозвідувального відділу Управління державної безпеки НКВС Української РСР, у серпні 1937 року — начальником ДТВ Головного Управління державної безпеки НКВС на залізниці.

Від квітня 1938 року М. Г. Чердак працює начальником будівельного відділу Головного управління таборів НКВС СРСР. Згодом він був призначений помічником начальника ГУШОСДОР НКВС СРСР, обіймав також посаду начальника УШОСТРОЙЛАГу НКВС СРСР.

У жовтні 1938 року його звільнено із органів державної безпеки.

Помер у 1978 році.

Використані джерела:

Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи. — К. : Абрис, 1997. — С. 569 — 570.

ВОЛОДИМИР СТИРНЕ

*Комісар держбезпеки
3-го рангу Стирне
Володимир Андрійович
очолював 3-й відділ
(розвідувальний)
Управління державної
безпеки Народного
комісаріату
внутрішніх справ
Української РСР
з липня по жовтень
1937 року.*

Народився В. А. Стирне у 1897 році в м. Мітава Курляндської губернії (теперішня Латвійська Республіка) у родині військового. У 1917 році закінчив 1-у класичну московську гімназію, після чого — два курси фізико-математичного факультету Московського університету. Розпочав свою трудову діяльність В. А. Стирне у червні 1917 року помічником завідуючого переписувальної ділянки статистичного відділу Московської міської Ради. Згодом, у травні 1918 року, був призначений інструктором із уцілення житлової ради Виконавчого комітету Хамовницької районної Ради м. Москви.

У квітні 1919 року його призначено інструктором Киргизького Політичного відділу Південної групи Східного фронту, а в жовтні того ж року — завідуючим підвідділом народної освіти Східно-Киргизького революційного комітету (м. Оренбург). З травня по грудень 1920 року В. А. Стирне працював секретарем, заступ-

ником представника Киргизького революційного комітету при Всеросійському Центральному Виконавчому Комітеті у Москві. У грудні 1920 року В. А. Стирне призначено заступником завідуючого Організаційним відділом Народного комісаріату у справах національностей РРФСР.

Від квітня 1921 року розпочинається його військова служба в органах державної безпеки на посаді помічника начальника 14-го спеціального відділення Особливого відділу Всеросійської надзвичайної комісії при Раді Народних Комісарів РРФСР, яку він обіймав до грудня цього ж року. Потім його призначено уповноваженим 4-го спеціального відділення Іноземного відділу ВНК при РНК РСФРР. У травні 1921 року В. А. Стирне тимчасово виконує обов'язки начальника 14-го спеціального відділення Особливого відділу ВНК при РНК РРФСР, а у грудні цього ж року його призначають на згадану посаду, де він проходить службу до червня 1922 року.

Протягом червня — вересня 1922 року В. А. Стирне працює на посадах спочатку начальника 1-го відділення, згодом — заступника начальника Східного відділу ДПУ НКВС РРФСР. У жовтні 1922 року В. А. Стирне очолює Контррозвідувальний відділ Повноважного представництва ДПУ РРФСР по Туркестану. Від березня по жовтень 1923 року працює вже уповноваженим Контррозвідувального відділу ДПУ НКВС РРФСР/Об'єднаного ДПУ при РНК СРСР, після чого очолює 4-те відділення Контррозвідувального відділу в зазначеному органі держбезпеки. У серпні 1924 року його призначають тимчасово виконуючим обов'язки помічника начальника Контррозвідувального відділу Об'єднаного ДПУ при РНК СРСР, а у жовтні цього ж року — помічником зазначеного відділу, де він працює до вересня 1930 року.

У подальшому В. А. Стирне обіймає посаду помічника начальника Особливого відділу Об'єднаного ДПУ при РНК СРСР. Протягом вересня 1930 року — верес-

ня 1931 року він очолює 1-е відділення Особливого відділу Об'єднаного ДПУ при РНК СРСР, а згодом стає начальником Особливого відділу Повноважного представництва Об'єднаного ДПУ при РНК СРСР по Уралу.

У грудні 1933 року В. А. Стирне призначено заступником повноважного представника Об'єднаного ДПУ по Івановській промисловій області. У вересні 1935 року він очолює Управління Народного комісаріату внутрішніх справ по Івановській промисловій області, стає комісаром держбезпеки 3-го рангу.

Протягом липня — жовтня 1937 року В. А. Стирне очолював 3-й відділ (розвідувальний) Управління державної безпеки Української РСР.

За час служби в органах державної безпеки В. А. Стирне нагороджений орденом Червоного Прапора (1926 рік), бойовою зброєю (1927 рік) та двічі — знаками «Почесний працівник ВНК-ДПУ» (1927 та 1936 роки).

У жовтні 1937 року В. А. Стирне був заарештований, засуджений та в листопаді 1937 року розстріляний.

Використані джерела:

Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи. — К.: Абрис, 1997. — С. 554–555.

Петров Н. В., Скоркин К. В. Кто руководил НКВД 1934 — 1941. — М., 1999.

МИХАЙЛО ЛІСТЕНГУРТ

Майор держбезпеки Лістенгурт Михайло Олександрович з лютого по березень 1938 року виконував обов'язки начальника 3-го відділу (розвідувального) Управління державної безпеки Народного комісаріату внутрішніх справ УРСР.

Народився М. О. Лістенгурт 16 жовтня 1903 року у місті Одесі.

У 1921 році розпочалася його служба в органах Всеросійської надзвичайної комісії, спочатку — секретним співробітником, старшим діловодом, співробітником з доручень Київського губернського відділу, а з 1922 року — діловодом Повноважного представництва ОДПУ України. З 1923 по 1925 роки — співробітник з доручень КРВ, помічник уповноваженого КРВ Повноважного представництва ОДПУ на південному сході Росії, з 1926 по 1927 рік — слухач молодшого курсу Вищої прикордонної школи ОДПУ. Після навчання потрапляє до КРВ Новочеркаського райвідділу, а з 1931 року до Спецбюро Особливого відділу Повноважного представництва ОДПУ Північнокавказького краю (уповноважений, начальник).

На Північному Кавказі його служба продовжується ще чотири роки — до 1935 року. Після підвищення по службі М. О. Лістенгурт обіймає посаду начальника відділення Контррозвідувального відділу Повноважного представництва Об'єднаного державного політичного управління по Північнокавказькому краю. Невдовзі його знову призначають до підрозділу зовнішньої розвідки, де до 1934 року він очолює Іноземний відділ Повноваженого представництва зазначеного ОДПУ. У січні 1934 року М. О. Лістенгурта було переведено до Особливого відділу. У зазначеному підрозділі, який у липні цього ж року реорганізовано в Особливий відділ Управління державної безпеки Управління народного комісаріату внутрішніх

справ по Північнокавказькому краю, він обіймає посаду помічника начальника відділу.

На новому місці служби з січня 1935 року в секретно-політичному відділі УДБ Управління НКВС по Азово-Чорноморському краю М. О. Лістенгурта призначено заступником начальника вказаного підрозділу. З цієї посади він був звільнений 1 липня 1935 року, а у серпні 1936 року очолив відділення СПВ Головного Управління державної безпеки НКВС СРСР. У цьому ж році йому присвоєно звання старшого лейтенанта держбезпеки.

Наступне місце служби М. О. Лістенгурта — ГУДБ НКВС СРСР, де з червня 1937 року він обіймає посаду помічника начальника 5-го відділу. Цього ж року його нагороджено орденом Червоної Зірки. У лютому 1938 року М. О. Лістенгурт за черговим призначенням прибуває до України, де в УДБ НКВС Української РСР тимчасово виконує обов'язки начальника 3-го відділу (зовнішня розвідка).

В останній період служби в органах державної безпеки М. О. Лістенгурта у червні 1938 року призначено заступником начальника 3-го відділу Першого Управління НКВС СРСР, йому присвоєно звання майора держбезпеки. На цій посаді працює до 25 жовтня 1938 року, коли його заарештовано.

Згодом, 27 січня 1939 року, М. О. Лістенгурта звільнено зі служби, 22 лютого 1939 року засуджено на смерть і розстріляно.

Використані джерела:

Шаповал Ю., Пристайко В., Золотарьов В. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи. — К. : Абрис, 1997. — С. 504.

Дегтярев К., Колпакиди А. Внешняя разведка СССР. — М. : Яуза: Эксмо, 2009. — С. 486.

МИХАЙЛО ТИМОШЕНКО

*Підполковник
держбезпеки
Тимошенко
Михайло Лукич
був начальником
5-го відділу
(розвідувального)
Першого Управління
НКВС Української РСР
з червня по серпень
1938 року.*

Народився М. Л. Тимошенко 21 вересня 1902 року в м. Катеринославі (теперішній Дніпропетровськ) в родині робітника. У 1913 році він закінчив три класи церковноприходської школи, у 1920 році — п'ять класів гімназії. У 1919 році він працював секретарем Сумського повітового комітету комсомолу. В органах ВНК — з серпня 1920 року, до червня 1921 року був співробітником оперативної (активної) частини Особливого відділу ВНК 6-ої армії. У подальшому його служба проходить у різних секретно-оперативних підрозділах: з червня 1921 року по жовтень 1924 року — оперуповноваженим секретно-оперативної групи окружного відділу ДПУ в м. Суми; з жовтня 1924 року по лютий 1925 року — уповноваженим секретно-оперативної групи окружного відділу ДПУ у м. Куп'янську; з лютого 1925 року по січень 1926 року — начальником секретно-оперативного відділення окружного відділу

ДПУ м. Ізюм; з січня 1926 року по серпень 1927 року на посаді начальника секретно-оперативного відділення в м. Черкаси; з серпня 1927 року по жовтень 1928 року — начальником секретно-оперативного відділення ОДПУ м. Тульчин; з жовтня 1928 року по червень 1930 року — начальником секретно-оперативного відділення окружного відділу ДПУ у м. Ніжин; з червня по вересень 1930 року — начальником секретно-оперативного відділення окружного відділення ОДПУ м. Артемівськ.

Подальша служба М. Л. Тимошенка проходить у центральному апараті органів держбезпеки УСРР. Зокрема, по серпень 1933 року він працює старшим оперуповноваженим Особливого відділу УВО ДПУ Української СРР. У серпні 1933 року він виїхав у закордонне відрядження до Польщі (м. Львів), де до грудня 1934 року працював у резидентурі Іноземного відділу ОДПУ. Після цього він очолив Іноземний відділ УДБ УНКВС Молдавської АРСР. З грудня 1937 року по червень 1938 року М. Л. Тимошенко проходить службу на посадах помічника начальника 3-го відділу УДБ УНКВС Дніпропетровської області та начальника Ворошиловградського міського відділу НКВС.

Згодом його було переведено до підрозділів зовнішньої розвідки, де до серпня 1938 року він був начальником 5-го відділу Першого управління НКВС Української РСР.

27 серпня 1938 року М. Л. Тимошенко був заарештований, 29 жовтня 1939 року звільнений, до квітня 1940 року перебував на пенсії.

Повернувшись на службу до органів держбезпеки, М. Л. Тимошенко продовжив роботу викладачем Київської школи вдосконалення керівного складу НКВС. У липні 1941 року його призначають начальником відділу Першого управління НКВС Української РСР, цю посаду він обіймає до липня 1943 року. У подальшому, до лютого 1945 року М. Л. Тимошенко

працює начальником оперативного відділу НКВС/НКДБ Української РСР. До звільнення у березні 1947 року його служба проходить на посадах начальника оперативного відділу Управління у справах військовополонених і інтернованих МВС Української РСР (лютий 1945 року — січень 1946 року) та заступника начальника зазначеного Управління по оперативній роботі. У серпні 1947 року, після задоволення клопотання про відновлення на службі, його призначено заступником начальника Київської офіцерської школи МВС Української РСР із заочної форми навчання, звідки у липні 1950 року звільнився за станом здоров'я. У 1949 році він заочно закінчив історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

За період служби в органах держбезпеки М. Л. Тимошенка було нагороджено орденами Червоної Зірки (1943 рік), Вітчизняної війни 2-го ступеня (1944 рік), Леніна (1945 рік), Червоного Прапора (1945 рік), медалями «Партизану Вітчизняної війни» II ступеня (1943 рік), «За оборону Сталінграда» (1943 рік), «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 — 1945 років» (1945 рік) та іншими.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Спр. 3898.

Дегтярев К., Колпакиди А. Внешняя разведка СССР. — М.: Яуза: Эксмо, 2009. — С. 582.

ЄВГЕН ГРОМОВЕНКО

*Капітан держбезпеки
Громовенко
Євген Федорович
тимчасово виконував
обов'язки начальника
5-го відділу
(розвідувального)
Управління державної
безпеки Народного
комісаріату
внутрішніх справ
Української РСР
з жовтня 1938 року
по травень 1939 року.*

Народився Є. Ф. Громовенко у лютому 1910 року на ст. Микитівка нинішньої Луганської області у сім'ї медичного працівника. Від серпня 1924 року по березень 1927 року він навчався у місті Дніпропетровську в професійній школі за фахом електрика. Після цього протягом року працював на електростанції станції Долинська Сталінської залізниці, а з квітня 1928 року по серпень 1930 року — старшим електриком-монтером на залізничній станції Знаменка. У подальшому, до квітня 1932 року, Є. Ф. Громовенко був студентом Дніпропетровського інституту інженерів транспорту, звідки мобілізований на службу до органів державної безпеки.

Спочатку Є. Ф. Громовенко зарахований практикантом Особливого відділу Управління Народного комісаріату внутрішніх справ Дніпропетровської області. У 1932 році проходив службу помічником уповноваже-

ного у Павлоградському районному відділенні зазначеного Управління. Від березня 1933 року по вересень 1937 року Є. Ф. Громовенко продовжує працювати вже у Запоріжжі. У міському відділі НКВС його призначено помічником уповноваженого, у 1935 році обіймає посаду уповноваженого Особливого відділу Управління НКВС, а у 1937 році стає помічником начальника 3-го відділення Управління державної безпеки Запорізького міськвідділу НКВС. У цьому ж році його переведено до м. Києва, де в Центральному апараті він обійняв посаду начальника відділення 3-го відділу УДБ НКВС Української РСР.

Подальша служба Є. Ф. Громовенка проходить на посаді заступника, невдовзі — начальника 3-го відділу УДБ Управління НКВС по Чернігівській області (з березня по вересень 1938 року).

Наприкінці служби в органах державної безпеки, з 26 жовтня 1938 року по травень 1939 року, Є. Ф. Громовенко виконує обов'язки начальника 5-го відділу (зовнішня розвідка) УДБ НКВС Української РСР. 2 червня 1940 року його звільнено з органів держбезпеки.

За період служби в органах держбезпеки Є. Ф. Громовенко нагороджений бойовою зброєю та грамотою Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету Ради Народних депутатів (1937 рік) та знаком «Почесний працівник ВНК-ДПУ-НКВС» (1938 рік).

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Спр. 21544.

МИКОЛА ШЕВЧЕНКО

*Полковник держбезпеки Шевченко
Микола Григорович з травня по серпень 1939 року
виконував обов'язки начальника 5-го відділу
(розвідувального) Управління державної безпеки
Народного комісаріату внутрішніх справ
Української РСР, а з серпня 1939 року по жовтень
1940 року працював начальником 5-го відділу
Управління державної безпеки Народного
комісаріату внутрішніх справ Української РСР.*

Народився М. Г. Шевченко у 1901 році у м. Одесі. Свою трудову діяльність він розпочав у Одесі в 1916 році, де до 1920 року працював токарем на одному із заводів.

У листопаді 1920 року М. Г. Шевченка зараховано на військову службу до органів державної безпеки та призначено співробітником з доручень Одеської губернської надзвичайної комісії. До 1931 року М. Г. Шевченко був співробітником прикордонних підрозділів. Спочатку, протягом серпня 1921 року — липня 1922 року, в Одеському підрозділі державної безпеки він працює контролером 16-го Особливого прикордонного відділення, а з серпня 1922 року по березень 1923 року — контролером Маяцького прикордонного пункту. У подальшому, до серпня 1924 року, М. Г. Шевченко навчався на курсах школи командного складу Державного політичного управління у м. Харкові. У вересні 1924 року його призначають помічником начальника застави Могилів-Подільського (Вінницька область) прикордонного загону, а з лютого по вересень 1925 року — помічником начальника застави, начальником застави 2-ї комендатури міста Могилева-Подільського. Після цього він знову, до січня 1927 року, навчається в Москві у Вищій прикордонній школі Об'єднаного ДПУ.

У подальшому М. Г. Шевченко продовжує службу в Славутському прикордонному загоні, де протягом 1927 — 1931 років командує заставами. З березня 1931 року по вересень 1933 року працює вже на оперативних посадах уповноваженого Славутського та Грославського районних відділів ДПУ (Одеська область). У вересні 1933 року він очолив Скадовський (Херсонська область) районний відділ НКВС, де працював по січень 1935 року.

Після повернення до Херсона М. Г. Шевченка спочатку призначають оперуповноваженим міського відділу Народного комісаріату внутрішніх справ, а з серпня по вересень 1937 року він виконує обов'язки начальника зазначеного відділу. Наступного року, до вересня 1938 року, він виконує обов'язки спочатку начальника Кіровоградського міського відділу НКВС, після того, до травня 1939 року — начальника Особливого відділу НКВС Київського військового округу, а згодом, по серпень 1939 року — начальника 5-го відділу (розвідувального) НКВС УРСР.

Після затвердження начальником 5-го відділу М. Г. Шевченко очолював його до жовтня 1940 року.

З листопада 1940 року М. Г. Шевченко працює в Естонії, де керує 3-м відділом НКВС, а з березня 1941 року обіймає посаду заступника начальника Контррозвідувального відділу НКВС Естонської РСР.

Майже з початку Великої Вітчизняної війни М. Г. Шевченко проходить службу у складі підрозділів НКВС 55-ї армії Ленінградського фронту. Зокрема, у вересні 1941 року його призначено заступником начальника Особливого відділу, а у квітні 1942 року він очолив відділ Приморської опергрупи Ленінградського фронту. За півроку, у листопаді 1942 року, М. Г. Шевченко стає заступником начальника відділу Ленінградської Армії протиповітряної оборони. У квітні 1943 року він обіймає посаду виконуючого обов'язки начальника відділу контррозвідки «Смерш» 55-ї армії, де проходить службу до січня 1944 року.

Протягом 1944 року М. Г. Шевченко працює в Управлінні НКДБ Естонської РСР начальником 4-го відділу (січень—травень) та Управлінні НКВС Білоруської РСР (червень—листопад), де був на посаді начальника 5-го відділу 2-го Управління.

Наприкінці 1944 року М. Г. Шевченка призначають заступником начальника 2-го відділу Управління НКДБ по Омській області, а з вересня 1946 року до звільнення у запас з органів державної безпеки у листопаді 1949 року він працює заступником начальника 2-го відділу Управління МДБ по Вінницькій області.

У листопаді 1949 року М. Г. Шевченка у званні полковника держбезпеки звільнено з органів Міністерства державної безпеки у запас з правом носити військову форму.

За час служби в органах державної безпеки М. Г. Шевченко нагороджений орденами Червоної Зірки (1943 рік), Червоного Прапора (1945 рік), Леніна (1945 рік), медалями «За відвагу» (1940 рік), «За оборону Ленінграда», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 — 1945 років» (1945 рік).

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Послужна картка Шевченка М. Г.

СЕРГІЙ САВЧЕНКО

*Генерал-лейтенант
Савченко Сергій
Романович виконував
обов'язки начальника
5-го відділу
(розвідувального)
Управління державної
безпеки Народного
комісаріату
внутрішніх справ
Української РСР
з жовтня 1940 року
по березень 1941 року.
У квітні 1941 року
його призначено
заступником
Народного комісара
Народного комісаріату
державної безпеки Української РСР, одночасно
до листопада 1941 року очолював Перше управління
НКДБ УРСР (зовнішня розвідка).*

Народився С. Р. Савченко 18 червня 1904 року у м. Скадовську Дніпровського повіту Таврійської губернії (тепер — Херсонська область) в сім'ї селянина. У 1917 році закінчив 4 класи земського училища, а у 1920 році — чотири класи гімназії у м. Скадовську.

Трудову діяльність С. Р. Савченко розпочав у листопаді 1921 року конторником та приймачем зерна зсипного пункту у відділі продовольчого забезпечення 6-ї армії (м. Скадовськ), де він працював до листопада 1922 року.

Його військова служба в органах державної безпеки починається з листопада 1922 року після призначення оперативним працівником з підготовки зведень, реєстратором та діловодом Особливого відділу з охорони

кордонів Чорного і Азовського морів Миколаївської губернської надзвичайної комісії Скадовського прикордонного поста. З травня 1923 року С. Р. Савченко працює контролером зазначеного прикордонного поста, а в листопаді цього ж року обіймає посаду помічника уповноваженого зазначеного підрозділу. Згодом, з квітня по жовтень 1924 року, його служба проходить на посаді помічника уповноваженого комендатури 26-го Очаківського прикордонного загону Державного політичного управління.

Від жовтня 1924 року по вересень 1925 року С. Р. Савченко навчається у Вищій прикордонній школі Об'єднаного державного політичного управління. Після її закінчення його призначено уповноваженим 2-ї комендатури 25-го Молдавського прикордонного загону ОДПУ (м. Тирасполь). Від грудня 1925 року по лютий 1929 року С. Р. Савченко працював помічником коменданта з оперативної частини 2-ї комендатури 21-го Ямпільського прикордонного загону ОДПУ (с. Сивки Ляховецького району Кам'янець-Подільської області), після цього — помічником коменданта з оперативної частини комендатури № 1, а з жовтня 1930 року — на такій самій посаді в комендатурі № 2 22-го Волочиського прикордонного загону ОДПУ.

Від вересня 1931 року по квітень 1932 року С. Р. Савченко — слухач курсів підвищення кваліфікації Вищої прикордонної школи ОДПУ (м. Москва), після чого направляється на викладацьку роботу до 3-ї прикордонної школи ОДПУ (м. Москва). У 1932 році Колегією ОДПУ Української СРР нагороджений бойовою зброєю. У червні 1933 року С. Р. Савченка призначено помічником інспектора 1-го відділення оперативного відділу Управління прикордонної охорони та військ ДПУ Української СРР, а у липні 1934 року помічником інспектора оперативного відділу УПВО НКВС УСРР.

У подальшому С. Р. Савченко продовжує службу вже на керівних посадах. Протягом року, з серпня 1936 року по серпень 1937 року, виконує обов'язки начальника

2-го відділення оперативного сектора УПВО НКВС УСРР. У цей період, а саме у 1936 році, йому присвоєно спеціальне звання капітана держбезпеки. Від серпня 1937 року по липень 1938 року С. Р. Савченко — начальник штабу 2-го прикордонного загону НКВС (м. Рибниця Молдавської АРСР), а у липні 1938 року його призначено командиром 24-го Олевського прикордонного загону (Житомирська область), де він проходить службу до травня 1939 року. У вересні 1938 року він отримує чергове військове звання майора, у червні 1939 року — полковника, у травні 1941 року — спеціальне звання майора держбезпеки. До жовтня 1940 року С. Р. Савченко обіймає посаду заступника начальника Управління — начальника 5-го відділу Управління прикордонних військ НКВС УРСР.

Таким чином, майже 18 років свого життя С. Р. Савченко присвятив службі у прикордонних підрозділах органів держбезпеки.

Подальша служба С. Р. Савченка пов'язана із зовнішньою розвідкою. Так, з жовтня 1940 року по травень 1941 року він виконує обов'язки начальника 5-го відділу Управління державної безпеки НКВС, а у травні 1941 року стає заступником Народного комісара Народного комісаріату державної безпеки Української РСР та начальником Першого управління НКДБ УРСР.

У липні 1943 року С. Р. Савченка призначено Народним комісаром НКДБ Української РСР, а згодом, у березні 1946 року, — Міністром державної безпеки УРСР. На посаді він працював до серпня 1949 року. У лютому 1943 року йому присвоєно спеціальне звання комісара держбезпеки 3-го рангу, а в липні 1945 року — генерал-лейтенанта. Після цього його звільнено із займаної посади у зв'язку із переведенням на керівну роботу до МДБ СРСР (м. Москва) і призначено першим заступником Голови Комітету інформації при Міністерстві закордонних справ СРСР. У листопаді 1951 року С. Р. Савченко очолив Перше головне управління МДБ СРСР, а у січні 1953 року став заступником Міністра

державної безпеки СРСР. Згодом, у березні 1953 року, його призначено першим заступником начальника 2-го Головного управління (зовнішня розвідка) Міністерства внутрішніх справ СРСР.

У вересні цього ж року він звільнений з посади й у грудні призначений начальником Особливого відділу МВС-КДБ Управління будівельних військ при будівництві №565 Московського району Протиповітряної оборони.

Наказом КДБ СРСР від 12 лютого 1955 року генерал-лейтенанта С. Р. Савченка звільнено в запас Радянської Армії.

За час служби в органах держбезпеки С. Р. Савченко нагороджений орденами: Червоної Зірки (1940 рік), Червоного Прапора (1943, 1944, 1945, 1948 роки), Кутузова II ступеня (1944 рік), Богдана Хмельницького II ступеня (1945 рік), Леніна (1948 рік), медалями: «За оборону Сталінграда» (1942 рік), «Партизану Вітчизняної війни» I ступеня (1943 рік), «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 — 1945 років» (1945 рік), «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні» (1945 рік) та іншими, а також знаком «Заслужений працівник НКВС» (1941 рік).

Протягом трудової діяльності та військової служби він обирався депутатом Верховної Ради СРСР (1946 рік) та Верховної Ради Української РСР (1947 рік).

Помер у 1966 році.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Послужна картка Савченка С. Р.

ВАЛЕНТИН ЛЕОНОВ

*Капітан
держбезпеки
Леонов
Валентин Іванович
очолював
Перше управління
Народного
комісаріату
внутрішніх справ
Української РСР
з листопада
1941 року
по березень
1942 року.*

Народився В. І. Леонов у вересні 1905 року в м. Москві у родині лікаря. У 1917 році закінчив чотири класи 11-ї Московської гімназії, а у 1919 році — Московську трудову школу 2-го ступеня. Трудову діяльність розпочав у травні 1919 року в Московській дитячій колонії в с. Лещинівка Уманського повіту Київської губернії, де спочатку працював помічником завідуючого господарством, а згодом, до квітня 1920 року — вихователем.

У вересні 1922 року В. І. Леонов вступив на службу до Уманського окружного відділу Державного політичного управління, де до липня 1927 року пройшов шлях від помічника уповноваженого до начальника відділення. В цей період (1923 рік) він закінчив Уманську окружну партійну школу. У подальшому, до вересня 1928 року, керував відділенням Вінницького окружного відділу ДПУ.

Протягом наступних тринадцяти років В. І. Леонов проходив військову службу в органах державної безпеки

ще у шести обласних центрах України. Зокрема, на оперативних посадах уповноваженого ДПУ у Харкові (1928 — 1929 роки) та Дніпропетровську (1929 — 1935 роки), де з посади помічника начальника відділу був підвищений до начальника відділення обласного відділу Народного комісаріату внутрішніх справ Української СРР.

Після цього В. І. Леонов обіймає аналогічні керівні посади знову в Харкові (1935 — 1937 роки), м. Сталіно (теперішній Донецьк), де отримав підвищення по службі — призначений заступником начальника 4-го відділу Управління державної безпеки Управління НКВС та отримав спеціальне звання старшого лейтенанта держбезпеки. На зазначеній посаді він працював з травня 1937 року по лютий 1938 року. Наступні три місяці він обіймає посаду помічника начальника 4-го відділу УДБ Управління НКВС у м. Києві.

Черговий етап біографії В. І. Леонова пов'язаний з Кам'янцем-Подільським. У червні 1938 року його було призначено начальником 4-го відділу обласного УДБ Управління НКВС, а у подальшому — заступником начальника зазначеного Управління. У 1939 році В. І. Леонов обіймає посаду заступника начальника Управління НКВС у Запорізькій області.

Майже з початку Великої Вітчизняної війни (листопад 1941 року) і до березня 1942 року капітан держбезпеки В. І. Леонов був керівником Першого управління НКВС Української РСР, на яке було покладено функції зовнішньої розвідки. У 1942 році він загинув під час бойових дій.

За період служби в органах державної безпеки В. І. Леонов тричі нагороджувався бойовою зброєю: у 1930 та 1932 роках — Колегією ДПУ Української СРР, у 1932 році — Центральним виконкомом Української СРР.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Спр. 4438.

ФЕДІР ЦВЕТУХІН

*Полковник
держбезпеки
Цветухін
Федір Андрійович
виконував обов'язки
начальника
Першого управління
Народного комісаріату
внутрішніх справ
Української РСР
з березня по червень
1942 року, обіймаючи
посаду заступника
начальника цього ж
підрозділу, а з жовтня
1942 року по червень
1944 року призначений
начальником*

*Першого управління — спочатку Народного
комісаріату внутрішніх справ, згодом — Народного
комісаріату державної безпеки Української РСР.*

Народився Ф. А. Цветухін 12 вересня 1904 року в с. Богоявленському Херсонського повіту Херсонської губернії (теперішня Миколаївська область) в сім'ї селян-бідняків.

У 1916 році закінчив три класи церковноприходської школи, у 1919 році — два класи училища, освіти в обсязі середньої школи отримав на курсах у 1934 році. Протягом 1920 — 1923 років Ф. А. Цветухін працював у міліції. Наступні два роки його трудова діяльність проходить на посаді інспектора з ліквідації неписьменності у Миколаєві. Від серпня 1925 року по січень 1926 року він працює фінансовим інспектором районного виконкому в Миколаєві, а у подальшому, — до листопада 1929 року, інспектором державного стра-

хування районного виконкому у м. Варварівка Одеської області.

Від грудня 1929 року розпочинається служба Ф. А. Цветухіна в органах державної безпеки. Спочатку позаштатним уповноваженим відділу контррозвідки Миколаївського окружного відділу Державного політичного управління Української СРР, а з листопада 1930 року — помічником уповноваженого Інформаційного відділу оперативного сектора ДПУ Української СРР у м. Полтава. У квітні 1931 року його призначено уповноваженим Секретно-політичного відділу оперативного сектора ДПУ.

Наступні вісім років Ф. А. Цветухін працює в Управлінні НКВС по Харківській області. Спочатку уповноваженим, оперативним уповноваженим, начальником відділення № 6 Секретно-політичного відділу. У 1936 році йому присвоєно спеціальне звання лейтенанта держбезпеки. У зазначеному Управлінні він посідає також посади начальника 4-го відділення 4-го відділу, помічника начальника 9-го відділу, помічника начальника Економічного управління. У квітні 1939 року вже в Центральному апараті органів держбезпеки України він очолює 1-й Спеціальний відділ НКВС Української РСР, отримує також спеціальне звання старшого лейтенанта держбезпеки.

Напередодні Великої Вітчизняної війни, у квітні 1941 року, Ф. А. Цветухін обіймає посаду начальника відділу «А», а з серпня 1941 року ще й посаду заступника начальника Першого управління НКВС УРСР. Від березня по червень 1942 року, обіймаючи посаду заступника начальника цього ж підрозділу, виконував обов'язки начальника Першого управління НКВС УРСР. У 1942 році йому присвоєно спеціальне звання капітана держбезпеки. Після перебування в резерві кадрів з лютого по серпень 1942 року продовжує службу на керівних посадах у зовнішній розвідці. Від жовтня 1942 року по червень 1944 року Ф. А. Цветухін — начальник Першого управління, спочатку НКВС,

а згодом — Народного комісаріату державної безпеки Української РСР. Під час Великої Вітчизняної війни Ф. А. Цветухін керував оперативними групами при діючих частинах Радянської Армії, здійснював розвідувальну та контррозвідувальну діяльність.

За наступним призначенням у червні 1944 року Ф. А. Цветухін стає начальником Управління НКДБ по Рівненській області. У 1944 році йому присвоєно спеціальне звання полковника держбезпеки. У січні 1947 року він очолює 5-те Управління МДБ Української РСР. У травні 1953 року його призначено заступником начальника 4-го Управління МВС Української РСР.

11 червня 1954 року Ф. А. Цветухіна звільнено в запас Комітету державної безпеки СРСР. У 1962 році він закінчив три курси юридичного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка.

За час військової служби Ф. А. Цветухіна нагороджено орденами «Знак Пошани» (1943 рік), Червоного Прапора (1944 рік), Червоної Зірки (двічі у 1944 році), Вітчизняної війни I ступеня (1948 рік), Червоного Прапора (1949 рік) та медалями «За відвагу» (1940 рік), «Партизану Вітчизняної війни» I ступеня (1943 рік), «За оборону Сталінграда» (1942 рік), «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941 — 1945 років» (1945 рік) та іншими.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Спр. 9986.

МИКОЛА ПОГРІБНИЙ

*Полковник держбезпеки
Погрібний Микола
Павлович з липня
по жовтень 1945 року
виконував обов'язки
начальника Першого
управління Народного
комісаріату державної
безпеки Української
РСР, в жовтні
1945 року призначений
начальником
цього управління,
а з травня 1946 року
по грудень 1949 року
керував Першим
управлінням
Міністерства
державної безпеки Української РСР.*

*Від липня по серпень 1953 року він очолював
2-й відділ Міністерства внутрішніх справ
Української РСР, на який було покладено функції
зовнішньої розвідки.*

Народився М. П. Погрібний 1 травня 1906 року у м. Києві в родині робітника. Після закінчення у 1921 році семи класів неповної середньої школи до 1923 року працював пастухом Голосіївського радгоспу, різноробом. У 1924 році він навчався у соціально-економічному технікумі, а в 1925 році закінчив курси стенографії та іноземних мов. Безпосередньо трудову діяльність М. П. Погрібний розпочав у грудні 1925 року діловодом-стенографістом, у подальшому, до травня 1926 року, був секретарем Київського губернського комітету внутрішньої торгівлі.

Від травня 1926 року по жовтень 1928 року М. П. Погрібний працює у Народному комісаріаті торгівлі Української СРР (м. Київ): перший рік — уповноваженим завідувачем секретно-мобілізаційною частиною, після цього — заступником начальника, завідувачем секретно-мобілізаційного відділу. У жовтні 1928 року він стає директором державних курсів іноземних мов у м. Києві, де працює до грудня 1931 року. Того ж року М. П. Погрібний закінчує три курси юридичного факультету Київського Інституту радянського будівництва та права.

У січні 1931 року М. П. Погрібного зараховано на службу до органів державної безпеки помічником оперуповноваженого оперативного сектора Державного політичного управління у м. Києві. Його подальша служба з 1932 року по 1936 рік проходить у секретно-політичному відділі Київського обласного відділу ДПУ, який у 1933 році реорганізовано у Київський обласний відділ НКВС. У зазначений період він обіймає посади оперативного секретаря та оперативного уповноваженого.

Наступний період роботи М. П. Погрібного в органах державної безпеки проходить на керівних посадах у підрозділах контррозвідки. З лютого 1936 року по травень 1937 року він, лейтенант держбезпеки, очолює відділення контррозвідувального відділу Управління НКВС по Київській області, а наступні два роки обіймає аналогічну посаду у Харківському управлінні.

У цьому ж обласному органі М. П. Погрібний у 1940 році отримує спеціальне звання старшого лейтенанта держбезпеки та до жовтня 1943 року керує контррозвідувальним відділом Управління НКВС, згодом — Управлінням Народного комісаріату державної безпеки в м. Харкові.

У подальшому М. П. Погрібного знову підвищено по службі та призначено заступником начальника Управління Міністерства державної безпеки по Київській області, на якій він працює до грудня 1945 року.

У роки Великої Вітчизняної війни, з вересня 1941 року по березень 1944 року, у прифронтовій та фронтовій зонах він виконував спеціальні завдання командування як начальник оперативно-чекістської групи. У перший післявоєнний рік йому присвоєно спеціальне звання полковника держбезпеки.

Наступні чотири роки оперативно-службової діяльності М. П. Погрібного пов'язані зі службою у зовнішній розвідці України, де до грудня 1949 року він очолював Перше управління МДБ Української РСР.

У грудні 1949 року він звільнений з органів МДБ СРСР. Від січня по вересень 1951 року працював начальником секретно-шифрувального відділу Південно-Західного округу залізниць у м. Київ.

Щодо подальшої долі М. П. Погрібного — відомо про його призначення у липні 1953 року начальником 2-го відділу Міністерства внутрішніх справ Української РСР. Того ж року він екстерном закінчив Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, де навчався на юридичному факультеті. У серпні 1953 року його звільнено в запас через скорочення штатів.

За бойові подвиги та бездоганну службу М. П. Погрібний нагороджений орденами «Знак Пошани» (1936 рік), Червоної Зірки (1943 та 1945 роки), Червоного Прапора (1945 рік), медалями «За бойові заслуги» (1944 рік), «Партизану Вітчизняної війни» I ступеня (1943 рік), «За оборону Сталінграда» (1942 рік) та іншими, а також знаком «Почесний працівник ВНК-ДПУ» (1935 рік).

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Спр. 6229.

ГРИГОРІЙ БУРЛАЧЕНКО

*Полковник
держбезпеки
Бурлаченко
Григорій Федорович
очолював підрозділ
зовнішньої
розвідки — 1-й відділ
Міністерства
державної безпеки
Української РСР
з червня 1950 року
по квітень
1953 року.*

Народився Г. Ф. Бурлаченко 16 грудня 1914 року на руднику ім. Артема Криворізького району Дніпропетровської області в родині шахтаря.

У 1930 році він закінчив сім класів школи, а у 1935 році — суднобудівний механічний технікум у м. Миколаєві. Г. Ф. Бурлаченко розпочав свою трудову діяльність у травні 1935 року техніком-конструктором шахтоуправління ім. С. М. Кірова в м. Кривий Ріг Дніпропетровської області, де працював до вересня того ж року.

У 1936 році розпочинається його військова служба. Після закінчення шестимісячних курсів Розвідуправління Робітниче-Селянської Червоної Армії Г. Ф. Бурлаченка направлено у м. Кронштадт та призначено командиром відділу електромінної школи Червонопрапорного Балтійського флоту. Протягом березня — жовтня 1937 року він — командир відділення шифру-

вальної групи штабу Північно-Західного укріпленого району Чорноморського флоту у м. Севастополі. У 1938 році Г. Ф. Бурлаченко нагороджений орденом «Знак Пошани». У подальшому до 1939 року перебував у довгостроковому службовому відрядженні в Китаї від Управління розвідки Генерального штабу РСЧА як шифрувальник.

Після повернення з-за кордону протягом серпня — вересня 1939 року він — курсант міжкрайової школи Народного комісаріату внутрішніх справ СРСР (м. Харків). У вересні 1939 року Г. Ф. Бурлаченка направлено до Особливого відділу НКВС Харківського військового округу, де до листопада він проходить службу на посаді оперуповноваженого. Наприкінці 1939 року він прибуває до м. Львова у зв'язку з призначенням на посаду оперуповноваженого обласного Управління НКВС. У передвоєнні роки (1940 — 1941) він працює в центральному апараті НКВС Української РСР.

На початку Великої Вітчизняної війни Г. Ф. Бурлаченко займався організацією партизанського руху в тилу ворога. У 1942 році його підвищено за посадою та призначено старшим оперуповноваженим, а також присвоєно спеціальне звання лейтенанта держбезпеки.

З 1943 року Г. Ф. Бурлаченко використовується на керівних посадах — заступника та начальника відділення у 1-му, 2-му та 4-му управліннях Народного комісаріату державної безпеки Української РСР, йому присвоєно спеціальне звання капітана держбезпеки. Протягом 1943 — 1944 років він був заступником командира з розвідки партизанського з'єднання В. Л. Бегми, очолював оперативно-чекістську групу. Війну закінчив у званні майора держбезпеки. За мужність та відвагу нагороджений орденами Червоного Прапора, Червоної Зірки, медалями «За бойові заслуги», «Партизану Вітчизняної війни» I ступеня (двічі), «За оборону Сталінграда», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 — 1945 років».

З 1944 до 1947 року Г. Ф. Бурлаченко знову на закордонній розвідувальній роботі, цього разу в Румунії. У подальшому з резерву Управління кадрів Міністерства державної безпеки Української РСР його призначено заступником начальника 1-го відділу Першого управління МДБ Української РСР, а у 1950 році — начальником 1-го відділу МДБ Української РСР, які за функціональним призначенням виконували завдання зовнішньої розвідки.

У квітні 1953 року Г. Ф. Бурлаченко отримав чергове підвищення по службі та до вересня того ж року очолював Управління МДБ в Херсонській області. У зв'язку з об'єднанням органів держбезпеки з органами внутрішніх справ та відповідними організаційно-штатними змінами, з вересня і до кінця 1953 року він перебував у розпорядженні Міністерства внутрішніх справ Української РСР за посадою начальника Управління МВС м. Києва.

Наступне місце роботи Г. Ф. Бурлаченка — Управління МВС в Черкаській області, де з січня по травень 1954 року він очолював 1-й відділ. У 1954 році йому присвоєно звання полковника держбезпеки.

Зі створенням Комітету державної безпеки Г. Ф. Бурлаченка призначено начальником 2-го відділу Управління КДБ при Раді Міністрів Української РСР в Черкаській області. Протягом 1955 — 1959 років він проходить службу вже в Управлінні КДБ при РМ Української РСР в Київській області, спочатку начальником 5-го, а згодом — 2-го відділу.

Наприкінці служби в органах держбезпеки СРСР Г. Ф. Бурлаченко очолив Периферійний відділ Управління КДБ при РМ УРСР у Київській області. У квітні 1960 року його звільнено в запас з правом носіння військової форми.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Спр. 19281.

АНДРІЙ ТКАЧЕНКО

Полковник держбезпеки Ткаченко Андрій Купріянович виконував обов'язки, був заступником начальника 2-го відділу (розвідувального) Міністерства державної безпеки, у подальшому — Міністерства внутрішніх справ Української РСР з серпня 1953 року по квітень 1954 року. З травня 1954 року по серпень 1959 року очолював 1-й відділ (розвідувальний) Комітету державної безпеки при Раді Міністрів Української РСР, у подальшому, до лютого 1960 року, — 2-й відділ Першого управління КДБ при РМ Української РСР.

Народився А. К. Ткаченко 16 жовтня 1910 року в с. Каленка Сквирського району Київської області в родині селян. У 1927 році закінчив 7 класів школи, а у 1930 році Сквирський сільськогосподарський технікум. Трудову діяльність А. К. Ткаченко розпочав у 1930 році членом правління та інструктором районного колгоспного союзу в м. Сквирі Київської області.

Від лютого 1931 року розпочинається його служба в органах державної безпеки, спочатку у секретно-політичному відділі, а згодом на посаді помічника уповноваженого Економічного відділу Державного політичного управління Київської області. З 1934 по 1938 рік

він обіймав посади уповноваженого та помічника оперативного уповноваженого Економічного відділу Управління НКВС по Харківській області. Згодом, з 1938 року по 1942 рік, працював у тому самому управлінні оперуповноваженим 7-го відділення 3-го відділу, старшим уповноваженим і начальником 1-го відділення Економічного відділу, заступником начальника 3-го відділення Контррозвідувального відділу та начальником 3-го відділення Економічного відділу.

З 1942 року по 1943 рік перебував у резерві відділу кадрів НКВС на посаді начальника відділення, був прикомандированим до Народного комісаріату внутрішніх справ Чечено-Інгушської Автономної РСР.

З 1943 року по 1946 рік А. К. Ткаченко знову проходив службу в Управлінні НКВС, згодом — Народному комісаріаті державної безпеки Харківської області на посадах начальника відділення Економічного відділу, начальника 10-го відділення 2-го відділу, начальника Харківського міського відділу та заступника начальника 2-го відділу. У період Великої Вітчизняної війни А. К. Ткаченко входив до складу прифронтових оперативних груп НКДБ Української РСР, забезпечуючи підготовку і засилання у тил ворога партизанських загонів і розвідувальних груп.

У лютому 1946 року А. К. Ткаченко очолив 2-ге відділення 6-го відділу 2-го Управління Міністерства державної безпеки Української РСР, з прикомандируванням для роботи там же до Першого управління.

У подальшому А. К. Ткаченко продовжує службу в розвідувальних підрозділах. Так, у січні 1947 року він очолив 1-е відділення 1-го відділу Першого управління МДБ Української РСР, у жовтні 1950 року стає заступником начальника зазначеного відділу. Від липня 1953 року по квітень 1954 року виконував обов'язки начальника 2-го відділу Міністерства внутрішніх справ Української РСР. Після створення Комітету державної безпеки з травня 1954 року по серпень 1959 року А. К. Ткаченко працював начальником 1-го

відділу КДБ при Раді Міністрів Української РСР, після чого був призначений начальником 2-го відділу Першого управління КДБ при РМ Української РСР. На цій посаді він служив до лютого 1960 року.

У квітні 1960 року А. К. Ткаченко звільнений у запас.

За час служби в органах державної безпеки А. К. Ткаченко нагороджений орденами Червоної Зірки (1944 рік та 1946 рік), Червоного Прапора (1951 рік) та медалями «За бойові заслуги» (1943 рік та 1945 рік), «Партизану Вітчизняної війни» II ступеня (1945 рік), «За оборону Кавказу» (1944 рік), «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 — 1945 років» та іншими.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Спр. 15959.

ПРОКОПІЙ САВЧУК

*Полковник
Савчук Прокопій
Демидович очолював
Перше управління
Комітету державної
безпеки при Раді
Міністрів
Української РСР
з серпня 1959 року
по вересень
1966 року.*

Народився П. Д. Савчук у 1918 році в с. Великий Чернятин Старо-костянтинівського району Шепетівського округу Вінницької (у подальшому Кам'янець-Подільської, тепер — Хмельницької) області в сім'ї селян-бідняків. У сімнадцять років закінчив сім класів школи, а у 1939 році — педагогічний технікум (заочно) у м. Бердичеві. Від листопада по грудень 1939 року П. Д. Савчук проходив військову службу червоноармійцем 217-го окремого бронетанкового батальйону в м. Ярославль (РРФСР), звідки був направлений на навчання до військово-політичного училища у м. Іваново, яке закінчив у січні 1941 року.

Згодом він також закінчив курси Харківського військово-авіаційного училища у м. Рогань. П. Д. Савчук був призначений політичним керівником військової частини № 2753 м. Рязька Рязанської області, у якій проходив службу до червня 1941 року. З початку

Великої Вітчизняної війни до серпня 1943 року П. Д. Савчук обіймає посади військового комісара авіаційних ескадрилей 174-го та 525-го штурмових авіаційних полків 227-ї авіаційної дивізії 2-ї Повітряної Армії. У 1944 році йому присвоєно військове звання майора.

У подальшому його службова діяльність проходить в оперативному (з червня 1946 року — оперативно-розвідувальному) відділі штабу зазначеного авіаційного підрозділу на посадах помічника та старшого помічника начальника відділу. Під час Великої Вітчизняної війни П. Д. Савчук проходив військову службу у складі підрозділів 1-го Українського, 4-го Українського та Воронезького фронтів. Брав участь у визволенні від фашистських загарбників Польщі, Чехословаччини, Угорщини. Його було нагороджено орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни I та II ступенів, а також медалями «За відвагу», «За визволення Праги», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941 — 1945 років».

У серпні 1946 року П. Д. Савчук отримує нове призначення та до лютого 1948 року працює секретарем з кадрів Хмельницького обласного комітету Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України. Подальша робота П. Д. Савчука у комсомольських органах УРСР триває до 1952 року на посаді першого секретаря Закарпатського обласного комітету ЛКСМУ. У 1949 році його відзначено орденом Трудового Червоного Прапора.

У червні 1952 року розпочинається служба П. Д. Савчука в органах державної безпеки на посаді заступника начальника з кадрів Управління Міністерства державної безпеки по Закарпатській області, яку він обіймає до вересня 1953 року. У цьому ж Управлінні він призначається заступником начальника, а з червня 1954 року до грудня 1959 року очолює Управління Комітету державної безпеки при Раді Міністрів Української РСР по Закарпатській області. На цій

посаді у жовтні 1955 року він отримує військове звання підполковника, а у 1957 році закінчує Вищу партійну школу при ЦК КПРС (заочно). У листопаді того ж року йому присвоєно військове звання полковника.

За наступним призначенням, у серпні 1959 року, П. Д. Савчук обіймає посаду начальника Першого управління Комітету державної безпеки при Раді Міністрів Української РСР. Зазначений підрозділ зовнішньої розвідки в Україні він очолює до вересня 1966 року, його заслуги відзначені орденом Червоної Зірки (1964 рік).

Подальша служба П. Д. Савчука проходить у Міністерстві охорони громадського порядку Української РСР на посаді першого заступника міністра. На цій посаді він отримує спеціальне звання генерал-майора внутрішньої служби.

За період військової служби П. Д. Савчук також нагороджувався медалями «За бездоганну службу» III ступеня, «За бездоганну службу» II ступеня, «За бездоганну службу» I ступеня та іншими.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Спр. 2868.

ВАСИЛЬ М'ЯКУШКО

*Генерал-майор
М'якушко Василь
Омелянович очолював
Перше Управління
Комітету державної
безпеки при Раді
Міністрів
Української РСР
з березня 1967 року
по січень 1971 року.*

Народився В. О. М'якушко 11 січня 1923 року на хуторі М'якушки Решетилівського району Полтавської області.

Трудову діяльність розпочав у лютому 1941 року інструктором фізичної культури будинку культури в с. Решетилівка. Протягом Великої Вітчизняної війни В. О. М'якушко проходив військову службу заступником політичного керівника роти 209-го стрілецького полку 96-ї гірськострілецької дивізії Північного фронту (з липня по листопад 1941 року), червоноармійцем 5-ї прикордонної комендатури 32-го морського прикордонного загону (до лютого 1942 року), бійцем 5-ї прикордонної комендатури прикордонного посту «Дагомис» 32-го морського прикордонного загону (до травня 1942 року), мотористом прикордонного посту 36-го Сухумського прикордонного батальйону (до червня 1942 року).

Був також секретарем бюро ВЛКСМ 2-ї прикордонної комендатури 36-го Сухумського прикордонного загону (до липня 1943 року), комсоргом 1-ї прикордонної комендатури 36-го Сухумського прикордонного загону (до травня 1944 року), практикантом відділу контррозвідки Народного комісаріату внутрішніх справ «Смерш» Грузинського прикордонного округу (до серпня 1944 року) та оперуповноваженим «Смерш» Грузинського прикордонного округу з обслуговування суворовського училища (до липня 1946 року). У 1944 році йому присвоєно військове звання лейтенанта.

У подальшому його призначено оперативним уповноваженим Відділу контррозвідки Міністерства державної безпеки, а після об'єднання органів держбезпеки та внутрішніх справ — Міністерства внутрішніх справ Ленінградського прикордонного округу. У 1948 році йому присвоєно військове звання старшого лейтенанта. Протягом трьох років, з вересня 1949 року по вересень 1952 року, він обіймав посаду старшого оперуповноваженого Відділу контррозвідки МВС Військово-Медичної академії (м. Ленінград). У цей період (1951 рік) він стає капітаном. У 1952 році В. О. М'якушко закінчує Військово-Юридичну академію Радянської Армії, а у 1954 році — Контррозвідувальний факультет школи № 101 Комітету державної безпеки при Раді Міністрів СРСР у м. Москва.

Від серпня 1954 року розпочинається військова служба В. О. М'якушка у підрозділах зовнішньої розвідки, спочатку на посаді старшого оперуповноваженого одного з підрозділів Першого Головного управління КДБ при РМ СРСР у м. Москва. У цьому ж році йому присвоєно військове звання майора. Згодом, з січня по квітень 1955 року, він обіймає посаду старшого оперуповноваженого резерву призначення ПГУ КДБ при РМ СРСР. Протягом квітня 1955 року — січня 1961 року В. О. М'якушко працює у паризькій резидентурі Комітету держбезпеки. У цей період він

обіймає посади у ПГУ КДБ при РМ СРСР старшого оперуповноваженого діючого резерву та помічника начальника відділу діючого резерву. У 1958 році йому присвоєно військове звання підполковника.

У січні 1961 року В. О. М'якушка призначено заступником начальника Першого управління КДБ при Раді Міністрів Української РСР, у 1962 році він стає полковником, у березні 1967 року очолює це управління.

Від січня 1971 року по серпень 1984 року В. О. М'якушко працював на посаді заступника Голови КДБ при РМ Української РСР, здійснював кураторство зовнішньої розвідки та інших підрозділів. У зазначений період (1972 рік) В. О. М'якушку присвоєно військове звання генерал-майора.

Протягом серпня 1984 року — липня 1985 року він перебував у резерві призначення Першого Головного управління КДБ при РМ СРСР та був слухачем курсів із підготовки кадрів для роботи в представництвах КДБ СРСР при органах безпеки соціалістичних країн. Після закінчення цих курсів, у липні 1985 року, його призначено керівником представництва КДБ СРСР при Міністерстві внутрішніх справ Народної Республіки Болгарія.

У травні 1991 року В. О. М'якушко звільнений у відставку.

За час військової служби В. О. М'якушко нагороджений орденами Червоної Зірки (1970 рік), Трудового Червоного Прапора (1967, 1977 роки), Вітчизняної війни I ступеня (1985 рік), Богдана Хмельницького III ступеня (1995 рік), За заслуги III ступеня (2009 рік), відзнаками «Почесний співробітник держбезпеки» (1958 рік), «Почесний співробітник зовнішньої розвідки України» (2008 рік) та іншими багатьма медалями і відомчими нагородами СБ України та СЗР України.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Послужна картка М'якушка В. О.

ПАВЛО ТИМОФЕЄВ

*Генерал-майор
Тимофеев Павло
Васильович
очолював Перше
управління
Комітету
державної безпеки
при Раді Міністрів
Української РСР
з січня 1971 року
по травень
1984 року.*

Народився П. В. Тимофеев 3 грудня 1920 року в с. Верхнє-Омка Усть-Таркського району Новосибірської області в родині селянина. У 1938 році закінчив сім класів школи та у 1943 році — Інститут військових інженерів залізничного транспорту в м. Новосибірську. Трудову діяльність П. В. Тимофеев розпочав у червні 1943 року на Карельському фронті інженером-проектвальником мостопотягу Управління воєнно-відновлювальних робіт № 63 (м. Біломорськ). У подальшому був начальником виробничо-технічного відділу мостопотягу № 11 зазначеного Управління.

У листопаді 1943 року П. В. Тимофеев прийнятий на військову службу в органи державної безпеки та призначений оперуповноваженим транспортного відділу Народного комісаріату державної безпеки Карельського фронту, у 1944 році йому присвоєно спеціальне звання лейтенанта держбезпеки. Протягом грудня

1944 року — серпня 1950 року він обіймав посади оперуповноваженого 3-го відділу НКДБ 44-ї залізничної бригади, старшого оперуповноваженого 3-го відділу Міністерства державної безпеки 3-го корпусу залізничних військ у місті Смоленську, заступника начальника відділення, начальника відділення транспортного відділу Апарату уповноваженого МДБ СРСР в Німецькій Демократичній Республіці. У цей період (1946 рік) він отримав спеціальне звання старшого лейтенанта держбезпеки, а у 1949 році — капітана держбезпеки.

З серпня 1950 року по серпень 1953 року П. В. Тимофеев очолював різні відділення Апарату уповноваженого МДБ СРСР в Німецькій Демократичній Республіці. У 1952 році він стає майором держбезпеки. Згодом, протягом серпня 1953 року — березня 1956 року, він обіймав посади старшого оперуповноваженого, заступника начальника відділення 1-го відділу Шляхо-транспортного Управління Міністерства внутрішніх справ СРСР на Південно-Західній залізниці, а в подальшому — заступника начальника відділення, оперуповноваженого, старшого оперуповноваженого, начальника відділення Управління Комітету державної безпеки при Раді Міністрів СРСР на Південно-Західній залізниці. У 1956 році йому присвоєно військове звання підполковника.

Протягом березня 1956 року — березня 1961 року П. В. Тимофеев працював в Апараті старшого радника КДБ при РМ СРСР при органах державної безпеки Німецької Демократичної Республіки: начальником сектора 5-го відділу (до серпня 1957 року), старшим радником (до січня 1959 року) та заступником начальника 1-го відділу (до березня 1961 року).

У березні 1961 року він очолив 3-й відділ Першого Управління КДБ при РМ Української РСР. Протягом першого року роботи у зовнішній розвідці П. В. Тимофееву присвоєно військове звання полковника.

У вересні 1970 року його призначено заступником начальника Першого управління КДБ при РМ

Української РСР (одночасно він продовжував керувати 3-м відділом).

Протягом січня 1971 року — травня 1984 року П. В. Тимофеев очолював Перше управління КДБ при РМ Української РСР. У 1982 році йому присвоєно військове звання генерал-майора.

За час служби в органах держбезпеки П. В. Тимофеев нагороджений орденами «Знак Пошани» (1967 рік), Червоної Зірки (1977 рік), медалями «За оборону Радянського Заполяр'я» (1945 рік), «За бойові заслуги» (1954 рік), «За трудову доблесть» (1970 рік) та іншими.

Помер 22 травня 1984 року.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Спр. 21538.

ЛЕОНІД МАКАРОВ

*Генерал-майор
Макаров Леонід
Олексійович
очолював Перше
управління Комітету
державної безпеки
Української РСР
з липня 1984 року
по серпень 1989 року.*

Народився Л. О. Макаров 30 жовтня 1934 року у м. Ленінграді, в сім'ї робітників. Одночасно із середньою освітою здобув і спеціальну, закінчивши у 1953 році Ленінградський хіміко-комунальний технікум. Військова служба Л. О. Макарова в органах державної безпеки розпочинається із навчання у 1955 році на курсах 305-ї школи Комітету державної безпеки при Раді Міністрів СРСР. Протягом року після її закінчення, до вересня 1956 року, він працює розвідником 3-го відділення 7-го відділу Управління Комітету державної безпеки при Раді Міністрів СРСР по Ленінградській області. У подальшому його направлено на навчання до інституту іноземних мов КДБ СРСР, який він закінчує у 1960 році і отримує військове звання лейтенанта.

Після закінчення інституту Л. О. Макаров упродовж семи років проходить службу в Управлінні КДБ

при РМ СРСР по Ленінградській області. Майже рік, з липня 1960 року по червень 1961 року, — спочатку молодшим, а згодом оперативним уповноваженим 2-го відділу.

Після цього його переводять до підрозділу зовнішньої розвідки вищезазначеного Управління КДБ, де Л. О. Макаров призначається оперуповноваженим, а з серпня 1964 року — старшим оперуповноваженим 1-го відділу. Того ж року він закінчує 101-у школу КДБ при РМ СРСР.

Після призначення до Центрального апарату Комітету держбезпеки, з 1968 до 1984 року, Л. О. Макаров працює старшим оперуповноваженим, помічником начальника відділу, начальником напрямку, заступником начальника відділу, начальником відділу ПГУ КДБ при РМ СРСР.

У подальшому, з липня 1984 року, Л. О. Макаров очолює підрозділ зовнішньої розвідки — Перше управління КДБ Української РСР. На цій посаді 31 жовтня 1987 року йому присвоєно військове звання генерал-майора.

Через п'ять років, після роботи в Україні, у серпні 1989 року його переведено до Центрального апарату і призначено начальником 1-го відділу ПГУ КДБ СРСР.

За бездоганну багаторічну службу в органах державної безпеки Л. О. Макаров нагороджений медалями «За бездоганну службу» III ступеня (1963 рік), «За бездоганну службу» II ступеня (1968 рік), «За бездоганну службу» I ступеня (1973 рік), знаком «Почесний співробітник держбезпеки» (1984 рік), а також Почесною Грамотою Верховної Ради Української РСР (1986 рік).

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Послужна картка Макарова Л. О.

Розділ III

КЕРІВНИЦТВО ЗОВНІШНЬОЇ РОЗВІДКИ У СКЛАДІ ОРГАНІВ ДЕРЖБЕЗПЕКИ СУВЕРЕННОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 1991—2004 РОКІВ

Після проголошення незалежності України було створено Головне управління розвідки у складі Служби національної безпеки України, організаційно-штатну структуру якого затверджено відповідним наказом Голови Служби національної безпеки України 28 грудня 1991 року. Перед ним стояло завдання в короткі терміни створити класичні напрями роботи сучасної розвідувальної служби, визначити стратегію розвитку, основні засади, форми й методи діяльності за нових умов і налагодити постійне інформування вищого керівництва держави з актуальних проблем національної безпеки.

На території УРСР дислокувалось кілька підрозділів стратегічної радіорозвідки Комітету державної безпеки СРСР та Головного розвідувального управління Генерального штабу Міністерства оборони СРСР, на базі яких на початку 1990-х років було створено Управління радіоелектронної розвідки та контррозвідки Служби безпеки України (Управління «Р»).

Важливим кроком у справі зміцнення правових засад став ухвалений в березні 2001 року Закон України «Про розвідувальні органи України». У ньому чітко визначено мету, основні завдання та принципи роботи зовнішньої розвідки, окреслено права і сфери діяльності розвідувальних органів, порядок взаємодії між ними та іншими державними органами, відносини з іноземними спецслужбами тощо.

Від вересня по листопад 1991 року обов'язки начальника Першого управління розвідки СНБ України тимчасово виконує Повжик Володимир Порфирійович. Його наступником у листопаді 1991 року стає Ковтун Георгій Кирилович, який у подальшому одночасно з посадою заступника Голови СНБ України очолює ГУР СНБ України (у березні 1992 року СНБ України реорганізовано в СБ України).

У подальшому ГУР СБ України очолюють: Шарков Олександр Костянтинівич (січень 1993 року — липень 1995 року), Абрамов В'ячеслав Володимирович (липень 1995 року — грудень 1998 року), Рожен Леонід Миколайович (лютий 1999 року — листопад 2000 року), Черевань Олександр Вікторович (грудень 2000 року — липень 2003 року), Копка Петро Миколайович (тимчасово виконував обов'язки з липня по листопад 2003 року), Синяньський Олег Григорович (листопад 2003 року — лютий 2004 року).

У лютому 2004 року Указом Президента України на базі Головного управління розвідки та Головного управління «Р» був створений Департамент розвідки СБ України, який очолив О. Г. Синяньський.

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про Положення про Головне управління розвідки Служби безпеки України

1. Затвердити Положення про Головне управління розвідки Служби безпеки України (додається).
2. Службі безпеки України за участю інших заінтересованих державних органів подати у тримісячний строк пропозиції про внесення змін до Основних напрямів діяльності та пріоритетні завдання розвідувальних органів України на 2000 - 2003 роки (Національна розвідувальна програма), що впливають з Указу Президента України від 14 серпня 2000 року № 972 "Про надання Головному управлінню розвідки Служби безпеки України статусу національного розвідувального органу".
3. Визнати таким, що втратило чинність, Тимчасове положення про Головне управління розвідки Служби безпеки України, затверджене Президентом України 3 березня 1998 року.

№ 1 Президент України

Л. КУЧМА

М. Р. И. Г. В.
17 жовтня 2000 року
№ 1137/2000

ВОЛОДИМИР ПОВЖИК

*Генерал-майор
Повжик Володимир
Порфирійович
очолював
Перше управління
Комітету державної
безпеки
Української РСР
з серпня 1989 року
по вересень 1991 року.
Згодом, з вересня
по листопад цього ж
року, тимчасово
виконував обов'язки
начальника Головного
управління розвідки
Служби національної
безпеки України.*

Народився В. П. Повжик 1 лютого 1936 року в м. Чернігові. Після закінчення середньої школи здобув вищу освіту в Одеському технологічному інституті (1958). Після цього, до квітня 1959 року, працював головним механіком Комарівського овочесушильного заводу, у подальшому, до кінця 1960 року, — старшим інженером-механіком Чернігівської обласної спілки споживачів.

Наступні півтора року був другим секретарем Чернігівського обкому ЛКСМ України.

Влітку 1962 року В. П. Повжик пов'язує своє життя зі службою в органах державної безпеки та стає слухачем дворічних курсів підготовки оперативного складу із знанням іноземної мови при Вищій школі Комітету державної безпеки при Раді Міністрів СРСР ім. Ф. Е. Дзержинського.

У серпні 1964 року, по закінченні зазначеного навчального закладу, йому присвоєно військове звання лейтенанта та призначено старшим оперативним уповноваженим Управління КДБ по Кримській області в м. Ялті.

Уся подальша служба В. П. Повжика проходить у підрозділах зовнішньої розвідки КДБ СРСР. У 1967 році він пройшов підготовку на спеціальних курсах при ВШ КДБ при РМ СРСР ім. Ф. Е. Дзержинського.

Після цього перебував упродовж кількох років у довгостроковому закордонному відрядженні в одній з країн Сходу.

Після повернення з-за кордону працював на різних посадах у Першому управлінні КДБ при РМ Української РСР. Протягом 1974 — 1978 років він знову перебуває за кордоном у західноєвропейській країні.

У подальшому В. П. Повжик призначається на посаду заступника начальника відділу Першого управління КДБ Української РСР, на якій працює до березня 1979 року. Згодом його підвищено за посадою до начальника відділу, присвоєно військове звання полковника, а з лютого по березень 1986 року він — заступник начальника Першого управління КДБ Української РСР.

Наступний період його службової діяльності в органах державної безпеки, який тривав три роки — з серпня 1986 року по серпень 1989 року, пов'язаний з роботою секретарем партійного комітету КДБ Української РСР.

У серпні 1989 року В. П. Повжик стає керівником зовнішньої розвідки в Україні — його призначено начальником Першого управління КДБ Української РСР, а в 1991 році присвоєно військове звання генерал-майора.

Після проголошення 24 серпня 1991 року незалежності України В. П. Повжик з вересня по листопад 1991 року тимчасово виконує обов'язки начальника Головного управління розвідки Служби національної безпеки України. Наступна його посада — перший

заступник начальника ГУР Служби безпеки України, на якій він працює до січня 1993 року. Наприкінці служби він був призначений радником Голови групи радників та консультантів Голови СБ України, де працював до звільнення у запас — 26 липня 1993 року.

За період військової служби В. П. Повжик нагороджений орденом Червоної Зірки, а також медалями «За трудову доблесть», «За бездоганну службу» III ступеня, «За бездоганну службу» II ступеня, «За бездоганну службу» I ступеня та іншими.

Помер 22 травня 2000 року.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Спр. 23764.

ГЕОРГІЙ КОВТУН

*Генерал-майор
Ковтун Георгій
Кирилович очолював
Головне управління
розвідки Служби
національної безпеки
України (з березня
1992 року — Служби
безпеки України)
з листопада 1991 року
по грудень 1992 року.*

Народився Г. К. Ковтун 28 вересня 1930 року у с. Виноградівка Михайлівського району Амурської області. У 1945 році закінчив семирічну школу в м. Райчихінськ Амурської області, після чого до серпня 1946 року працював різноробом у Виноградівському колгоспі ім. Серишева. Наступні майже чотири роки Г. К. Ковтун провів у м. Комсомольськ-на-Амурі Хабаровського краю. Спочатку навчався у суднобудівному технікумі, по закінченні якого у травні 1950 року працевлаштувався на суднобудівний завод № 199, де до липня 1950 року був техніком-технологом з обробки холодних металів.

У подальшому його доля докорінно змінюється після закінчення у грудні 1953 року Канського училища військових перекладачів Радянської Армії (Красноярський край). У цей час починається служба лейтенанта Г. К. Ковтуна в органах державної безпеки.

Зокрема, до 1971 року, за винятком навчання в 1958 — 1962 роках у Вищій школі КДБ при Раді Міністрів СРСР ім. Ф. Е. Дзержинського, він проходить її у прикордонних підрозділах Комітету державної безпеки СРСР. У зазначений період він служить на Далекому Сході та в Білорусії, обіймаючи посади оперативного уповноваженого, офіцера розвідки, помічника начальника прикордонного загону з оперативної роботи, начальника особливого відділу та інші.

У подальшому нетривалий час (липень — вересень 1971 року) Г. К. Ковтун працює на посаді заступника начальника відділу Управління кадрів КДБ при РМ СРСР. Після цього, до грудня 1978 року він обіймає посади заступника, першого заступника начальника Секретаріату — начальника чергової служби КДБ при РМ СРСР. Наступні півроку Г. К. Ковтун є заступником начальника Інспекторського управління КДБ СРСР.

У липні 1979 року Г. К. Ковтун отримує нове призначення та обіймає посаду заступника начальника військ округу з розвідки — начальника розвідувального відділу Західного прикордонного округу КДБ СРСР. У цей же час (липень 1979 року) йому присвоєно військове звання генерал-майора, він також закінчує аспірантуру Вищої школи КДБ при РМ СРСР ім. Ф. Е. Дзержинського, у якій навчався заочно з 1973 року, і йому присуджено науковий ступінь кандидата юридичних наук.

Останні шість років, з вересня 1984 року до проголошення незалежності України, Г. К. Ковтун входить до складу керівництва КДБ Української РСР, обіймаючи посаду заступника Голови. Протягом вересня — листопада 1991 року він тимчасово виконує обов'язки за зазначеною посадою. З листопада 1991 року є заступником Голови СНБ України — начальником Головного управління розвідки Служби національної безпеки України (з березня 1992 року — Служби безпеки України).

За час служби в органах державної безпеки Г. К. Ковтуна нагороджено орденами Червоної Зірки (1977 та 1984 роки), Червоного Прапора (1990 рік), медалями «За відзнаку в охороні державного кордону» (1958 рік), «За бездоганну службу» III ступеня (1960 рік), II ступеня (1965 рік), I ступеня (1970 рік), а також відомчими відзнаками «Почесний співробітник держбезпеки» (1967 рік), «Почесна відзнака ГУР СБ Ук-раїни» (2002 рік) та іншими.

У грудні 1992 року Г. К. Ковтун звільнений з військової служби у відставку.

Помер у грудні 2004 року.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Послужна картка Ковтуна Г. К.

ОЛЕКСАНДР ШАРКОВ

Генерал-майор Шарков Олександр Костянтинович із січня по жовтень 1993 року тимчасово виконував обов'язки начальника Головного управління розвідки Служби безпеки України, а з жовтня 1993 року по липень 1995 року очолював Головне управління розвідки Служби безпеки України.

Народився О. К. Шарков 21 жовтня 1945 року в м. Києві у сім'ї військовослужбовця. У 1968 році з відзнакою закінчив радіофізичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. У цьому ж році як офіцеру запасу йому присвоєно спеціальне військове звання «молодший інженер-лейтенант». Протягом наступного року він був аспірантом цього ж факультету.

Після зарахування у 1969 році до кадрового складу органів державної безпеки О. К. Шарков працює молодшим оперативним уповноваженим, оперуповноваженим, старшим оперуповноваженим у підрозділах зовнішньої розвідки. У 1978 — 1979 роках він навчається на факультеті підвищення кваліфікації Червонопрапорного інституту КДБ СРСР. У липні 1980 року його направлено у довгострокове закордонне відрядження, яке триває до вересня 1985 року.

Після повернення з-за кордону він отримує призначення на посаду начальника напрямку 3-го відділу Першого управління КДБ Української РСР. У травні 1986 року він був призначений начальником спеціальної групи із забезпечення розвідувальною інформацією урядової комісії з ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС. У березні 1987 року О. К. Шарков стає заступником, а у серпні 1990 року — начальником 3-го відділу Першого управління КДБ Української РСР. У лютому 1991 року отримує чергове підвищення по службі та призначається на посаду заступника начальника управління — начальника 3-го відділу зазначеного управління.

У подальшому, вже за часів незалежності України, О. К. Шарков займається створенням національного розвідувального органу, розробкою організаційно-штатної структури Служби національної безпеки України. У 1993 році він закінчує факультет перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері зовнішніх відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка за фахом «Дипломатична та консульська служба». Упродовж січня — жовтня 1993 року тимчасово виконує обов'язки начальника Головного управління розвідки Служби безпеки України, після чого керує ГУР СБ України до липня 1995 року. У березні 1994 року йому присвоєно військове звання генерал-майора.

О. К. Шарков був членом Комітету з питань розвідки при Президентові України, радником комісії з питань національної безпеки Верховної Ради України, членом державної експертно-технічної комісії Кабінету Міністрів України, головою постійної делегації спецслужб України в Міжнародній організації боротьби з наркобізнесом.

На завершальному етапі своєї служби, до вересня 1999 року, О. К. Шарков використовується як офіцер діючого резерву ГУР СБ України. У 2000 році звільнений у відставку.

За період служби О. К. Шарков нагороджений орде-
ном Червоної Зірки (1983 рік), медалями «За бездо-
ганну службу» III ступеня (1981 рік), II ступеня
(1986 рік) та I ступеня (1991 рік), знаком «Почесний
співробітник держбезпеки» (1991 рік), іменною вогне-
пальною зброєю (1995 рік) та іншими медалями і
відомчими заохочувальними відзнаками.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Послужна картка Шаркова О. К.

В'ЯЧЕСЛАВ АБРАМОВ

*Генерал-майор
Абрамов
В'ячеслав
Володимирович
очолював
Головне управління
розвідки Служби
безпеки України
з липня 1995 року
по грудень 1998 року.*

Народився В. В. Абрамов 15 квітня 1948 року у м. Дніпропетровську в сім'ї робітників. Середню освіту та першу професію він здобув у 1967 році, закінчивши Дніпропетровський механічний технікум. У цьому ж році призваний на строкову службу. У подальшому В. В. Абрамов вступає до Дніпропетровського державного університету та у 1975 році закінчує радіофізичний факультет.

Протягом наступного року працює молодшим науковим співробітником на кафедрі радіоелектроніки фізичного факультету зазначеного університету. Потім починається військова служба В. В. Абрамова в органах державної безпеки. Після навчання на Вищих курсах підготовки й удосконалення керівного і оперативного складу Комітету державної безпеки СРСР у м. Києві (1976 рік) йому присвоєно військове звання лейтенанта та призначено оперативним оперуповноваженим 2-го відділення відділу Управління КДБ при Раді Міністрів Української РСР по Дніпропетровській

області у м. Кривий Ріг. Потім він займався оперативною роботою у різних підрозділах Управління КДБ УРСР по Дніпропетровській області та КДБ УРСР.

З 1986 року подальша військова служба В. В. Абрамова пов'язана із зовнішньою розвідкою. Її він розпочинає старшим оперуповноваженим 3-го відділу Першого управління КДБ Української РСР. У жовтні 1987 року майор В. В. Абрамов (військове звання присвоєно у 1985 році) отримує призначення на керівну посаду — начальника 1-го напрямку цього ж відділу. У серпні 1988 року він стає начальником 1-го відділу Управління КДБ по Дніпропетровській області та очолює цей розвідувальний підрозділ до лютого 1993 року (на той час вже Управління Служби національної безпеки України по Дніпропетровській області). У 1989 році він стає підполковником, а у 1992 році — полковником.

Після цього В. В. Абрамов знову повертається до Києва, де в Центральному апараті його призначають начальником Управління розвідувальних операцій Головного управління розвідки Служби безпеки України. Наступна посада, яку В. В. Абрамов обіймає з жовтня 1993 року по липень 1995 року, — заступник начальника ГУР СБ України — начальник Управління політичної розвідки. У березні 1995 року йому присвоєно військове звання генерал-майора. У подальшому, до звільнення в запас у грудні 1998 року, В. В. Абрамов був начальником ГУР СБ України.

За період служби в органах державної безпеки В. В. Абрамов нагороджений медалями «За бездоганну службу» III ступеня (1984 рік), «За бойові заслуги» (1989 рік), відомчими нагородами «Почесна відзнака СБ України» (1996 рік), «Почесна відзнака СЗР України» (2002 рік), «Ветеран розвідки» (2006 рік), «Почесний співробітник зовнішньої розвідки України» (2008 рік), «Вірність і честь» I ступеня (2009 рік) та іншими.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Послужна картка Абрамова В. В.

ЛЕОНІД РОЖЕН

*Генерал-лейтенант
Рожен Леонід
Миколайович
очолював Головне
управління розвідки
Служби безпеки
України з лютого
1999 року
по листопад
2000 року.*

Народився Л. М. Рожен 2 лютого 1952 року у селі Синиха Куп'янського району Харківської області, у сім'ї робітників. Після отримання середньої освіти вступив до Ніжинського педагогічного інституту ім. М. В. Гоголя, фізико-математичний факультет якого закінчив у червні 1974 року. До призову на дійсну військову службу, яку проходив з листопада 1974 року по січень 1975 року, він працював учителем математики і фізики у середній школі № 1, потім № 16 м. Біла Церква Київської області. Подальша його доля пов'язана зі службою в органах державної безпеки. Її він розпочав слухачем Вищої Червонопрапорної школи Комітету державної безпеки СРСР ім. Ф. Е. Дзержинського (м. Москва). У серпні 1978 року призначений молодшим оперативним уповноваженим, потім оперуповноваженим та старшим оперуповноваженим відділу Управління КДБ Української РСР по м. Києву і

Київській області. В березні 1985 року переведений на роботу в Перше управління КДБ УРСР (зовнішня розвідка), де обіймає посади старшого оперуповноваженого, потім начальника напрямку.

Після переведення до м. Одеси з березня 1988 року по лютий 1992 року він очолює Головний відділ розвідки обласного Управління КДБ Української РСР. У 1991 році йому присвоєно військове звання полковника.

У створеному після набуття Україною незалежності Управлінні Служби безпеки України в Одеській області з лютого 1992 року по серпень 1994 року Л. М. Рожен працює заступником начальника Управління — начальником Головного відділу розвідки. Подальша служба Л. М. Рожена у зовнішній розвідці проходить у Центральному апараті. У 1997 році він захищає дисертацію та йому присуджено науковий ступінь кандидата економічних наук. У цей же період він кілька років працює за кордоном у одній з європейських країн.

З лютого 1999 року по листопад 2000 року Л. М. Рожен очолює Головне управління розвідки СБ України. На цій посаді йому присвоєно військове звання генерал-майора (1999 рік), а у 2000 році Л. М. Рожен стає генерал-лейтенантом. Згодом він направляється на роботу до Ради національної безпеки і оборони України. У цьому державному органі, обіймаючи посаду першого заступника Секретаря РНБО, Голови Комітету з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю при Президенті України, він працює до липня 2002 року. У грудні цього ж року Л. М. Рожен звільнений у запас.

За період служби в органах державної безпеки Л. М. Рожен нагороджений орденами «Знак Пошани» (1985 рік), «За заслуги» III ступеня (2001 рік), багатьма медалями і почесними відзнаками СРСР і України та іменною вогнепальною зброєю (1999 рік).

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Послужна картка Рожена Л. М.

ОЛЕКСАНДР ЧЕРЕВАНЬ

*Генерал-лейтенант
Черевань Олександр
Вікторович очолював
Головне управління
розвідки Служби
безпеки України
з грудня 2000 року
по липень 2003 року.*

О. В. Черевань народився 25 січня 1952 року у м. Рубіжне Ворошиловградської (теперішня Луганська) області. Вищу освіту отримав у Дніпропетровському гірничому інституті, де навчався у 1969 — 1974 роках. Його трудова діяльність розпочалася у жовтні 1974 року на Дніпропетровському металургійному заводі ім. Петровського, де протягом року він працював інженером-конструктором проектного відділу, а в 1975 — 1977 роках — старшим майстром. У подальшому О. В. Черевань перебуває на комсомольській роботі. Зокрема: до серпня 1979 року — секретарем комітету комсомолу заводу ім. Петровського, до липня 1981 року — першим секретарем Ленінського райкому комсомолу м. Дніпропетровська, до лютого 1982 року — секретарем з пропаганди і агітації Дніпропетровського обласного комітету комсомолу, до серпня 1983 року — другим секретарем зазначеного обкому ЛКСМ України.

Службу в органах державної безпеки О. В. Черевань розпочав у серпні 1983 року слухачем дворічних контррозвідувальних курсів при Вищій Червонопрапорній школі Комітету державної безпеки СРСР.

Після навчання працював в Управлінні КДБ УРСР по Дніпропетровській області. У цьому регіональному органі О. В. Черевань обіймав посади начальника відділення, заступника начальника відділу (м. Кривий Ріг), заступника начальника та начальника відділу з роботи з особовим складом, заступника начальника Управління Служби безпеки України. У 1991 році О. В. Черевань заочно закінчив Київський інститут політології та соціального управління.

У липні 1996 року О. В. Череваня призначено начальником Управління СБ України в Полтавській області, де він працює до серпня 1998 року. Того ж року він отримує військове звання генерал-майора, а у 1997 році заочно закінчує Дніпропетровський державний університет.

Подальшу службу в органах державної безпеки він проходить в Центральному апараті — спочатку на посаді першого заступника керівника Департаменту інформаційного забезпечення та управління оперативно-службовою діяльністю СБ України, а з березня по грудень 2000 року обіймає посаду начальника цього департаменту.

Від грудня 2000 року по липень 2003 року О. В. Черевань очолює Головне управління розвідки СБ України. У 2000 році йому присвоєно військове звання генерал-лейтенанта.

Наприкінці військової служби О. В. Череваня знову на нетривалий період, з липня по жовтень 2003 року, призначено начальником вищезазначеного Департаменту СБ України. У лютому 2004 року його звільнено в запас.

За період військової служби в органах державної безпеки О. В. Черевань нагороджений медалями «За

бездоганну службу» II ступеня (1992 рік), «За бездоганну службу» III ступеня (2003 рік), «За відзнаку в службі» I ступеня та іншими, а також відомчими відзнаками «Почесна відзнака ГУР СБ України» (2003 рік), «Почесний знак Голови Служби безпеки України» (2003 рік) та іншими нагородами.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Послужна картка Череваня О. В.

ПЕТРО КОПКА

*Генерал-майор
Копка Петро
Миколайович
тимчасово
виконував
обов'язки
начальника
Головного
управління
розвідки Служби
безпеки України
з липня
по листопад
2003 року.*

Народився П. М. Копка 18 серпня 1955 року у с. В'язівка Городищенського району Черкаської області. У 1974 — 1976 роках П. М. Копка проходив строкову військову службу. У 1977 році зарахований слухачем Вищої Червонопрапорної школи КДБ СРСР ім. Ф. Е. Дзержинського (м. Москва).

Після її закінчення у 1982 році працював оперуповноваженим у різних підрозділах Управління КДБ по Черкаській області (до 1984 року), а потім до 1987 року — у Другому управлінні КДБ УРСР (м. Київ).

Подальша служба П. М. Копки в органах державної безпеки пов'язана із зовнішньою розвідкою. Спочатку, протягом двох років, він проходив навчання у Червонопрапорному інституті КДБ СРСР ім. Ю. В. Андропова, який закінчив у 1989 році. Наступні майже два роки обіймав посаду старшого оперуповноваженого

одного з відділів Першого Головного управління КДБ СРСР. Повернувшись до України, вже як незалежної держави, П. М. Копка продовжує службу в Управлінні розвідувальних операцій Головного управління розвідки Служби безпеки України на посадах старшого офіцера, помічника начальника напрямку, начальника напрямку.

Упродовж десяти років, з 1993 року до січня 2003 року, П. М. Копка керує інформаційно-аналітичним підрозділом зовнішньої розвідки: спочатку працює начальником інформаційно-аналітичної служби, а після організаційно-штатних змін очолює Управління інформації ГУР СБ України. У 1997 році він стає полковником, а у 1999 році йому присвоєно військове звання генерал-майора.

У січні 2003 року П. М. Копку призначено першим заступником начальника ГУР СБ України, і він обіймає цю посаду до призначення його у липні цього ж року тимчасово виконуючим обов'язки начальника ГУР СБ України.

У грудні 2003 року П. М. Копка звільнився в запас СБ України за власним бажанням.

За період служби в органах державної безпеки П. М. Копка нагороджений медалями «За бездоганну службу» III ступеня (1985 рік), «За бездоганну службу» II ступеня, відомчою відзнакою «Почесна відзнака ГУР СБ України» (2002 рік) та іншими нагородами.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Послужна картка Копки П. М.

Розділ IV

СЛУЖБА
ЗОВНІШНЬОЇ
РОЗВІДКИ
УКРАЇНИ

Нинішній період діяльності української зовнішньої розвідки бере свій відлік з 14 жовтня 2004 року — дня підписання Указу Президента України «Про Службу зовнішньої розвідки України». З цього часу СЗР України функціонує як самостійний державний орган.

Створення Служби зовнішньої розвідки України засвідчило практичну реалізацію існуючого в Європі принципу відокремлення зовнішньої розвідки від правоохоронної діяльності, дозволило чітко розмежувати сфери діяльності СЗР України і спеціальних служб, що забезпечують безпеку всередині країни.

Першим керівником Служби зовнішньої розвідки України було призначено О. Г. Синяньського, який до цього очолював Департамент розвідки Служби безпеки України. Від лютого по квітень 2005 року обов'язки Голови СЗР України тимчасово виконував В. П. Чернозуб. З квітня 2005 року по червень 2010 року Службу очолював М. Г. Маломуж. 18 червня 2010 року Указом Президента України Головою СЗР України призначено Г. О. Ілляшова.

Одразу після створення СЗР України розпочався процес формування принципово нового розвідувального органу європейського типу, впроваджено нову ідеологію діяльності, нові стандарти, цінності та підходи до організації роботи зовнішньої розвідки. Зокрема, одразу було розроблено нову концепцію діяльності Служби та здійснено необхідні організаційно-структурні перетворення. Це дало змогу сконцентрувати

УКАЗ
ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про Службу зовнішньої розвідки України

З метою дальшого вдосконалення розвідки як інструмента формування політики держави, забезпечення національних інтересів **п о с т а н о в л я ю:**

1. Утворити на базі Департаменту розвідки, розвідувальних підрозділів регіональних органів Служби безпеки України Службу зовнішньої розвідки України як спеціальний державний орган.

2. Визначити, що Служба зовнішньої розвідки України здійснює розвідувальну діяльність у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технологічній, інформаційній та екологічній сферах, бере участь у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю, тероризмом, забезпечує безпеку установ і громадян України за кордоном і є відповідальним виконавцем та координатором програм розвідувальної діяльності.

3. Установити, що Служба зовнішньої розвідки України є правонаступником Департаменту розвідки Служби безпеки України стосовно його зобов'язань, прав та обов'язків.

4. Кабінету Міністрів України:

забезпечити передачу в установленому порядку Службі зовнішньої розвідки України відповідних бюджетних призначень, передбачених Законом України "Про Державний бюджет України на 2004 рік" для забезпечення діяльності Департаменту розвідки, розвідувальних підрозділів регіональних органів Служби безпеки України;

передбачити у проектах Державного бюджету України на 2005 і наступні роки бюджетні призначення для забезпечення діяльності Служби зовнішньої розвідки України;

визначити Службу зовнішньої розвідки України замовником на поставку (закупівлю) продукції, виконання робіт, надання послуг для забезпечення потреб оборони і безпеки;

вирішити за поданням Голови Служби зовнішньої розвідки України, погодженим зі Службою безпеки України питання щодо передачі в управління

державної власності (в тому числі тих з метою конспірації), що знаходяться в Департаменту розвідки, органів, та Інституту підготовки змій Служби безпеки України; пня у відповідність із цим Указом. України подати у двомісячний

юї розвідки України;

пропозиції щодо внесення змін до актів Президента України, що впливають із цього Указу.

6. Службі безпеки України до створення відповідної інфраструктури Служби зовнішньої розвідки України:

забезпечувати потреби Служби зовнішньої розвідки України у проведенні заходів оперативно-технічними підрозділами та підрозділами оперативного документування Служби безпеки України;

здійснювати медичне, санаторно-курортне і соціально- побутове забезпечення співробітників Служби зовнішньої розвідки України;

здійснювати в установленому порядку спеціальні заходи щодо забезпечення безпеки співробітників Служби зовнішньої розвідки України.

1 Президент України

Л.КУЧМА

м. Київ
14 жовтня 2004 року
№ 1259/2004

зусилля на пріоритетних напрямках діяльності й оптимізувати організацію управління.

Прийняття 1 грудня 2005 року Верховною Радою України Закону України «Про Службу зовнішньої розвідки України» та у подальшому інших законів України, які регламентують діяльність СЗР України, завершило важливий етап становлення Служби зов-

нішньої розвідки України як самостійного державного органу.

Побудова української зовнішньої розвідки здійснена за аналогією з деякими провідними розвідками європейських країн. До її складу входять підрозділи агентурної й технічної розвідки, інформаційно-аналітичні, протидії міжнародному тероризму і організованій злочинності, оперативно-технічні, власної безпеки, територіальні, забезпечення та інші.

Агентурна розвідка традиційно посідає пріоритетне місце у діяльності СЗР України, як і в інших розвідувальних співтовариств переважної більшості країн світу. Основні зусилля співробітників цього підрозділу спрямовуються на забезпечення керівництва держави актуальною розвідувальною інформацією, проведення розвідувальних операцій з метою забезпечення вигідних для України рішень та підвищення її іміджу на міжнародній арені.

Суттєво зріс рівень технічного оснащення Служби зовнішньої розвідки України. Наявність у її складі департаменту технічної розвідки та ряду його підрозділів, дислокованих у різних регіонах держави, які мають у своєму розпорядженні унікальне оснащення, дає можливість на систематичній основі здобувати особливо конфіденційну і незалежну від інших джерел інформацію суспільно-політичного, економічного, науково-технічного та військово-стратегічного характеру, здійснювати пошук у каналах міжнародних телекомунікацій даних щодо діяльності міжнародних терористичних угруповань і кримінальних структур — про підготовку терактів, спецоперацій екстремістських організацій, каналів контрабанди зброї, наркотиків.

Україна також належить до держав, які мають у своєму розпорядженні потенціал для здійснення повного циклу радіоелектронної розвідки.

На концептуально нових засадах діє система інформаційно-аналітичного забезпечення вищих органів

державної влади України. Споживачам розвідувальної інформації своєчасно надаються упереджувальні й прогностичні дані з пріоритетних проблем, які використовуються при підготовці рішень керівництвом держави, РНБО України, проведенні переговорів з іноземними партнерами. На постійній основі застосовуються сучасні методи аналізу, прогнозування і ситуаційного сценарного моделювання.

Служба зовнішньої розвідки України суттєво розширила свою участь у боротьбі з тероризмом, міжнародною організованою злочинністю, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологіями її виготовлення, незаконною міграцією. Для більш ефективної роботи за цими напрямками спеціально був створений Департамент протидії міжнародному тероризму та організованій злочинності. У результаті заходів із виявлення структур міжнародних терористичних організацій Службою зовнішньої розвідки було припинено ряд спрямувань лідерів окремих міжнародних терористичних угруповань поширити свій вплив на процеси в Україні. Служба запобігла низці екстремістських проявів в Україні та за кордоном, зокрема стосовно дипломатичних установ і громадян України. Одержана українською розвідкою інформація була використана для встановлення осіб, причетних до скоєння деяких терористичних актів за кордоном.

З метою більш ефективного вирішення цих та інших завдань Службою зовнішньої розвідки України налагоджено системне двостороннє співробітництво із понад ста спецслужбами іноземних держав, відпрацьовано дієвий механізм взаємодії та обміну інформацією.

Сьогодні українська зовнішня розвідка відбулася як спецслужба європейського зразка, цілеспрямовано розвивається і посіла свою нішу як в системі органів державної влади України, так і серед спеціальних органів іноземних держав.

Указ Президента України

Про Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби зовнішньої розвідки України

Відповідно до статті 2 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" та статті 1 Закону України "Про Службу зовнішньої розвідки України" **п о с т а н о в л я ю:**

1. Затвердити Положення про проходження військової служби військовослужбовцями Служби зовнішньої розвідки України (додається).
2. Внести до статті 2 Указу Президента України від 7 листопада 2001 року № 1053 "Про положення про проходження військової служби відповідними категоріями військовослужбовців" (зі зміною, внесеною Указом від 5 січня 2004 року № 9) зміну, доповнивши її словами "та крім військовослужбовців Служби зовнішньої розвідки України".
3. Визнати таким, що втратив чинність, Указ Президента України від 25 грудня 2004 року № 1538 "Про проходження військової служби у Службі зовнішньої розвідки України".

Президент України

17 липня 2006 року

№ 619/2006

В.ЮЩЕНКО

ОЛЕГ СИНЯНСЬКИЙ

*Генерал-майор
Синянський
Олег Григорович
очолював Головне
управління розвідки
Служби безпеки
України з листопада
2003 року.
У подальшому
був призначений
начальником
створеного у складі
Служби безпеки
України
Департаменту
розвідки. У жовтні
2004 року,
після створення
Служби зовнішньої розвідки України,
О. Г. Синянський став її першим керівником
та прослужив на посаді Голови Служби
до лютого 2005 року.*

Народився 11 липня 1970 року у м. Харкові. Після закінчення 1987 року середньої школи вступив до Військового Червонопрапорного інституту у м. Москві, основним профілем якого була підготовка спеціалістів для органів військової розвідки, військових перекладачів і юристів. По закінченні цього навчального закладу 1992 року разом з присвоєнням першого офіцерського звання лейтенанта він отримав призначення до Управління розвідки Генерального штабу Збройних Сил України.

У розвідувальних підрозділах Міністерства оборони України О. Г. Синянський проходив службу до листо-

пада 2003 року. У цей період він обіймав посади референта-перекладача, офіцера груп обробки інформації, аналізу воєнно-політичної обстановки та збройних сил у стратегічних зонах, наукового співробітника, начальника групи. Протягом 1995 — 1999 років О. Г. Синянський перебував у довгостроковому закордонному відрядженні в одній з країн Близького Сходу.

У 2002 році О. Г. Синянський закінчив Інститут міжнародних відносин при Київському національному університеті ім. Т. Г. Шевченка.

У листопаді 2003 року призначений начальником Головного управління розвідки Служби безпеки України. Після ГУР СБ України він очолив створений у складі національної спецслужби Департамент розвідки (лютий — жовтень 2004 року), а в подальшому його призначено Головою Служби зовнішньої розвідки України, яку було створено за Указом Президента України як окремий державний орган спеціального призначення.

Службою зовнішньої розвідки України О. Г. Синянський, якому в серпні 2004 році було присвоєно військове звання генерал-майора, керував до лютого 2005 року. У жовтні цього ж року він звільнився у запас СБ України.

За період військової служби О. Г. Синянський нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня (2004 рік), нагрудним знаком СБ України «Хрест доблесті» (2004 рік) та іншими нагородами.

Використані джерела:

ГДА СБУ. — Ф. 64. — Послужна картка Синянського О. Г.

ВАЛЕРІЙ ЧОРНОЗУБ

*Генерал-майор
Чорнозуб Валерій
Петрович тимчасово
виконував обов'язки
Голови Служби
зовнішньої розвідки
України з лютого по
квітень 2005 року.*

Народився 7 листопада 1953 року у м. Миколаєві. З 1970 по 1975 рік навчався у Миколаївському кораблебудівному інституті. Потім закінчив курси з поглибленого вивчення англійської мови при цьому інституті, працював на Миколаївському суднобудівному заводі ім. 61 Комунара.

З 1982 року почалася військова служба В. П. Чорнозуба в органах державної безпеки. Спочатку він проходив її в Управлінні КДБ УРСР по Херсонській області, а потім в Управлінні КДБ УРСР по Миколаївській області. До червня 1985 року був оперативним уповноваженим і старшим оперуповноваженим у різних підрозділах зазначених управлінь.

У подальшому його служба пов'язана з роботою в центральному апараті зовнішньої розвідки КДБ УРСР. До вересня 1988 року він працює старшим оперуповноваженим 3 відділу Першого управління КДБ УРСР, після чого його призначають на посаду начальника на-

прямку зазначеного відділу. У подальшому В. П. Чорнозуб проходить шлях від заступника начальника відділу до заступника начальника Управління науково-технічної розвідки Головного управління розвідки СБ України. Після цього його було призначено начальником Управління економічної розвідки, а у серпні 1994 року — заступником начальника Головного управління — начальником Управління економічної розвідки ГУР СБУ. У цьому ж році В. П. Чорнозубу присвоєно військове звання полковника.

У листопаді 1995 року В. П. Чорнозуба призначено на посаду першого заступника начальника розвідувального органу СБУ. У 1997 році він стає генерал-майором, а у жовтні 2000 року його направляють у тривале закордонне відрядження до однієї з країн Сходу. Після повернення з-за кордону у липні 2004 року його було призначено першим заступником директора департаменту — начальником ГУР департаменту розвідки СБУ. Після створення Служби зовнішньої розвідки України він з листопада 2004 року обіймає посаду директора 1-го департаменту, а з грудня цього ж року — першого заступника Голови СЗР України. Під час перебування на цій посаді В. П. Чорнозуб з лютого по квітень 2005 року тимчасово виконує обов'язки Голови СЗР України.

У грудні 2005 року він звільнився з військової служби (за станом здоров'я) і до березня 2006 року був радником Голови Служби, потім був призначений на посаду першого заступника Голови СЗР України і йому був присвоєний третій ранг державного службовця. У липні 2006 року він звільнився з лав СЗР України.

За бездоганну військову службу В. П. Чорнозуб був нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня (2004 рік), Грамотою Верховної Ради України (2005 рік), Почесною відзнакою СБ України (1988 рік), Іменною вогнепальною зброєю (1999 рік), Почесною відзнакою ГУР СБ України (2002 рік), іншими відомчими нагородами.

Використані джерела:

ГДА СЗР України. — Послужна картка В. П. Чорнозуба.

МИКОЛА МАЛОМУЖ

*Генерал армії
України Маломуж
Микола Григорович
очолював Службу
зовнішньої розвідки
України з квітня
2005 року по червень
2010 року.*

Народився 23 вересня 1955 року в с. Скаліватка Звенигородського району Черкаської області.

У 1982 році з відзнакою закінчив Київський державний університет імені Т. Г. Шевченка. За фахом — юрист.

Від грудня 1983 року почав проходити службу в органах державної безпеки України. У різні часи обіймав посади оперуповноваженого, старшого оперуповноваженого, начальника напрямку, заступника начальника відділу, начальника управління Служби безпеки України.

З грудня 1998 року по березень 2005 року М. Г. Маломуж працював заступником голови Державного комітету України у справах релігій.

Третього квітня 2005 року Указом Президента України призначений Головою Служби зовнішньої

розвідки України. У 2008 році М. Г. Маломужу присвоєно військове звання генерала армії України. У жовтні 2010 р. його звільнено у запас.

За період військової служби в органах державної безпеки та зовнішній розвідці України М. Г. Маломуж нагороджений орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня (2009 рік), медалями: «За відзнаку у військовій службі» I ступеня (1990 рік), «За мужність і відвагу» (2007 рік), «За відзнаку в службі» II ступеня та I ступеня (2003, 2004 роки), «За бездоганну військову службу» I ступеня (2006 рік), «За військову доблесть» (2006 рік), «За особливі заслуги» (2006 рік), «За мужність при виконанні службових завдань» (2007 рік) та іншими, а також відомчими заохочувальними відзнаками: «Почесний співробітник зовнішньої розвідки України» (2006 рік), «За заслуги» (2009 рік), відомчими відзнаками СБ України «Вогнепальна зброя» (2005 рік), «Холодна зброя» (2008 рік) та іншими нагородами.

Використані джерела:

ГДА СЗР України. — Послужна картка Маломужа М. Г.

ГРИГОРІЙ ІЛЛЯШОВ

*Генерал-лейтенант
Ілляшов
Григорій Олексійович
є Головою Служби
зовнішньої розвідки
України
з 18 червня
2010 року.*

Народився 13 квітня 1965 року у м. Сватове Луганської області.

Освіта вища: з 1982 по 1986 рік навчався у Сімферопольському вищому військово-політичному училищі, з 1988 по 1990 рік — на вищих курсах КДБ СРСР у м. Новосибірську, з 1997 по 2001 рік — у Харківському філіалі Української Академії державного управління при Президентові України (спеціальність: державне управління, кваліфікація: магістр державного управління). З 1986 по 2006 рік проходив службу в органах державної безпеки України на оперативних і керівних посадах.

З квітня 2006 по листопад 2007 року — народний депутат України 5-го скликання. Був заступником голови, головою Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, головою постійної делегації Верховної Ради України в Парламентській асамблеї

НАТО. З листопада 2007 року — народний депутат України 6-го скликання. У зазначений період був головою підкомітету з питань контролю за впровадженням та реалізацією державної антикорупційної політики Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією.

18 червня 2010 року Указом Президента України призначений Головою Служби зовнішньої розвідки України.

За період служби Г. О. Ілляшов нагороджений медалями «За відзнаку в службі» III ступеня, II ступеня і I ступеня (2003, 2004, 2007 роки) та іншими нагородами.

ДОДАТКИ

Додаток 1

УКРАЇНСЬКІ РОЗВІДУВАЛЬНІ ПІДРОЗДІЛИ/ОРГАНИ

№ п/п	Назва підрозділу /органу	Період
1.	Розвідочний відділ військової розвідки України періоду Центральної Ради	03.1918 – 06.1918
2.	Розвідочний відділ військової розвідки Української держави гетьмана П.Скоропадського	06.1918 – 12.1918
3.	Відділ закордонної інформації політичного департаменту Міністерства внутрішніх справ УНР	01.1919 – друга половина 1919
4.	Розвідочна управа Генерального штабу Збройних сил УНР	02.1919 – середина 1920
5.	«Інформаційне бюро» Розвідочної управи Генерального штабу Армії УНР	05.1920 – кінець 1921
6.	Розвідчий відділ Української Галицької Армії	01.1919 – 03.1920
7.	2 (розвідувальний) відділ Партизансько-Повстанського Штабу Державного Центру УНР в екзилі	1921
8.	Перший (розвідувальний) сектор II секції (розвідка і контррозвідка) Генштабу Військового міністерства Державного Центру УНР в екзилі	початок 1927 – 01.1936
9.	Уповноважений Контррозвідувального відділу Державного політичного управління УСРР з питань розвідки	12.1925
10.	2 відділення Контррозвідувального відділу Державного політичного управління УСРР	08.1926 – 08.1931
11.	Іноземне відділення Державного політичного управління УСРР	08.1931 – 08.1933
12.	Іноземний відділ Державного політичного управління УСРР	08.1933 – 06.1934

№ п/п	Назва підрозділу /органу	Період
13.	Іноземний відділ Управління державної безпеки Народного комісаріату внутрішніх справ УСРР	07.1934 – 12.1936
14.	3 відділ Управління державної безпеки Народного комісаріату внутрішніх справ УСРР	12.1936 – 06.1938
15.	5 відділ Першого управління Народного комісаріату внутрішніх справ УСРР	06.1938 – 10.1938
16.	5 відділ Управління державної безпеки Народного комісаріату внутрішніх справ УСРР	10.1938 – 03.1941
17.	1 Управління Народного комісаріату державної безпеки УСРР	03.1941 – 07.1941
18.	1 Управління Народного комісаріату внутрішніх справ УСРР	07.1941 – 04.1943
19.	1 Управління Народного комісаріату державної безпеки УСРР	04.1943 – 03.1946
20.	1 Управління Міністерства державної безпеки УСРР	03.1946 – 12.1949
21.	1 відділ Міністерства державної безпеки УСРР	06.1950 – 04.1953
22.	2 відділ Міністерства внутрішніх справ УСРР	07.1953 – 03.1954
23.	1 відділ Комітету державної безпеки при Раді Міністрів УСРР	05.1954 – 08.1959
24.	1 Управління Комітету державної безпеки при Раді Міністрів УСРР	08.1959 – 07.1978
25.	1 Управління Комітету державної безпеки УСРР	07.1978 – 09.1991
26.	1 Управління Служби національної безпеки України	09.1991 – 12.1991
27.	Головне управління розвідки Служби національної безпеки України	12.1991 – 03.1992
28.	Головне управління розвідки Служби безпеки України	03.1992 – 02.2004
29.	Департамент розвідки Служби безпеки України	02.2004 – 10.2004
30.	Служба зовнішньої розвідки України	з 10.2004

ХРОНОЛОГІЧНИЙ СПИСОК КЕРІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ РОЗВІДКИ

№ п/п	Звання	Прізвище, ім'я, по батькові	Період служби на посаді	Посада
1.	Полковник	КОЛОСОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ	03.1918 – 06.1918 06.1918 – 12.1918	Начальник розвідного відділу військової розвідки України періоду Центральної Ради Начальник розвідного відділу військової розвідки Української Держави Гетьмана П.Скоропадського
2.		ТКАЧУК А.	01.1919 – друга половина 1919	Начальник відділу закордонної інформації політичного департаменту Міністерства внутрішніх справ УНР
3.	Генерал- хорунжий	ЛІПКО ПЕТРО ІВАНОВИЧ	02.1919 – 03.1919	Начальник Розвідочної управи Генерального штабу Збройних сил УНР
4.	Підполковник	СНІГІРІВ БОРИС ЄВГЕНОВИЧ	04.1919 – 09.1919	Начальник Розвідочної управи Генерального штабу Збройних сил УНР
5.		ГРЕЦІВ (ГРЕЦОВ) СЕРГІЙ СЕРГІЙОВИЧ	09.1919 – 12.1919	Начальник Розвідочної управи Генерального штабу Збройних сил УНР
6.	Полковник	КРАСОВСЬКИЙ МИКОЛА	05.1920 – кінець 1921	Начальник «Інформаційного бюро» Розвідочної управи Генерального штабу Армії УНР
7.	Поручник	КОВАЛЬСЬКИЙ РОДІОН	01.1919 – 03.1920	Начальник розвідного відділу Української Галицької Армії

8.	Генерал- хорунжий	КУЗЬМІНСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ХОМИЧ	12.1919 – 08.1920 1921	Начальник Розвідочної управи Генерального штабу Збройних сил УНР Начальник 2-го (розвідувального) відділу Партизансько-Повстанського Штабу Державного Центру УНР в екзилі
9.	Сотник	НЕДАЙКАША ВАСИЛЬ	початок 1927 – 07.1934	Керівник першого (розвідувального) сектора II секції (розвідка і контррозвідка) Генштабу Військового міністерства Державного Центру УНР в екзилі
10.	Сотник	ШЕВЧЕНКО ВОЛОДИМИР ЯКОВИЧ	07.1934 – 01.1936	Керівник першого (розвідувального) сек- тора II секції (розвідка і контррозвідка) Генштабу Військового міністерства Державного Центру УНР в екзилі
11.	Майор держбезпеки	КАРЕЛІН (БІЛОУС) ВОЛОДИМИР ПЕТРОВИЧ	12.1925 08.1926 – 07.1930 08.1933 – 06.1935	Уповноважений КРВ ДПУ УСРР Начальник 2 відділення КРВ ДПУ УСРР Начальник Іноземного відділу ДПУ УСРР
12.	Капітан держбезпеки	САПІР АБРАМ ВОЛОДИМИРОВИЧ	07.1930 – 05.1931 06.1935 – 12.1936	Начальник 2 відділення КРВ ДПУ УСРР Начальник Іноземного відділу УДБ НКВС УСРР

№ п/п	Звання	Прізвище, ім'я, по батькові	Період служби на посаді	Посада
13.	Капітан держбезпеки	ЛЕОПОЛЬД (РОЙТМАН) ДАНИІЛ САМУЇЛОВИЧ	08.1931 – 10.1932	Начальник Іноземного відділення ДПУ УСРР
14.	Майор держбезпеки	САМОЙЛОВ (БЕСИДСЬКИЙ) САМУЇЛ ІСААКОВИЧ	10.1932 – 07.1933 10.1937 – 02.1938	Начальник Іноземного відділення ДПУ УСРР Виконував обов'язки начальника 3 відді- лу УДБ НКВС УСРР
15.	Старший майор держбезпеки	СОКОЛИНСЬКИЙ (ТІМЕЛЬМАН) ДАВИД МОЙСЕЙОВИЧ	01.1937 – 04.1937	Начальник 3 відділу УДБ НКВС УСРР
16.	Майор держбезпеки	ЧЕРДАК МОЙСЕЙ ГРИГОРОВИЧ	05.1937 – 07.1937	Начальник 3 відділу УДБ НКВС УСРР
17.	Комісар держбезпеки 3-го рангу	СТИРНЕ ВОЛОДИМИР АНДРІЙОВИЧ	07.1937 – 10.1937	Начальник 3 відділу УДБ НКВС УСРР
18.	Майор держбезпеки	ЛІСТЕНГУРТ МИХАЙЛО ОЛЕКСАНДРОВИЧ	02.1938 – 03.1938	Виконував обов'язки начальника 3 відділу УДБ НКВС УСРР
19.	Підполковник держбезпеки	ТИМОШЕНКО МИХАЙЛО ЛУКИЧ	06.1938 – 08.1938	Начальник 5 відділу 1 Управління НКВС УСРР

20.	Капітан держбезпеки	ГРОМОВЕНКО ЄВГЕН ФЕДОРОВИЧ	10.1938 – 05.1939	Виконував обов'язки начальника 5 відділу УДБ НКВС УСРР
21.	Полковник держбезпеки	ШЕВЧЕНКО МИКОЛА ГРИГОРОВИЧ	05.1939 – 08.1939 08.1939 – 10.1940	Виконував обов'язки начальника 5 відділу УДБ НКВС УСРР Начальник 5 відділу УДБ НКВС УСРР
22.	Генерал- лейтенант	САВЧЕНКО СЕРГІЙ РОМАНОВИЧ	10.1940 – 03.1941 04.1941 – 11.1941	Начальник 5 відділу УДБ НКВС УСРР Начальник 1 Управління НКВС УСРР
23.	Капітан держбезпеки	ЛЕОНОВ ВАЛЕНТИН ІВАНОВИЧ	11.1941 – 03.1942	Начальник 1 Управління НКВС УСРР
24.	Полковник держбезпеки	ЦВЕТУХІН ФЕДІР АНДРІЙОВИЧ	03.1942 – 06.1942 10.1942 – 06.1944	Виконував обов'язки начальника 1 Управління НКВС УСРР Начальник 1 Управління НКВС / НКДБ УСРР
25.	Полковник держбезпеки	ПОГРІБНИЙ МИКОЛА ПАВЛОВИЧ	07.1945 – 10.1945 10.1945 – 05.1946 05.1946 – 12.1949 07.1953 – 08.1953	Виконував обов'язки начальника 1 Управління НКДБ УСРР Начальник 1 Управління НКДБ УСРР Начальник 1 Управління МДБ УСРР Начальник 2 відділу МВС УСРР
26.	Полковник держбезпеки	БУРЛАЧЕНКО ГРИГОРІЙ ФЕДОРОВИЧ	06.1950 – 04.1953	Начальник 1 відділу МДБ УСРР

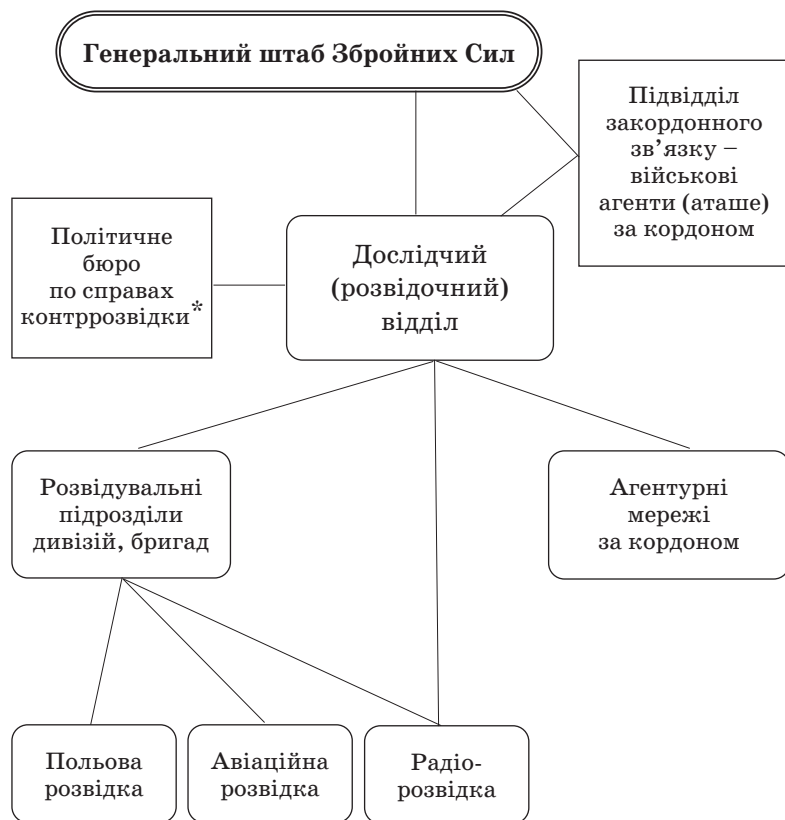
№ п/п	Звання	Прізвище, ім'я, по батькові	Період служби на посаді	Посада
27.	Полковник держбезпеки	ТКАЧЕНКО АНДРІЙ КУПРІЯНОВИЧ	08.1953 – 04.1954 05.1954 – 08.1959	Виконував обов'язки начальника 2 відділу МВС УРСР Начальник 1 відділу КДБ при РМ УРСР
28.	Полковник	САВЧУК ПРОКОПІЙ ДЕМИДОВИЧ	08.1959 – 09.1966	Начальник 1 Управління КДБ при РМ УРСР
29.	Генерал-майор	М'ЯКУШКО ВАСИЛЬ ОМЕЛЯНОВИЧ	03.1967 – 01.1971	Начальник 1 Управління КДБ при РМ УРСР
30.	Генерал-майор	ТИМОФЕЄВ ПАВЛО ВАСИЛЬОВИЧ	01.1971 – 1978 1978 – 05.1984	Начальник 1 Управління КДБ при РМ УРСР Начальник 1 Управління КДБ УРСР
31.	Генерал-майор	МАКАРОВ ЛЕОНІД ОЛЕКСАНДРОВИЧ	07.1984 – 08.1989	Начальник 1 Управління КДБ УРСР
32.	Генерал-майор	ПОВЖИК ВОЛОДИМИР ПОРФИРІЙОВИЧ	08.1989 – 09.1991 09.1991 – 11.1991	Начальник 1 Управління КДБ УРСР Виконував обов'язки начальника ГУР СНБ України
33.	Генерал-майор	КОВТУН ГЕОРГІЙ КИРИЛОВИЧ	11.1991 – 03.1992 03.1992 – 12.1992	Начальник ГУР СНБ України Начальник ГУР СБ України

34.	Генерал-майор	ШАРКОВ ОЛЕКСАНДР КОСТЯНТИНОВИЧ	01.1993 – 10.1993 10.1993 – 07.1995	Тимчасово виконував обов'язки начальника ГУР СБ України Начальник ГУР СБ України
35.	Генерал-майор	АБРАМОВ В'ЯЧЕСЛАВ ВОЛОДИМИРОВИЧ	07.1995 – 12.1998	Начальник ГУР СБ України
36.	Генерал-лейтенант	РОЖЕН ЛЕОНІД МИКОЛАЙОВИЧ	02.1999 – 11.2000	Начальник ГУР СБ України
37.	Генерал-лейтенант	ЧЕРЕВАНЬ ОЛЕКСАНДР ВІКТОРОВИЧ	12.2000 – 07.2003	Начальник ГУР СБ України
38.	Генерал-майор	КОПКА ПЕТРО МИКОЛАЙОВИЧ	07.2003 – 11.2003	Виконував обов'язки начальника ГУР СБ України
39.	Генерал-майор	СИНЯНСЬКИЙ ОЛЕГ ГРИГОРОВИЧ	11.2003 – 02.2004 02.2004 – 10.2004 10.2004 – 02.2005	Начальник ГУР СБ України Директор ДР СБ України Голова СЗР України
40.	Генерал-майор	ЧОРНОЗУБ ВАЛЕРІЙ ПЕТРОВИЧ	02.2005 – 04.2005	Тимчасово виконував обов'язки Голови СЗР України
41.	Генерал армії України	МАЛОМУЖ МИКОЛА ГРИГОРОВИЧ	04.2005 – 06.2010	Голова СЗР України
42.	Генерал-лейтенант	ІЛЛЯШОВ ГРИГОРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ	з 06.2010	Голова СЗР України

Додаток 3

СТРУКТУРА УКРАЇНСЬКИХ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ/ОРГАНІВ

Військова розвідка України періоду Центральної Ради (1918 рік)

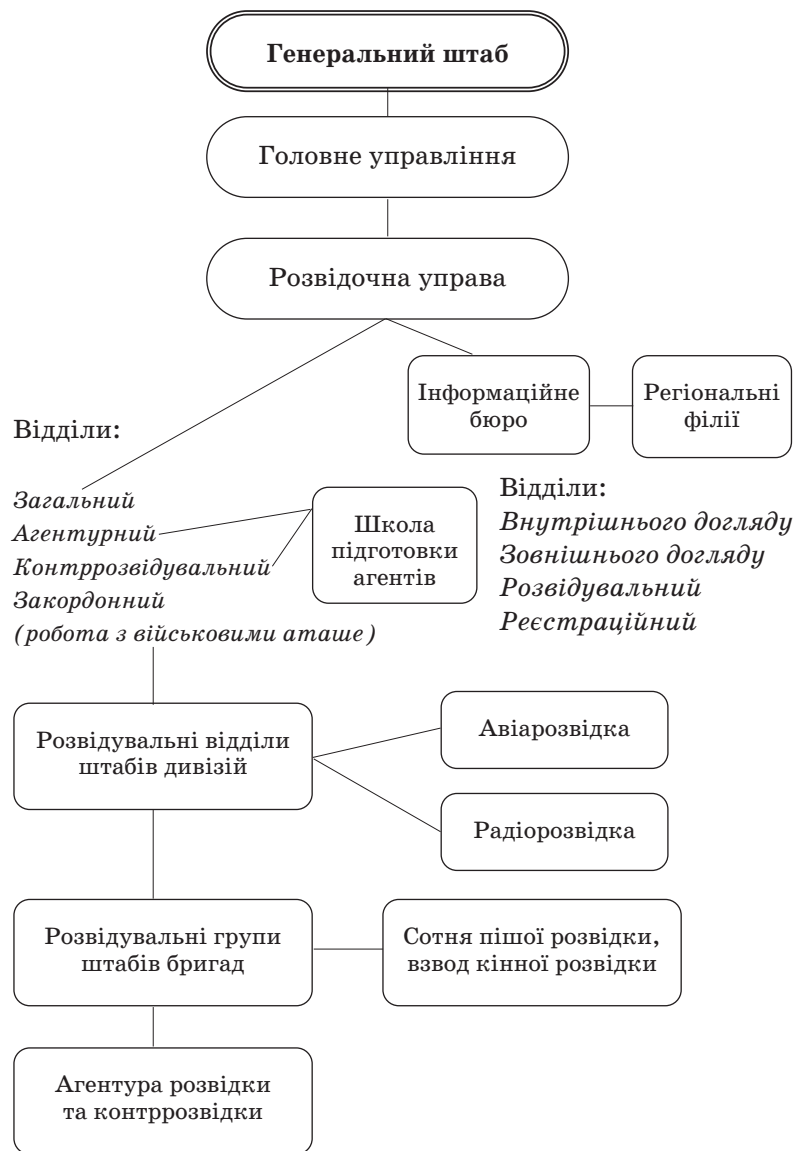
* Підрозділ, з яким взаємодівав Дослідчий відділ.

Військова розвідка Української держави гетьмана П. Скоропадського (1918 рік)

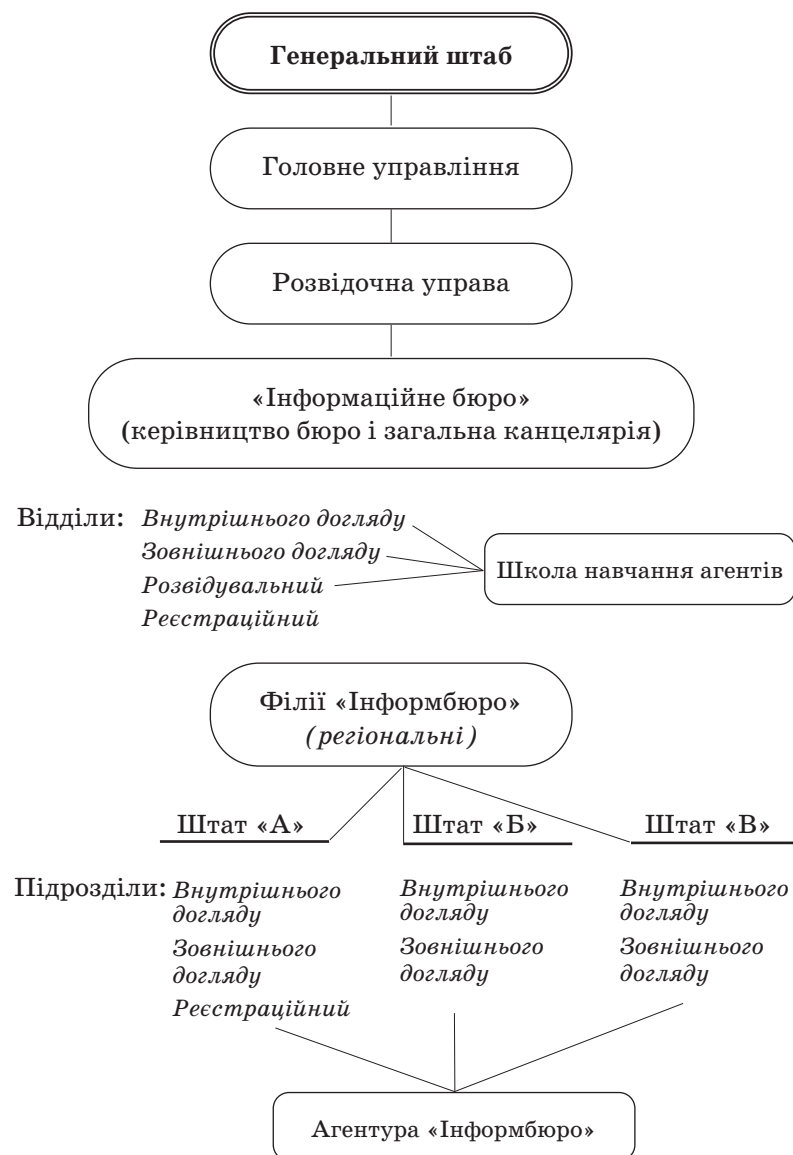

* Підрозділ, з яким взаємодівав Розвідочний відділ.

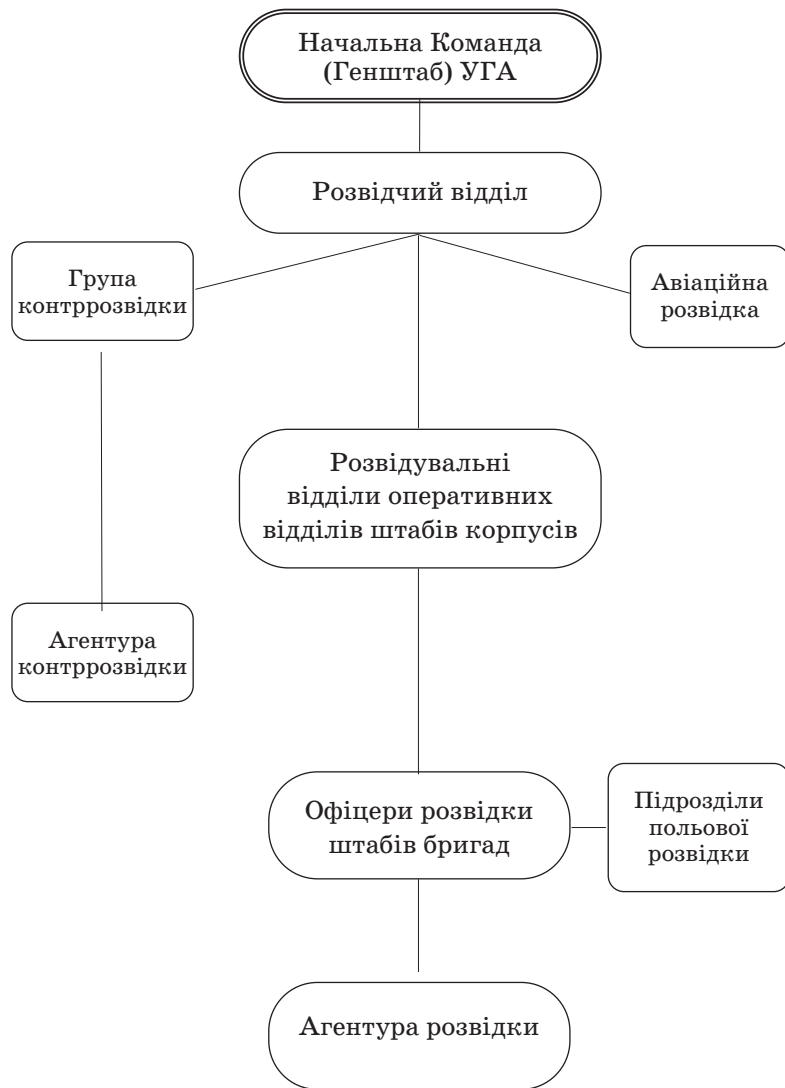
Військова розвідка Армії УНР (1919–1920 роки)

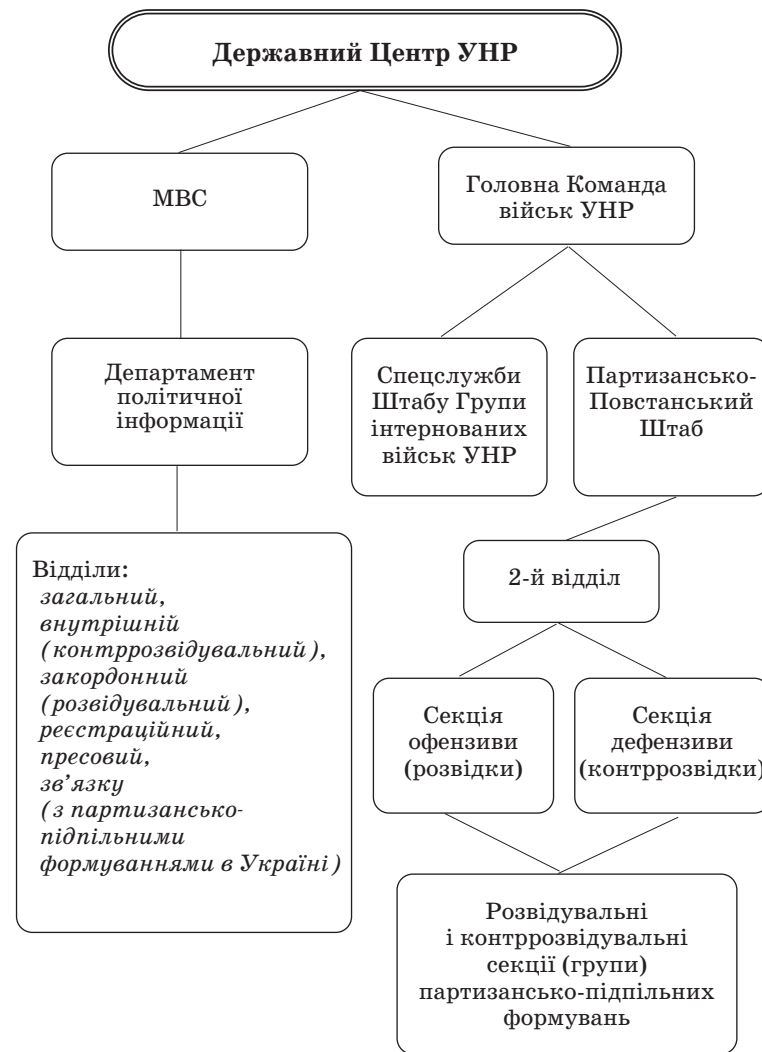
«Інформаційне бюро» Розвідочної управи Генерального штабу Армії УНР (червень 1920 року)

Військова розвідка Української Галицької Армії (1919 рік)

Спецслужби ДЦ УНР в еміграції* (1921 рік)

* Схеми організаційних структур підрозділів української розвідки у період 1918 — 1921 років відтворено за книгою Сідака В. С. Національні спецслужби в період Української революції 1917 — 1921 рр. (невідомі сторінки історії) : монографія. — К. : Альтернативи, 1998.

**2-ге відділення Державного політичного управління Української СРР
(серпень 1926 року)**

Іноземний відділ Управління державної безпеки Народного комісаріату внутрішніх справ Української СРР (липень 1934 року)

1 управління КДБ при РМ УРСР (серпень 1959 року)

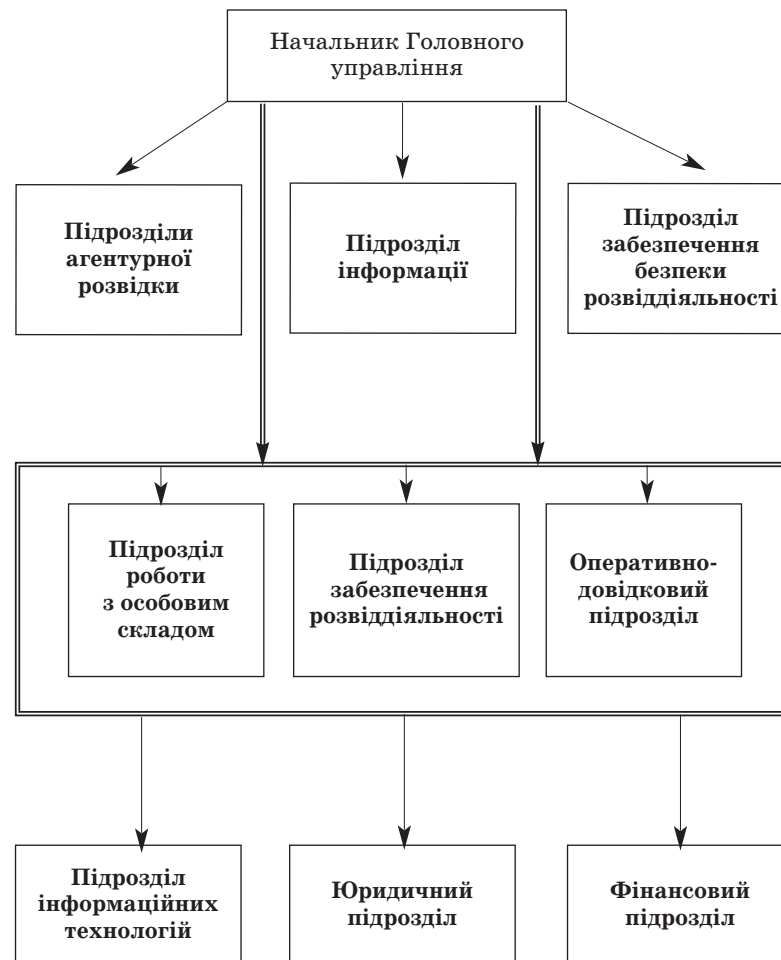
1 управління КДБ при РМ УРСР (1976—1978 роки)

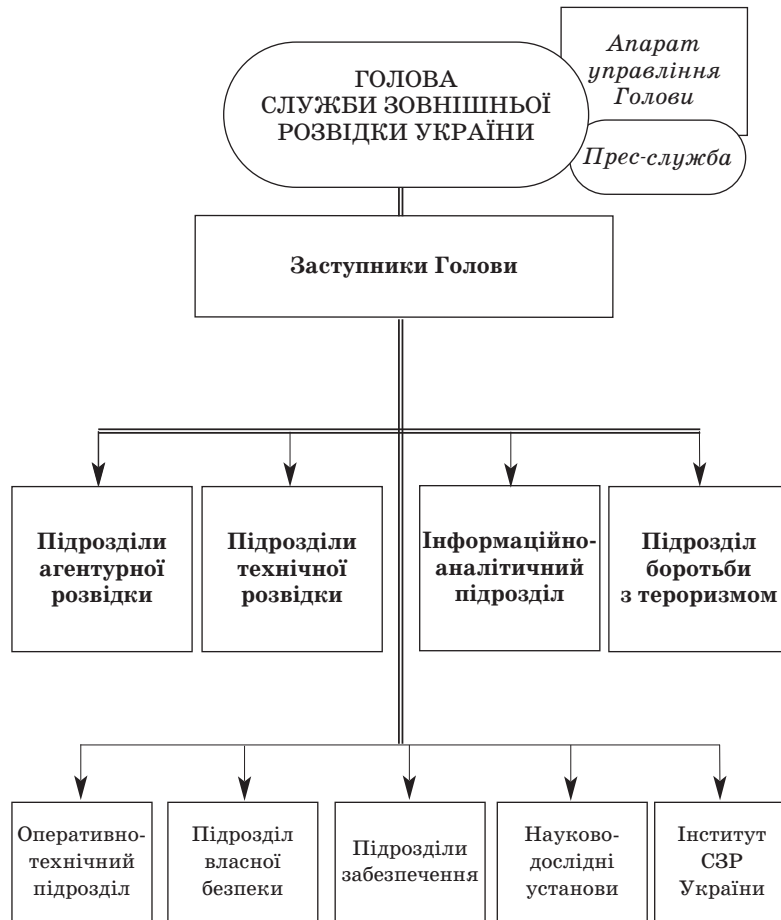
1 управління КДБ УРСР (квітень 1988 – серпень 1991 року)

Головне управління розвідки Служби безпеки України (березень 1992 – лютий 2004 року)

Служба зовнішньої розвідки України

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ВНК – Всеросійська надзвичайна комісія;
 ВШ – Вища школа;
 ГДА СЗР України – галузевий державний архів СЗР України;
 ГДА СБУ – галузевий державний архів Служби безпеки України;
 ГУ – Головне управління;
 ГУР – Головне управління розвідки;
 ГУШОСДОР – Головне управління шосейних доріг;
 УШОСТРОЙЛАГ – Управління шосейно-дорожнього будівництва і таборів;
 ДПІ – Департамент політичної інформації;
 ДПУ – Державне політичне управління;
 ДТВ – Дорожньо-транспортний відділ;
 ЗУНР – Західноукраїнська Народна Республіка;
 ЕКВ – Економічний відділ;
 ІНВ – Іноземний відділ;
 КДБ – Комітет державної безпеки;
 КП(б) – Комуністична партія (більшовиків);
 КПП – контрольно-перепускний пункт;
 КРВ – Контррозвідувальний відділ;
 МВС – Міністерство внутрішніх справ;
 МДБ – Міністерство державної безпеки;
 НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ;
 НКДБ – Народний комісаріат державної безпеки;
 ОДПУ – Об'єднане державне політичне управління;
 ПГУ – Перше головне управління;

ППШ – Партизансько-Повстанський Штаб;
 РМ – Рада Міністрів;
 РНБО – Рада національної безпеки і оборони;
 РНК – Рада Народних Комісарів;
 РРФСР – Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка;
 РСЧА – Робітничо-Селянська Червона Армія;
 СБУ – Служба безпеки України;
 СЗР – Служба зовнішньої розвідки;
 СНБ – Служба національної безпеки;
 СОЧ – Секретно-оперативна частина;
 СПВ – Секретно-політичний відділ;
 УГА – Українська Галицька Армія;
 УДБ – Управління державної безпеки;
 УНР – Українська Народна Республіка;
 УПВО – Управління прикордонної охорони та військ;
 УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка (після 1937 року);
 УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка (до 1937 року);
 ц/т – цілком таємно.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	5
ПЕРЕДМОВА	7

РОЗДІЛ I

КЕРІВНИКИ НАЦІОНАЛЬНИХ РОЗВІДУВАЛЬНИХ СТРУКТУР 1918–1921 РОКІВ	11
Володимир Колосовський	17
А. Ткачук	22
Петро Ліпко	24
Борис Снігірєв	27
Сергій Греців	28
Микола Красовський	29
Родіон Ковальський	33
Олександр Кузьмінський	35
Василь Недайкаша	39
Володимир Шевченко	42

РОЗДІЛ II

НА ЧОЛІ ПІДРОЗДІЛІВ РОЗВІДКИ ОРГАНІВ ДЕРЖБЕЗПЕКИ УРСР 1922–1991 РОКІВ	45
Володимир Карелін	55
Абрам Сапір	58
Даниїл Леопольд	61
Самуїл Самойлов	63
Давид Соколинський	66
Мойсей Чердак	69
Володимир Стирне	71
Михайло Лістенгурт	74
Михайло Тимошенко	76
Євген Громовенко	79
Микола Шевченко	81
Сергій Савченко	84
Валентин Леонов	88

Федір Цветухін	90
Микола Погрібний	93
Григорій Бурлаченко	96
Андрій Ткаченко	99
Прокопій Савчук	102
Василь М'якушко	105
Павло Тимофеев	108
Леонід Макаров	111

РОЗДІЛ III

КЕРІВНИЦТВО ЗОВНІШНЬОЇ РОЗВІДКИ

У СКЛАДІ ОРГАНІВ ДЕРЖБЕЗПЕКИ СУВЕРЕННОЇ

УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 1991–2004 РОКІВ

Володимир Повжик	116
Георгій Ковтун	119
Олександр Шарков	122
В'ячеслав Абрамов	125
Леонід Рожен	127
Олександр Черевань	129
Петро Копка	132

РОЗДІЛ IV

СЛУЖБА ЗОВНІШНЬОЇ РОЗВІДКИ УКРАЇНИ

Олег Синянський	140
Валерій Чернозуб	142
Микола Маломуж	144
Григорій Ілляшов	146

ДОДАТКИ

Додаток 1. УКРАЇНСЬКІ РОЗВІДУВАЛЬНІ ПІДРОЗДІЛИ/ОРГАНИ	148
Додаток 2. ХРОНОЛОГІЧНИЙ СПИСОК КЕРІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ РОЗВІДКИ.....	150
Додаток 3. СТРУКТУРА УКРАЇНСЬКИХ РОЗВІДУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ/ОРГАНІВ	156
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	169

Керівники української зовнішньої розвідки /
 К36 авт.-упоряд.: В. Д. Хоменко, О. В. Скрипник,
 І. М. Шиденко, І. В. Білоконь, В. О. Романюк ; за ре-
 дакцією Г. О. Ілляшова ; художник-оформл. І. Жен-
 ченко. — 2-ге вид., перероб. і доповн. — К. : Ярославів
 Вал, 2011. — 173 [3] с. : іл.

ISBN 978-966-2151-86-2

У дослідженні вперше зібрано й систематизовано інформацію про керівників української зовнішньої розвідки від часів утворення і діяльності національних розвідувальних структур 1917 — 1921 років до сьогодення.

Залучення великого масиву раніше невідомих архівних матеріалів і документальних джерел дає змогу відтворити інформацію про тих, хто в різні історичні періоди стояв на чолі підрозділів зовнішньої розвідки в Україні, відповідав за особливий і специфічний напрям діяльності спеціальних служб, робив свій внесок у становлення, розвиток, зміцнення зовнішньої розвідки, зростання її авторитету.

Видання розраховане на істориків, професіоналів і ветеранів спецслужб і всіх тих, хто цікавиться маловідомими сторінками української історії.

ББК 67. 9(4УКР)301.212+ 67.301.212

Документальне видання

**Керівники української
зовнішньої розвідки**

Автори-упорядники:

*В. Д. Хоменко, О. В. Скрипник,
І. М. Шиденко, І. В. Білоконь, В. О. Романюк*

За редакцією Г. О. Ілляшова

Редактор Л. В. Петік

Художник-оформлювач І. В. Женченко

Комп'ютерна верстка М. І. Женченко

Підписано до друку 25.05.11.

Формат 84x108/32. Гарнітура SchoolBookC.

Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 9,24.

Обл.-вид. арк. 8,6.

Зам. №

ТОВ «Видавниче підприємство “Ярославів Вал”»

Адреса: 01034. Київ, вул. Ярославів Вал, 21-Є, оф. 57.

Тел./факс: 486-53-78.

E-mail: lum2003@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи: ДК № 2971 від 12.09.2007 р.

Віддруковано у ТОВ «Друкарня “Бізнесполіграф”»

м. Київ, вул. Віскозна, 8.

Тел. 503-00-45